

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
TARPTAUTINĖS IR ES TEISĖS KATEDRA

Dieninės studijų formos
V kurso tarptautinės ir ES teisės
studijų atšakos studento
Mato Silevičiaus

MAGISTRO DARBAS

EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS PROBLEMOS
EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJOS 8 STRAIPSNIO
POŽIŪRIU

THE PROBLEMS OF PROTECTION OF EUROPEAN HUMAN
RIGHTS ACCORDING TO THE ARTICLE 8 OF THE EUROPEAN
CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

Vadovas
Asist. M. Civilka

Recenzentas
Asist. V. Milašiūtė

Vilnius
2007

Turinys

ĮŽANGA	2
1. ŠEIMOS BEI PRIVATAUS GYVENIMO KONCEPCIJA	7
1.1 Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio analizė praktiniu aspektu.....	7
1.2. „Šeimos gyvenimo“ samprata pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnį ir iš to kylančios Europos žmogaus teisių apsaugos problemos.....	7
1.3. „Privataus gyvenimo“ samprata Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio kontekste.....	19
2. SANTYKIS TARP ŠEIMOS IR PRIVATAUS GYVENIMO GERBIMO IR SAVIRAIŠKOS LAISVĖS PAGAL EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJĄ	23
2.1. Santykis tarp teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą bei teisės į saviraiškos laisvę pagal Europos žmogaus teisių konvenciją.....	23
2.2. Santykis tarp 8 ir 10 Europos žmogaus teisių konvencijos straipsnių, esant viešajam aspektui.....	25
2.3. Korespondencijos slaptumas, kaip santykis tarp saviraiškos ir privataus gyvenimo gerbimo pagal Europos žmogaus teisių konvenciją.....	28
2.4. Asmens duomenų apsauga, kaip santykis tarp 8 ir 10 straipsnių.....	31
3. NEGATYVUSIS IR POZITYVUSIS ASPEKTAI BEI IŠ JŲ KYLANČIOS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS PROBLEMOS	38
3.1. Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintas negatyvus ir pozityvus įsipareigojimai ir iš to kylančios žmogaus teisių apsaugos problemos.....	38
4. NAUJAUSIOS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJOS 8 STRAIPSNIO TAIKYMO TENDENCIJOS IR KYLANČIOS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS PROBLEMOS PRIVATAUS GYVENIMO PLOTMĖJE	52
Išvados	60
Santrauka lietuvių kalba	65
Santrauka anglų kalba	67
Literatūra	70

IŽANGA

Žmogaus teisių atsiradimo bei vystymosi istorija siekia seniausius laikus. Kova tarp žmogaus teisių pripažinimo ir garantavimo bei valstybės savivalės ir kišimosi į privačią žmogaus sferą buvo ta varomoji visuomenės jėga, sudariusi sąlygas atsirasti pirmiesiems žmogaus teisių apsaugos dokumentams. Visų jų nei aptarti, net ir išvardinti nėra galimybės, o ir reikalo, bet jeigu reikėtų išskirti vieną kurį nors iš tų kelių šimtų dokumentų, tai juo, be abejonės, turėtų būti Europos Tarybos rėmuose 1950 metais priimta „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“ (toliau – Europos žmogaus teisių konvencija). Tai išties fundamentalią reikšmę turintis tarptautinės teisės dokumentas, dažniau vadinamas tiesiog Europos žmogaus teisių konvencija. Joje užfiksuotos pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės, kurių laikytis įsipareigojo visos šią konvenciją ratifikavusios Europos valstybės. Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnis teigia, jog kiekvienas turi teisę, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas.¹ Taigi, 1950 m. gimusi Europos žmogaus teisių konvencija turi ypatingą reikšmę dėl daugelio priežasčių: ji buvo pirmoji tarptautinė sutartis, kurioje buvo kodifikuotos žmogaus teisės. Iš abstrakčių principų žmogaus teisės buvo paverstos konkrečiais teisiniais įsipareigojimais, kurių vykdymo kontrolė pavesta specialiai sukurtoms tarptautinėms organizacijoms. Šios konvencijos pagalba sukurtas ir pirmasis žmogaus teisių apsaugos teismas – Europos Žmogaus Teisių Teismas.²

Jau daugiau nei 50 metų demokratinė Europa gyvena atsižvelgdama į Europos žmogaus teisių apsaugos konvencijos paskelbtus idealus. Lietuva pradėjo šiuos idealus įgyvendinti paskutiniame XX a. dešimtmetyje. Lietuva Europos žmogaus teisių konvenciją pasirašė 1993 m. gegužės 14 d., ratifikavo 1995 m. balandžio 27 d., konvencija Lietuvos Respublikoje įsigaliojo 1995 m. birželio 20 d. Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatos yra pakeistos Protokolu Nr. 11, nustatančiu kontrolės mechanizmo pertvarkymą nuo jo įsigaliojimo – 1998 m. lapkričio 1 d. Lietuvos Respublika minėtąjį protokolą pasirašė 1994 m. gegužės 11 d., o ratifikavo kartu su Europos žmogaus teisių konvencija. Lietuvos Respublika taip pat prisijungusi prie Europos žmogaus teisių konvencijos protokolų Nr. 1, Nr. 4, Nr. 6 ir Nr. 7.³

---

¹ Tapinas L. „Žiniasklaidos bylos Europos Žmogaus Teisių ir Lietuvos teismuose“. Vilnius: Danielius, 2002 m. P. 10.

² Vadapalas V. „Tarptautinė teisė. Bendroji dalis“. Vilnius: Eugrimas, 1998. P.247.

³ „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija: skiriama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 50 – mečiui. Vilnius, 2000. P. 4.

Magistro darbo temos „Europos žmogaus teisių apsaugos problemos Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio požiūriu“ aktualumu ir svarba abejoti netenka. Lietuvos atžvilgiu Europos žmogaus teisių konvencija svarbi tuo, kad kaip antai prof. Pr. Kuris rašo: „Šie Lietuvos žingsniai (Europos žmogaus teisių konvencijos ir jos protokolų pasirašymas ir ratifikavimas) turi labai svarbias politines ir teisines pasekmes. Prisijungimas prie konvencijos nėra tik valstybės įsipareigojimas savo nacionalinius įstatymus derinti su konvencija ir jos protokolais. Be to, pats derinimas nereiškia tik tiek, kad nacionalinių įstatymų formuluotės teksto atžvilgiu atitiktų konvencijos nuostatas. Čia būtina atsižvelgti į tai, kad Europos Tarybos sistemoje vyksta nenutrūkstamas teisės vystymo procesas, pasireiškiantis unikalios jurisprudencijos kūrimu, žmogaus teisių komisijai ir žmogaus teisių teismui sprendžiant konkrečias bylas ir kartu aiškinant konvencijos ir jos Protokolų normas.“

Lietuvai, ypač teisine prasme svarbi ir antroji pasekmė. Ratifikuota konvencija ir jos protokolai tapo ne tik sudėtine Lietuvos teisės sistemos dalimi, bet ir tiesioginio taikymo aktu, savo teisine galia prioritetą teikiančiu Konstitucijai, bet lenkiančiu kitus įstatymus⁴. Europos žmogaus teisių konvencijos įgyvendinimas glaudžiai susijęs su teisinės valstybės kūrimu. Konvencijos viršenybė galios tada, kai šalies gyvenime išivyraus įstatymo viršenybė. Nagrinėjamos temos aktualumą lemia dar ir tai, jog Europos žmogaus teisių konvencija yra gyvas bei besivystantis organizmas, todėl problemų ratas taikant konvenciją laikui bėgant vis plečiasi, senos problemos yra keičiamos naujomis, atsiranda naujos Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos. Be abejo, tai nei kiek nesumenkina ankstesnės Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos, kuri yra pagrindas naujos jurisprudencijos formavimuisi.

Magistro darbo objektas – Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos plėtra, susijusi su Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio taikymo problematika., taip pat minėtos jurisprudencijos įtaka valstybių narių teisinėms sistemoms, nacionalinių teismų praktikai, problemoms, kylančioms valstybių narių įstaigose. Didelis dėmesys skirtas įsipareigojimų pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnį vykdymui. Darbe neapsieita be papildomų teisės aktų analizės (konvencijos, direktyvos, nacionaliniai teisės aktai ir pan.). Konvencijos straipsniai, garantuojantys teisę į asmeninį ir šeimos gyvenimą, buto neliečiamybę ir susirašinėjimo slaptumą, teisę tuoktis ir sukurti šeimą, teisę į sutuoktinių lygybę, gina nemažai tarpusavyje susijusių ir vienas kitą papildančių teisių. Dėl to kyla problemų objektyviai

---

⁴ Berger V. „Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija“. 1997. P. 6.

analizuojant praktiką, susijusią su kiekviena iš šių teisių.⁵ Būtent dėl šios priežasties bus aptartos tik pačios svarbiausios šių straipsnių reguliavimo sferose kylančios problemos. Taigi, matyti, jog Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnis yra glaudžiai susijęs su 9-12 Europos žmogaus konvencijos straipsniais, įskaitant ir 10 straipsnį. Pažymėtina, jog minėti straipsniai numato konkrečias, tačiau skirtingas privataus gyvenimo sritis, kartu tapdami tarsi specialiomis 8 straipsnio normomis. Tokia situacija leidžia padaryti vieną svarbią išvadą, kad konvencijos 8 straipsnio turinys yra bendresnis ir platesnis.

Šio magistrinio darbo tikslas išanalizuoti asmens privataus ir šeimos gyvenimo apsaugą Europos žmogaus teisių konvencijos 8 str. požiūriu, išvelgti buvusias, esamas bei ateityje kilsiančias taikymo problemas. Siekiant pagrindinio magistro darbo tikslo buvo tiriamos ir vertinamos įvairios aukščiau paminėtų teisių ir laisvių koncepcijos, atskleidžiant kaip jos yra modifikuojamos ir kokiais būdais gali būti pažeistos. Taip pat Europos Žmogaus Teisių Teismo bylos, susijusios su šeimos ir privataus gyvenimo gerbimu, žymių teisininkų nuomonės bei išvados. Magistro darbo pagrindinis tikslas yra išnagrinėti šeimos bei privataus gyvenimo apsaugos problemas daugiausia tarptautiniu mastu Europoje, tačiau atsižvelgiant į tai, jog Europos žmogaus teisių konvencija tapo sudėtine Lietuvos Respublikos teisės sistemos sudėtine dalimi, bus kreipiamas dėmesys ir į Lietuvą, joje kylančias problemas, pasitelkiant naujausia Europos Žmogaus Teismo praktika. Didžiausias dėmesys koncentruosis ties Lietuvos Respublikos Konstitucija bei Lietuvos Respublikos Civiliniu kodeksu, atskirai nesigilinant į atskirus įstatymus.

Kadangi magistro darbo pavadinimas „Europos žmogaus teisių apsaugos problemos Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio požiūriu“ pateikia nuorodą į gana plačią temą, apimančią labai daug susijusių klausimų, jau darbo įvade būtina apibrėžti šio darbo tyrimo uždavinius ir išryškinti jų ribas bei probleminius klausimus, iškristalizuojant esminius tyrimo aspektus bei jų grupes.

Magistro darbo tyrimo uždaviniai yra:

1. Visapusiškai bei išsamiai, remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija, pateikti šeimos bei privataus gyvenimo sampratą, bei išanalizuoti pastoviai kintančio „šeimos“ ir „privataus“ gyvenimo apibrėžimo problemą ir su tuo susijusius Europos žmogaus teisių pažeidimus Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio rėmuose.
2. Vadovaujantis lyginamuoju, istoriniu bei sisteminiu metodais, pateikti galimą konfliktą bei santykį tarp Europos žmogaus teisių konvencijos 8 ir 10 straipsnių

---

⁵ Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas“. Vilnius: Europos Tarybos ir dokumentacijos centras, 1995. P.44

nuostatų bei pasitelkiant Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją bandyti nustatyti jų ribas.

3. Pateikti valstybės negatyviųjų ir pozityviųjų įsipareigojimų teisinę analizę ir galimus problemų, kylančių iš minėtų aspektų sprendimų variantus.
4. Remiantis aukščiau paminėtų straipsnių analize atskleisti naujausias Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio taikymo tendencijas.

Vadovaujantis aukščiau pateiktais magistro darbo tyrimo uždaviniais bus analizuojamas ir tiriamas Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio praktinis aiškinimas ir pritaikymas, iškeliant svarbiausias Europos žmogaus teisių apsaugos teises problemas. Remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija bus analizuojama, koku mastu ir kaip plačiai galima reikšti savo nuomonę, kad nebūtų pažeista kito žmogaus teisė į privataus gyvenimo apsaugą ir gerbimą, ypač daug dėmesio bus skirta šeimos gyvenimo problematikai. Remiantis naujausiomis privataus gyvenimo tendencijomis bus gilinamasi į asmens duomenų apsaugą, kaip sparčiai besiplečiančią dimensiją, kuri dabartiniu metu ima keisti pačią privatus gyvenimo sampratą, aiškinant ją visai kitu kampu, nei kad tai buvo prieš dešimtmetį, bet nepamirštant ir ankstesnių problemų susijusių su duomenų apsauga.

Temos pasirinkimą lėmė aktyvus domėjimasis žmogaus teisių apsauga. Literatūros gausa Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio požiūriu abejoti netenka, tai liudija ir magistro darbo literatūros sąrašas. Tačiau šio magistro darbo originalumas ir naujumas pirmiausia pasireiškia tuo, jog skirtingai nuo didžiosios literatūros dalies, kurioje daugiausia yra nagrinėjami pačios konvencijos reguliavimo bei taikymo aspektai, papildomai yra keliamos konkrečios problemos, kurios gali kilti taikant Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnį tiek Lietuvoje, tiek ir visoje Europoje, šiame darbe yra pabandyta atskleisti iš Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio konkrečių elementų taikymo kylančias problemas bei pateikti galimus tokių problemų sprendimo variantus.

Rengiant darbą remtasi gerai žinomomis Europos žmogaus teisių konvencijos komentaru Jacobs and White „The European Convention on Human Rights“ (2002 m.), taip pat dvejomis Danutės Jočienės kartu su Kęstučiu Čilinsku parašytomis knygomis pavadinimais „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje bei Lietuvos Respublikos teisėje“ (2004 m., 2005 m.), gausybę mokslinių straipsnių bei kita garsia mokslinė literatūra. Bene didžiausias dėmesys skirtas Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijai, kadangi tik per bylų analizę galima išvelgti buvusias, esamas bei ateityje

kilsiančias žmogaus teisių apsaugos problemas. Klaidinga būtų teigti, jog prieš dešimtmetį buvusios problemos nebėra aktualios šiandien, Teismo bylos yra precedentas, kuriuo remiamasi sprendžiant dabartyje esamas problemas.

Pagrindiniai magistro darbe naudojami tyrimo metodai: sisteminis, istorinis, lyginamasis, analitinis ir kt. Kiekvieno metodo panaudojimas priklauso nuo analizuojamo klausimo. Pavyzdžiui sisteminis metodas išplaukia iš Europos žmogaus teisių konvencijos pobūdžio. Kadangi Europos žmogaus teisių konvencija yra vientisas, gyvas bei besivystantis organizmas, ją reikia aiškinti, remiantis sisteminių metodu, neapsiribojant vienu konkrečiu straipsniu. Lyginamasis bei istorinis metodai pasireiškia, kai yra lyginamos privataus bei šeimos gyvenimo koncepcijos skirtingais laikotarpiais. Analitinis metodas išplaukia iš pozityviųjų ir negatyviųjų išpareigojimų turinio analizės ir pan.

Magistrinį darbą sudaro keturios savarankiškos, tačiau viena su kita neatsiejamai susijusios dalys. Primoji darbo dalis yra skirta šeimos bei privataus gyvenimo koncepcijoms įvardyti. Šioje dalyje bene didžiausias dėmesys sukonzentruotas ties šeimos gyvenimo gerbimu bei iš jo pastoviai kintančios koncepcijos kylančioms problemoms įvardyti ir spręsti. Privataus gyvenimo gerbimo atžvilgiu apsiribojama bendrine šios teisės sąvoka, tolimesnį jos tyrimą nukreipiant į kitą dalį, kurioje analizuojamas santykis su Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsniu ir iš šio santykio kylančiomis privataus gyvenimo gerbimo problemomis. Antroji dalis yra skirta santykiui tarp Europos žmogaus teisių konvencijos 8 ir 10 straipsnio bei kylančiai įtampos zonai tarp jų įvardyti. Ši dalis sudaro privataus gyvenimo gerbimo branduolį, kadangi pastaruoju metu privatus gyvenimas yra neatsiejamai aiškinamas kartu su saviraiškos laisve. Dėl ribotos magistro darbo apimties bei asmens duomenų apsaugos svarbos privataus gyvenimo plotmėje yra apsiribojama tik dviem iš keturių privataus gyvenimo elementų analize: informaciniu bei komunikaciniu privataus gyvenimo aspektais. Trečioji dalis yra skirta šiuo metu itin aktualioms valstybių pareigų pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnį probleminio pobūdžio klausimams, išsamiai išanalizuojant šių pareigų turinį bei iškeliant svarbiausias taikymo problemas. Paskutiniojoje, t.y. ketvirtojoje dalyje, nagrinėjamos naujausioms Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio taikymo tendencijos privataus gyvenimo sektoriuje. Didelis dėmesys skirtas lyginamajam ir istoriniam metodams, parodant privataus gyvenimo suvokimo kaitą pastaruoju metu bei iš šios kaitos asmens duomenų apsaugai, kaip vienam svarbiausių privataus gyvenimo elementų, kylančias apsaugos problemas.

1. ŠEIMOS BEI PRIVATAUS GYVENIMO KONCEPCIJA

1.1. Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio analizė praktiniu aspektu

Šis straipsnis gina keturis skirtingus interesus - asmeninį gyvenimą, šeimos gyvenimą, buto neliečiamybę ir korespondencijos slaptumą, - kuriuos visus apibendrintai galima apibūdinti kaip teisę į privatumą. Šioje dalyje teisė į šeimos bei privatų gyvenimą bus analizuojama tik 8 straipsnio kontekste. Tai reiškia, kad Europos žmogaus teisių konvencijos 8 ir 10 straipsnio galimas santykis ir tarpusavio konfliktas bus analizuojamas atskiroje dalyje. Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnis įpareigoja valstybes dalyves gerbti kiekvieno asmens teisę į šeimos ir privatų gyvenimą ir uždraudžia bet kokius apribojimus asmens naudojimuisi šia teise. Visgi nors asmens teisei į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą suteikiama analogiška teisinė reikšmė, kaip ir kitoms fundamentalioms teisėms ir laisvėms, svarbu pažymėti, jog ši teisė, kaip ir kitos teisės nėra absoliuti. Ji gali būti ribojama, jei tai būtina demokratinėje visuomenėje, ribojimo veiksmai yra proporcingi siekiamam tikslui (numatytam 8 straipsnio 2 dalies dispozicijoje) bei ribojimas numatytas įstatyme. Pastebėsime, jog šios sąvokos gana dažnai kartosis ir tolimesnėse rašto darbo pastraipose bei Europos žmogaus teisių teisme. Šis būtinumo ir teisėtumo demokratinėje visuomenėje testas Europos žmogaus teisių teisme kiekvienu konkrečiu atveju atliekamas gana griežtai.⁶

1.2. „Šeimos gyvenimo“ samprata pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnį ir iš to kylančios Europos žmogaus teisių apsaugos problemos

Pradedant kalbėti apie teisę į šeimos gyvenimo gerbimą, įtvirtintą Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje bei nagrinėti Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją šiuo klausimu, būtina pastebėti, jog šio straipsnio 1 dalies dispozicijoje yra įtvirtintas siekis apsaugoti ne pačią šeimą *per se*, tačiau teisę į šeimos gyvenimo gerbimą. Kadangi Europos žmogaus teisių konvencija yra vientisas, gyvas bei besivystantis organizmas, ją reikia aiškinti, remiantis sisteminiu metodu. Todėl aiškinant šeimos gyvenimo sampratą be 8 straipsnio, reikia remtis dar ir Europos žmogaus teisių konvencijos 12 bei Septintojo protokolo 5 straipsniais.

---

⁶ Jočienė D., Čilinskas K. „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“. Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005 m. P. 106.

12 straipsnis

Vyrai ir moterys, sulaukę santuokinio amžiaus, turi teisę tuoktis ir sukurti šeimą pagal šią teisę reguliuojančius valstybės vidaus įstatymus.

Septintojo Protokolo 5 straipsnis

Sutuoktiniai turi lygias teises ir vienodą civilinę atsakomybę tarpusavio santykiuose bei vaikų atžvilgiu, tiek santuokos sudarymo bei jos trukmės, tiek jos nutraukimo klausimais. Šis straipsnis neturi daryti jokių kliūčių valstybėms imtis reikiamų priemonių vaikų interesams ginti.

Taigi, žvelgiant į 8 bei 12 straipsnius kaip į visumą, būtina pastebėti, jog sąvoka „šeima“ *pirmiausia suprantama kaip santykiai tarp sutuoktinių ir vaikų.*

Europos žmogaus teisių komisijos bei Europos Žmogaus Teisių Teismas savo nagrinėtose bylose leidžia išskirti teisės į šeimyninį gyvenimą interpretavimo aspektus, kaip antai⁷:

- Įvaikinimas
- Vaikų įkalinimas
- Santuoka su užsieniečiu
- Transseksualizmas
- Kiti atvejai

Kaip jau buvo minėta aukščiau, 8 straipsnyje numatyta teisė į šeimos gyvenimą yra glaudžiai susijusi su 12 straipsnyje garantuojama teise tuoktis ir sukurti šeimą. Tačiau svarbu atsiminti, jog 12 straipsnis saugo du atskirus veiksmus – *santuokos sudarymą ir/ar teisę turėti vaikų arba juos įsisūnyti ar įsidukrinti*, tuo tarpu 8 straipsnis saugo „*nuolatinę būseną*“.

Magistro darbe yra įtvirtintas siekis atskleisti „šeimos gyvenimo“ sampratą ir išvelgti iš pastoviai kintančio „šeimos gyvenimo“ apibrėžimo kylančias žmogaus teisių apsaugos problemas. Todėl tikslinga išnagrinėti klasikines bylas, kuriose „šeimos gyvenimas“ apibrėžimas evoliucionavo.

Šeimos sąvoka buvo įtvirtinta „*Marckx prieš Belgiją*“ (1979 m.)⁸ byloje, į pastarąją bylą Europos Žmogaus Teisių Teismas ne kartą darė nuorodas. Šios bylos esmė buvo tokia:

Pagal Belgijos teisę netekėjusi motina vaiko giminystės ryšį su savo vaiku gali nustatyti tik jį pripažindama, tuo tarpu „teisėto“ vaiko giminystės ryšiui nustatyti

---

⁷ „Žmogaus teisės ir laisvės“ Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 1995.P.172.

⁸ Marckx v. Belgium, App. 6833/74, Judgment of 13 June, 1979.

pakanka paties gimimo fakto. „Nesantuokinis“ vaikas, savo motinos pripažintas ar įvaikintas, iš esmės taip ir lieka svetimas pastarosios šeimoje. Be to, Civilinis kodeksas įvairiai riboja „nesantuokinio“ vaiko ir jo netekėjusios motinos teises į paveldėjimą ab intestat (t. y. be testamentu) ir dovanojimus (padovanojimas ar testamentu paliktas turtas), palyginti su „teisėto“ vaiko ir jo motinos teisėmis. Tik legitimacija ir įvaikinimas visiškai sulygina „nesantuokinį“ vaiką su „teisėtu“ vaiku; abi legitimacijos suponuoja motinos santuoką.

Ar tokios nuostatos pažeidžia teises į šeimos gyvenimo gerbimą? Europos Žmogaus Teisių Teismas patikslino, kad būtent 8-asis straipsnis taikytinas tiek „natūralios“ šeimos, tiek „teisėtos“ šeimos šeimyniniam gyvenimui. Beje, teisė į šeimyninio gyvenimo gerbimą Teismo akimis implikuoja tai, kad valstybė privalėtų vykdyti *pozityvius įsipareigojimus*. Iš to išplaukia, kad būtent valstybė, nustatydamą režimą, taikytiną kai kuriems šeimyniniams ryšiams, pavyzdžiui, tarp netekėjusios motinos ir jos vaiko, turi veikti taip, kad *užtikrintų suinteresuotųjų normalų šeimyninį gyvenimą ir vengtų bet kokio gimusių vaikų diskriminavimo*. Teismas sutiko, kad šioje srityje skirstymas į „natūralią“ šeimą ir „teisėtą“ šeimą daugelyje Europos šalių buvo laikomas įstatymu pripažintas ir normalus tuo metu, kai Europos žmogaus teisių konvencija buvo rengiama. Tačiau primindamas, kad pastarasis skirstymas turi būti aiškinamas atsižvelgiant į nūdienos sąlygas, jį vis dėlto turėjo paveikti vidaus teisės evoliucija daugumoje valstybių Europos Tarybos narių, kurios tikslas įtvirtinti „nesantuokinių“ ir „teisėtų“ vaikų lygybę nagrinėjamu klausimu. Šioje byloje padaryta išvada, kad nagrinėjamas skirtumas stokoja objektyvaus ir protingo pateisinimo ir pažeidžia 14-ąjį straipsnį, sujungtą su 8-uoju. Kalbėdamas apie **teisinę šeimos gyvenimo dimensiją**, Teismas pabrėžė, kad *šeimyninis gyvenimas 8-ojo straipsnio prasme, visų pirma, suprantamas tik kaip santykiai tarp artimų giminaičių, ir kad taip suvokiamas šeimyninio gyvenimo gerbimas implikuoja valstybei įsipareigojimą veikti taip, kad būtų leidžiama normaliai vystyti šiems santykiams*. Beje, *netekėjusios motinos ir jos pripažinto vaiko šeimyninis gyvenimas gali būti apsunkintas, jeigu antrasis nepriklauso pirmosios šeimai ir jeigu giminystės ryšiu nustatymas reikšmingas tik jiems dviem*. Teismas nežiūri jokie objektyvaus ir protingo pateisinimo dėl skirtumo tarp Alexandros Marckx šeimos ir „teisėto“ vaiko šeimos apimties. Kalbėdamas apie paveldėjimo klausimus, Europos Žmogaus Teisių Teismas, pabrėžė, jog paveldėjimai ir dovanojimai tarp artimų giminaičių yra glaudžiai susiję su šeimyniniu gyvenimu, kuris apima ne vien

socialinio, moralinio ar šeimyninio pobūdžio santykius, bet ir materialinius interesus.⁹ Todėl skirstymas į „nesantuokinius“ ir „teisėtus“ sąlygojo 8 ir 14 straipsnių pažeidimą. Iš šio Teismo sprendimo matyti, jog kilo pozityvių įsipareigojimų bei balanso problema, kuri sąlygojo tam tikras nepalankias turtines pasekmes, bei nepagarbą šeimos gyvenimui. Pažymėtina, jog būtent šioje byloje pirmą kartą buvo įtvirtintas pozityvių įsipareigojimų reikalavimas, kurio taikymo problemos bus analizuojamos konkrečioje magistro darbo dalyje. Visgi yra keista, jog Teismas pateikė tam tikrą įrėmintą šeimos gyvenimo sąvoką, tik 1979 m., kai tuo tarpu Europa jau skaičiavo beveik 30 – tus Europos žmogaus teisių konvencijos gyvavimo metus.

Taigi, kaip matyti, šeimos gyvenimas negali būti suprantamas vien tik kaip santykiai tarp sutuoktinių ir vaikų. Be abejo, Europos Žmogaus Teisių Teismas yra aiškiai pripažinęs, jog būtent „natūrali šeima“, taip vadinama (*famille naturelle*) patenka į 8 straipsnio teikiamą apsaugą, tačiau kaip jau buvo minėta Europos žmogaus teisių konvencija yra gyvas bei besivystantis organizmas, todėl jį reikia aiškinti atsižvelgiant į nūdienos aplinkybes bei situaciją. Kaip nekartą yra akcentavęs ir pats Europos Žmogaus Teisių Teismas, asmens teisė į šeimos gyvenimo apsaugą turi būti aiškinama plačiai, apimančią visus šeimos *de facto* šeimos ryšius ir neapsiribojant klasikinių šeimos supratimu (*famille naturelle*).¹⁰ Tai gali būti jau minėti santykiai tarp artimų giminaičių, kurie atlieka svarbų vaidmenį šeimos gyvenime. Paprastai Komisija ir Europos Žmogaus Teisių Teismas prioritetą teikia ne „horizontaliems“ šeimyniniams ryšiams, t.y. – broliams, seserims, sūnėnams, dukterėčioms, o „vertikaliems“ – nepilnamečiai vaikai, tėvai, seneliai.¹¹ *Didžiausiu šeimyninio gyvenimo įrodymu yra tai, kad šios teisės siekiantys asmenys jau gyvena tokį gyvenimą. Ši nauja besiplėtojanti „šeimos gyvenimo“ koncepcija buvo suformuota Kroon ir kiti prieš Olandiją (1994 m.)¹² byloje: „Sąvoka „šeimos gyvenimas“, apibrėžta 8-jame straipsnyje, neapsiriboja vien tik ryšiais, kurie remiasi vedybomis ir gali apimti ir kitus „Šeimos ryšius“ de facto, kai asmenys gyvena kartu nesusituokę. Nors praktiškai gyvenimas kartu yra sąlyga tokiam ryšiui atsirasti, išimtinai keli faktoriai taip pat gali pasitarnauti įrodymui, jog ryšys yra pakankamai tvirtas, kad sukurtų „šeimos ryšius“ de facto; toks yra nagrinėjamas atvejis, kadangi ponia Kroon ir Ponas Zerroukas, gyvendami kartu nuo 1987 m. susilaukė keturių vaikų“.*

⁹ Berger V. „Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija“. 1997. P. 354.

¹⁰ Jočienė D., Čilinskas K. „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“. Lietuvos Respublikos Seimas Jungtinių Tautų vystymo programa, Vilnius 2004. P. 76.

¹¹ Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas“. Vilnius: Europos Tarybos ir dokumentacijos centras, 1995. P.48.

¹²Kroon and others v. The Netherlands, App. 18535/91, Judgment of 27 October, 1994.

Pastebėtina, jog beveik visose nagrinėtose situacijose yra išvelgti vaikai ir jų gerovės interesai. Taigi, tenka konstatuoti, jog Europos Žmogaus Teismo praktikoje, apibrėžiant „šeimos gyvenimo“ ribas, pirmenybė dažniausiai teikiama vaikų interesams. Taip pat nepamirštant ir artimų giminaičių. Paminėsime kelias bylas šiuo aspektu, ir pateiksime ištraukų, kaip tai yra atspindima Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje.

Johansen prieš Norvegiją byloje Teismas pažymėjo, kad pasitenkinimo jausmas, kurį jaučia tėvai dėl tarpusavio ryšio bei bendravimo, yra fundamentalus šeimos gyvenimo elementas. Visos valstybių vidaus priemonės, kaip nors kliudančios šiam pasitenkinimo jausmui, laikomos kišimusi į teisę, ginamą konvencijos 8 straipsnyje.¹³

Johnstonas ir kiti prieš Airiją (1986 m.) byla. Konstitucinės ištuokos draudimas Airijoje sąlygojo teisinės pasekmės nesusituokusiems, bet gyvenantiems kartu vyrui ir moteriai, taip pat ir jų vaikui. Nors skyrybos, porų gautos užsienyje ir buvo pripažįstamos, išsiskyręs sutuoktinis, kol gyva jo buvusi žmona negalėjo vesti Airijoje, o kartu gyvenantys išsiskyrėliai nebuvo laikomi šeima ir neturėjo abipusio paveldėjimo teisės. Be to, neteisėti vaikai naudojami mažesnėmis paveldėjimo teisėmis, nei kad teisėti vaikai, jiems buvo atimta galimybė būti įvaikintiems ar įteisintiems vėliau abiem tėvams susituokus. Šioje byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas priminė savo jurisprudenciją dėl vaiko integravimo į šeimą ir pažymėjo, jog valstybės – Europos Tarybos narės padėjo daug pastangų, kad būtų pagerintas vaikų, gimusių ne santuokoje, teisinis statusas. Nustatyto teisinio režimo, atspindinčio natūralius šeimos ryšius nebuvimas yra nepagarba vaiko ir jos tėvų šeimos gyvenimui.¹⁴

F. prieš Šveicariją (1987 m.) byla, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl laikino draudimo, t.y. 3 metus vėl tuoktis išsiskyrusiam sutuoktiniui, atsakingam už santuokos nutraukimą. Teismas pripažino, kad santuokos pastovumas yra teisėtas tikslas ir atitinka visuomenės interesus, bet panaudotos priemonės pritaikymas šiam tikslui pasiekti šiuo atveju kelia abejonių. *Vaikai*, kurie turėjo gimti, taip pat galėjo pajusti draudimo pasekmes; jie galėjo būti priversti kentėti dėl kai kurių prietarų ir kartu jausti socialinį nepilnavertiškumą.¹⁵

Matyti, jog vaiko interesai yra iškeliami į pirmą vietą, sprendžiant iškilusias tam tikras problematiškas situacijas. Antai *Berrehab prieš Olandiją*¹⁶ byloje teismas pateikė tokį išaiškinimą: „Santuokiniam vaikui nuo pat jo gimimo turi būti garantuojama

¹³ Johansen v. Norway, App. 17383/90, Judgment of 7 August, 1996.

¹⁴ Johnston v Ireland, App. 9697/82, Judgment of 18 December, 1986.

¹⁵ F v. Switzerland. Judgmen of 18 December, 1987.

¹⁶ Berrehab v.. The Netherlands, App. 10730/84, 21 June, 1988.

teisė turėti „šeimos gyvenimą“, o tiksliau – palaikyti santykius su abiem tėvais, nepriklausomai nuo to, kad tėvai gyvena atskirai“.¹⁷ Šią tezę reiktų suprasti ir sieti su tėvų galimybėmis pasimatyti su savo vaikais, bendrauti su jais, dalyvauti jų auklėjime ir panašiai.¹⁸ Šiuo aspektu kyla nemažai problemų ir yra pažeidžiamos teisės, kai prarandamas pasitenkinimo jausmas, kurį jaučia tėvai dėl tarpusavio ryšio bei bendravimo. Tai gali pasireikšti vaikų atskyrimu nuo tėvų, arba kitaip tai galima pavadinti vaikų įkalinimu, kai vaikai atiduodami valstybės globon pastarosios iniciatyva. Kad pailustruoti, kaip yra pažeidžiamas „šeimos gyvenimas“ minėtoje situacijoje, būtina panagrinėti *Olsson prieš Švediją (1988 m.)* bylą. Būtina pasakyti jog nepaisant to, jog ši byla yra 1988 m., analogiškos problemos kyla ir šiandieną. Bylos esmė tokia, jog kilo problemų tėvams matytis su vaikais, kurie teismo pagrindu buvo perduoti į globos namus, siekiant išsaugoti jų psichinę bei fizinę gerovę. Europos Žmogaus Teisių Teismas išnagrinėjęs bylos aplinkybes, nustatė, jog valstybės veiksmai perduodant vaikus į globos namus nepažeidė konvencijos 8 straipsnio, nes turėjo teisinį pagrindą ir buvo reikalingi, kad išsaugotų normalų vaikų vystymąsi. Tačiau draudimas tėvams susitikti su vaikais neturėjo jokio juridinio pagrindo ir nebuvo numatytas įstatyme. Vaikų išskyrimas bei įkurdinimas toli nuo ieškovų gyvenamosios vietos ir pastarųjų lankymų apribojimai trukdė lengvai ir reguliariai susitikti šeimos nariams ir prieštaravo galutiniam tikslui - *šeimos susijungimui*. Šiais punktais ginčijami sprendimai nebuvo pakankamai pagrįsti, kad juos būtų galima laikyti proporcingais siekimui teisėto tikslo; kitaip sakant, jie nebuvo būtini demokratinėje visuomenėje. Taigi paėmimo globon sprendimo įgyvendinimas pažeidė 8-ąjį straipsnį.¹⁹, o kartu ir pagarbą „šeimos gyvenimui“.

Primintina, jog Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnis, kaip ir kiti straipsniai yra aiškinami atsižvelgiant į jų antrąsias dalis, kuriose yra numatyti tam tikri apribojimai pirmoje dalyje numatytoms teisėms. Konvencijoje skelbiamų teisių ir laisvių apribojimai netaikomi jokiais kitais tikslais, išskyrus tuos, kurių siekiant šie apribojimai buvo nustatyti. Kaip šie tikslai yra pažeidžiami ir jų nesilaikoma akcentuojama *Errikson prieš Švediją (1989 m.)* byloje. Vyriausybės nustatyti griežti ir ilgalaikiai bendravimo su vaiku apribojimai bei galiojantis draudimas šešis mėnesius pasiimti vaiką iš globojančios šeimos neatitiko siekiamų teisėtų tikslų.

Jau buvo minėta, jog Europos Žmogaus Teisių Teismas savo nagrinėtose bylose leidžia išskirti teisės į „šeimininį gyvenimą“ interpretavimo aspektus, kaip antai

¹⁷ Dženis N., Keij R., Bredli E. Evropekskaja kovencija v oblasti prav čeloveka. Moskva, 1997, P. 278.

¹⁸ „Žmogaus teisės ir laisvės“ Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 1995.P.172.

¹⁹ *Olsson v. Sweden*, App. 10465/83, Judgment of 24 March, 1988.

santuoka su užsieniečiais. Dar kitaip – migracijos kriterijus. Su tuo stipriausiai yra susijusi *Abdulaziz, Cabales ir Balkandali prieš Jungtinę Karalystę (1985 m.)* byla.²⁰ Bylos fabula buvo tokia, jog remiantis 1980 metais Jungtinėje Karalystėje galiojusi imigracijos reglamentu užsienietis sutuoktinis, norintis susijungti arba pasilikti su žmona, kuri reguliariai gyvena Jungtinėje Karalystėje, negalėjo gauti leidimo atvykti ar apsigyventi, jei pastaroji nebuvo Jungtinės Karalystės ar jos kolonijų pilietė arba bent vienas iš jos tėvų ten buvo gimęs. Dėl šios priežasties ištekėjusios ar susižadėjusios moterys dėl Jungtinės Karalystės imigraciniuose įstatymuose numatytų apribojimų, negalėjo gyventi normalaus šeimyninio gyvenimo. Savo sprendime Europos Žmogaus Teisių Teismas akcentavo kelis dalykus:

- Pirma – tai, jog 8 straipsnis negali būti interpretuotinas, kaip įpareigojantis valstybę gerbti susituokusių porų pasirinkimą gyventi kartu ir duoti sutikimą sutuoktiniams užsieniečiams apsigyventi šalyje.
- Antra – nors 8 straipsnis suponuoja „šėimos gyvenimo“ buvimą, ne visos gyvenimo formos įeina į „šėimos gyvenimo“ sritį. Bet kuriuo atveju žodis „šėima“ apima santykius, *atsiradusius iš teisėtos*, o ne iš *fiktyvios santuokos*.²¹

Išanalizavus minėtas bylas, kyla pagrįstas klausimas – ar gali susituokti nuteistieji? Remiantis ankstesne Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika buvo teigiama, jog tokios santuokos yra draudžiamos, tačiau plėtojantis pastarojo Teismo jurisprudencijai, bylose *Hamer prieš Jungtinę Karalystę (1979 m.)* bei *Draper prieš Jungtinę Karalystę (1980 m.)* nuteistiesiems tokia teisė visgi buvo suteikta, tačiau įvedant tam tikrus apribojimus. Buvo įtvirtinta galimybė neleisti nuteistajam gyventi kartu su savo sutuoktiniu.²² Kadangi 12 straipsnyje garantuojama teisė tuoktis yra specialioji 8 straipsnio norma, tai toks draudimas gyventi kartu gali sąlygoti teisės į santuoką pažeidimą bei teisės į šėimos gyvenimo gerbimą pažeidimą. Antai, jau minėtoje *Abdulaziz, Cabales ir Balkandali prieš Jungtinę Karalystę (1985 m.)* byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas nurodė, jog šėima sukuriama teisėtos santuokos keliu ir kad sutuoktiniai paprastai gyvena kartu, taigi yra sunku įsivaizduoti, jog 12 straipsnyje numatyta teisė tuoktis neapimtų ir teisės gyventi kartu, kita problema yra – kaip būtų

---

²⁰ *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. The United Kingdom*, App. 9214/80; 9473/81; 9474/81, Judgment of 28 May, 1985.

²¹ Berger V. „Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija“. 1997. P. 380.

²² *Draper prieš Jungtinę Karalystę (1980 m.)* byla

užtikrinti vaiko interesai, kaip vyktų jo auklėjimas ir panašios problemos. Pakartojant *F. prieš Šveicariją (1987 m.)* byloje išsakytas mintis pabrėžtina, kad vaikai gali būti priversti kentėti dėl kai kurių prietarų ir kartu jausti socialinį nepilnavertiškumą. Vadinasi, gali kilti ir kyla tam tikrų žmogaus teisių apsaugos problemų šioje srityje. Dabartiniu metu santuokos tarp nuteistųjų jau nieko nebestebina, tačiau iki šiol lieka neaišku, kaip užtikrinti vaiko teisių apsaugą, tuo labiau, kad nereti atvejai, kai kai abu tėvai, ir vaikai yra priversti kentėti. Europos Žmogaus Teisių Teismas *Messina prieš Italiją* byloje yra pareiškęs, jog nuteistiesiems taikoma siauresnė šeimos sąvoka, apimanti tik artimiausius gimines²³, tačiau Europos Žmogaus Teisių Teismas sulaukia nemažai skundų, kuriuose pareiškėjai skundžia kalėjime galiojančias susitikimų su šeima taisykles.

Kita, ne ką mažiau problemų kelianti sritis, yra santuokos tarp asmenų, *pakeitusių lytį* sudarymas. Šią daug diskusijų keliamą temą paanalizuosime platesniu mastu.

LR Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalis, kurioje yra įtvirtinti šeimos apsaugos pagrindai ir principai teigia, jog „santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu. Žvelgiant į šį straipsnį kyla tam tikri diskusiniai bei probleminiai klausimai kaip antai: ar santuokos sudarymas gali būti aiškinamas tik siaurąja prasme, pasiremiant tradicine santuokos koncepcija? Ar visgi gali į šią sąvoką būti įtraukti kartu gyvenantys asmenys, tačiau nesudarę santuokos, ar jie bus prilyginti sutuoktiniams ir kiti klausimai. Atsakymo į šiuos problematinius klausimus reiktų ieškoti Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje. Pats Europos Žmogaus Teisių Teismas ilgą laiką negalėjo pateikti vieningo atsakymo ar asmuo po lyties pakeitimo operacijos turi teisę pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 12 str. tuoktis ir sukurti šeimą, taip įtvirtindamas pagarbą šeimos bei privačiam gyvenimui. Štai pavyzdžiui byloje *Rees prieš Jungtinę Karalystę*²⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas nepripažino, kad valstybės atsisakymas suteikti teisę tuoktis asmeniui, neseniai pakeitusiam lytį pažeidžia 12 straipsnį. Praėjus keturiems metams, t.y. 1990 m. Europos Žmogaus Teisių Teismas vėl sprendė panašaus pobūdžio bylą. Šį kartą byloje *Cassey prieš Jungtinę Karalystę*²⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo pozicija šiuo klausimu pasikeitė. Teismas pareiškė, jog ateityje yra pasiruošęs išspręsti šią problemą.²⁶ Ir štai praėjus keletui metų Europos Žmogaus Teisių Teismas aiškiai pasakė, jog *valstybė įpareigota pripažinti naujos asmens lyties teisinį pripažinimą. Be pripažinimo, kas*

²³ *Messina v. Italy (No. 2), App. 25498/94, Judgment of 28 September, 2000.*

²⁴ *Rees v. The United Kingdom, App. 9532/81, Judgment of, October 17, 1960.*

²⁵ *Cossey v. The United Kingdom, App 10843/84, Judgment of 29 August, 1990.*

²⁶ *Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas*. Vilnius: Europos Tarybos ir dokumentacijos centras, 1995. P.50

pasireiškia įvedant naują registrų sistemą, mes negalėtumėme kalbėti ir apie minėtų asmenų santuoką, dėl šios priežasties šie du elementai - naujos asmens lyties teisinis pripažinimas ir galimybė tokiems asmenims tuoktis yra labai glaudžiai tarpusavyje susiję.

Panagrinėsime keletą bylų, susijusių su naujos lyties teisiniu pripažinimu. Aptariamuoju aspektu neabejotinai įdomi *X, Y ir Z prieš Jungtinę Karalystę byla*²⁷, kurioje buvo ginčijamas valstybės atsisakymas įregistruoti transseksualą (moterį, pakeitusią savo lytį į vyriškąją) tėvu vaiko, gimusio jo faktinei sugyventinei dirbtinio apvaisinimo būdu. Aiškintasi, kaip tai atitinka konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintą asmens teisę į „šeimos gyvenimo“ apsaugą. Šioje didelio visuomeninio rezonanso sulaukusioje byloje Teismas, nors ir konstatuodamas, jog „teisinės priemonės, liečiančios transseksualus, turėtų būti interpretuojamos atsižvelgiant į mokslinę pažangą bei socialinius pokyčius“, o „Europoje nėra vieningo standarto pripažįstant tėvystės teises transseksualams“, vis tik pripažino, jog konvencijos 8 straipsnis bylos kontekste negali būti laikomas įpareigojančiu valstybes - dalyves formaliai pripažinti vaiko tėvystę asmeniui, kuris nėra biologinis vaiko tėvas:²⁸

„Visuomenė suinteresuota išsaugoti tam tikrą šeimos teisės sistemą, kurioje pirmenybė būtų teikiama geriausiems vaiko interesams. Taigi Teismas pažymi, jog neįrodyta, kad pareiškėjų siūlymas keisti esamą tvarką (pripažinti transseksualų teisę nustatyti ne savo vaiko tėvystę - *aut.*) galėtų pasitarnauti Z (taip konkrečioje byloje buvo įvardintas vaikas) ar kitų vaikų, gimusių dirbtinio apvaisinimo būdu, interesų užtikrinimui. Tokiomis aplinkybėmis Teismas manė, jog šiuo atveju valstybės atsisakymas keisti atitinkamas teisės normas yra visiškai pateisinamas, kadangi toks keitimas galėtų sukelti nepageidaujamas ir sunkiai nuspėjamas pasekmes vaikams, esantiems Z situacijoje.“²⁹ Šioje byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas dar nekalbėjo tiesiogiai apie galimybę asmenims, pakeitusiems lytį sudaryti santuoką. Tačiau byloje *Christine Goodwin prieš Jungtinę Karalystę*³⁰, Teismas įtvirtino garantiją tuoktis ir sukurti šeimą. Ginčas kilo dėl to, jog vedęs vyras turintis keturis vaikus ir žmoną laikui bėgant po ilgų hormonų terapijos seansų ėmė gyventi moters gyvenimą, vėliau operacijos būdu pakeitė lytį į moterišką. Tačiau lyties pakeitimas teisiškai nebuvo pripažintas, kas sąlygojo aibę sunkumų pradedant 65 m. riba pensijai gauti, kai pats faktiškai jau buvo moteris, taip pat vyrams taikomu draudimo tarifų automobiliams subjektas ir pan. Kilo klausimas ar

²⁷ *X, Y and Z v. The United Kingdom*, App. 21830/93, Judgment of 22 April, 1997.

²⁸ Jočienė D., Čilinskas K. „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“. Lietuvos Respublikos Seimas Jungtinių Tautų vystymo programa, Vilnius 2004. P. 82.

²⁹ *X, Y and Z v. The United Kingdom*, App. 21830/93, Judgment of 22 April, 1997.

³⁰ *Christine Goodwin v. The United Kingdom*. App 28957/95, Judgment of 11 July, 2002.

valstybė pakankamai efektyviai vykde savo pozityviusius įsipareigojimus, gerbiant asmens (transseksualo) privatų gyvenimą, esant tam tikrų teisinio pripažinimo spragų, pakeitus lytį. Šioje byloje skirtingai nei visose kitose, teismas rėmėsi principu (*in the light of present-day conditions*).³¹, pažymėdamas, jog transseksualai susiduria su rimtomis problemomis, todėl būtinos tam tikros teisinės priemonės šioje srityje. Joje Teismas pažymėjo, kad šioje situacijoje neiškyla viešųjų interesų apsaugos klausimas, kuris galėtų nusverti individo interesų apsaugą individui gaunant jo lyties pakeitimo pilną teisinį pripažinimą³² Šioje byloje buvo pripažinta, jog pakeistos lyties teisinis nepripažinimas sutrukdė pasinaudoti asmeniui pakeitusiam lytį ir 12 straipsniu, garantuojančiu teisę tuoktis ir sukurti šeimą bei šeimos gyvenimą. *Teismas nustatė valstybėms pareigą sudaryti transseksualams galimybes tuoktis, nors ir paliko veiksmų laisvę (margin of appreciation) šios teisės įgyvendinimui.*

Paskutinė, bene svarbiausia byla, susijusi, su asmenų, pakeitusių lytį teisė į santuoką, tai byla *I prieš Jungtinę Karalystę (2002 m.)*. Ši byla įtvirtino atitinkamas gaires, kurios turėtų tapti pagrindu tolimesnei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijai. Teismas pakartojo jau ankstesnėje byloje išsakytas mintis dėl santuokos bei šioje byloje pabrėžė, jog Europos Žmogaus Teisių Teismas atsisakė remtis vien biologiniais požymiais, apibūdinančiais lytį, bet išaiškino, jog turi būti atsižvelgta į naujausius medicinos ir mokslo pažangos aspektus, psichologinius faktorius, kurie gali turėti lemiamą reikšmę lyties identifikavimui. Šeimos sudarymo klausimu Teismas pabrėžė: teisė pagal konvencijos 8 straipsnį į pagarbą asmens privačiam gyvenimui neapima visų galimų aspektų pagal 12 straipsnį. Tačiau Teismas atsižvelgė į tai, ar lyties nacionalinėje teisėje nustatymas ir jos registravimas po gimimo neuždės apribojimų, kurie palies pačią teisės tuoktis esmę. Šiuo požiūriu Teismas nustatė, kad pooperaciniams transseksualams nėra atimta teisė tuoktis, todėl jie gali tuoktis (vesti). Šiuo atveju pareiškėja gyvena kaip moteris, kuri palaiko santykius su vyru ir norės tuoktis su vyru, tačiau neturi galimybės to daryti. Todėl Teismo nuomone, ji gali skųstis, kad jos teisė tuoktis buvo iš esmės apsunkinta³³.

Šeimos gyvenimo gerbimas ir Lietuvos Respublikos Konstitucija

Tai kaipgi reikėtų interpretuoti LR Konstitucijos 38 str. 3 d., teigiančią, jog santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu, taip pat kitas šio straipsnio dalis, aiškinantis, ar visgi gali į šią sąvoką būti įtraukti kartu gyvenantys asmenys, tačiau

³¹ Naujos pasikeitusios aplinkybės valstybėje dabartiniu metu.

³² Žiūrėti *Cristine Goodwin prieš Jungtinę Karalystę (2002 m.)* byla.

³³ *I prieš Jungtinę Karalystę (2002 m.)* byla

nesudarę santuokos, ar jie bus prilyginti sutuoktiniams. Pabrėžtina, jog Europos žmogaus teisių konvencija yra tiesiogiai taikoma tarptautinė sutartis, vadinasi Lietuva privalo laikytis Europos Žmogaus Teisių Teismo suformuotos praktikos. Anot Danutės Jočienės, siūlymas keisti Konstituciją vargu ar būtų racionalus ir tikslingas. Aiškinant ir taikant Lietuvos Respublikos Konstituciją turėtų būti taikomas plečiamasis aiškinimas, įtraukiant ir gyvenančius kartu, bet nesusituokusius asmenis, garantuojant jiems tiek lygybės šeimoje principą. Be to, iš pačio Europos žmogaus teisių konvencijos 7 protokolo 5 straipsnio, teigiančio, jog sutuoktiniai turi lygias civilinio pobūdžio teises ir atsakomybę tarpusavio ir savo vaikų atžvilgiu *tiek santuoką sudarius ir jai tęsiantis, tiek ją nutraukus išplaukia, jog „sutuoktinių“ sąvoka šiuo atveju turėtų būti aiškinama plačiau, kaip apimanti ir kartu gyvenančius, bet nesančius oficialioje santuokoje asmenis. Galime kalbėti apie jau paplitusias partnerystės sutartis, kurios yra gan populiaros Lietuvoje bei kitose Europos šalyse. Kaip pavyzdį galime imti jau minėtą Kroon ir kiti prieš Olandiją bylą.³⁴ Kalbėdami apie transseksualų santuokas Lietuvoje reiktų nepamiršti, jog pirmiausia jų lyties pakeitimas turėtų būti teisiškai ir įstatymiškai įteisintas, kai šiuo metu šis klausimas kol kas paliekamas atviras, turint tik 2003 06 04 „Lyties pakeitimo įstatymo“ projektą³⁵, dėl kurio jau yra iškilusių nemažai problemų. Tačiau, autoriaus nuomone, ir priėmus įstatymą dėl lyties pakeitimo, kils dar daugiau problemų. Jau dabar yra aršiai diskutuojama dėl santuokos su pakeitusiais lytį asmenimis. Pagrindinė kliūtis gali būti jau minėti vaiko interesai, jei pažvelgtume į X, Y and Z prieš Jungtinę Karalystę bylą³⁶, akivaizdžiai pamatytume, jog ir pats Europos Žmogaus Teisių Teismas pirmenybę teikia ne transeksualams, tačiau pirmiausia - vaiko interesams. Taip pat yra būtina prisiminti, jog pats Europos Žmogaus Teisių Teismas turėjo nueiti ilgą savo praktikos kelią pripažindamas teisę į lyties pakeitimą ir tokių asmenų santuokas, nors jau buvo pasikeitusios mokslo, medicinos bei kitos aplinkybės. Be to, valstybė privalo užtikrinti žmogaus moralės apsaugą, o ypač, kai tai liečia nesubrendusius, neįgalius ar priklausomus individus bei jų grupes.³⁷ Ir nors Europos Žmogaus Teisių Teismas jau taiko *Christine Goodwin prieš Jungtinę Karalystę* byloje suformuotus precedentes, akivaizdu, jog jo praktikoje dar nėra pasiekta vieningos nuomonės šiais klausimais. Viename iš naujausių*

---

³⁴ Kroon and others v. The Netherlands, App. 18535/91, Judgment of 27 October, 1994.

³⁵ 2003 06 04 „Lyties pakeitimo įstatymo“ projektas. Numeris: IXP-2627.

³⁶ X, Y and Z v. The United Kingdom, App. 21830/93, Judgment of 22 April, 1997.

³⁷ *Earl Spencer and Countess Spencer v. the United Kingdom*. App. 28851/95 and 28852/95, Decision of 16 January 1998.

savo sprendimų *Van Kuck prieš Vokietiją* susijusių su transseksualiais Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė 8 straipsnio pažeidimą tik keturiais teisėjų balsais prieš tris³⁸.

Dar didesnės problemos teisei į „šeimos gyvenimo“ gerbimą kils, kuomet bus reikalaujama santuokų su homoseksualiais asmenimis. Be abejo dabartiniu metu kai kuriuose šalyse tai jau yra įstatymiškai įteisinta ir leidžiama, neabejotina jog ir į Lietuvą tai netrukus atkeliaus. Europos Žmogaus Teisių Teismo pozicija homoseksualų atžvilgių yra gan liberali. Klasikinė homoseksualų byla tai *Dudgeon prieš Jungtinę Karalystę*,³⁹ kurioje buvo pažeista teisė į asmeninį gyvenimą pagal 8 straipsnį. Teismas pasakė: „Homoseksualių santykių draudimas tarp suaugusių asmenų, vyresnių nei 21 metai, draudimas – tai neleistinas kišimasis į asmeninį gyvenimą“. *Norris v. Ireland (1988 m.) byloje* Europos Žmogaus Teisių Teismas dar kartą patvirtino savo nuostatą, kad vien egzistavimas galimai praktikoje taikomų įstatymų, kurie kriminalizuoja savanoriškus privačius homoseksualių suaugusių asmenų intymius santykius pažeidžia žmogaus teisę į privatumą. Tokia pat išvada priimta ir *Modinos v. Cyprus (1993 m.) byloje*, kur Teismas pasakė, kad vien tokio pobūdžio įstatymų buvimas pažeidžia asmens teisę į privatumą net ir tada, kai valstybė laikosi politikos tokių įstatymų praktiškai netaikyti. Kitas svarbus homoseksualių asmenų teisių aspektas nagrinėtas byloje *Salgueiro da Silva Mouta v Portugal, 1999 m.* Buvo sprendžiamas klausimas, ar Portugalijos teismo sprendimas atimti vaiko (mergaitės) globos teisę iš išsiskyrusio tėvo ir perduoti globą motinai, dėl tėvo homoseksualios lytinės orientacijos, nepažeidė konvencijos. Europos Žmogaus Teisių Teismas priėmė sprendimą, kad asmuo buvo diskriminuotas dėl seksualinės orientacijos taip pažeidžiant žmogaus teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą (8 konvencijos str. imant kartu su 14 str.). Tais pačiais metais Europos Žmogaus Teisių Teismas priėmė dar du sprendimus, sustiprinusius homoseksualių asmenų teisių apsaugą. Dveiose bylose prieš Didžiąją Britaniją (*Smith and Grady* ir *Lustig-Prean and Beckett*).⁴⁰ Tačiau nors tokie Europos Žmogaus Teisių Teismo išaiškinimai sulaukia kaltinimų svetimų moralinių vertybių primetimu bei per dideliu liberalumu, pažymėtina, jog vis dar atsisakoma pripažinti homoseksualų teisę į šeimos gyvenimo gerbimą ir pagal 8 str. ir pagal 12 straipsnį. Kadangi jurisprudencijoje nėra konkrečios praktikos dėl homoseksualų santuokos, tai gali sąlygoti dar vieną galvosūkį bei naują problemų ratą Europos valstybėms bei pačiam Teismui. Neabejotina, jog laikui bėgant Europos Žmogaus Teisių Teismą pasieks gausybė skundų dėl šeimos gyvenimo gerbimo (8 straipsnis) pažeidimo ir

³⁸ Plačiau *Van Kuck v. Germany, App. 35968/97, Judgment of 12 June, 2003.*

³⁹ *Dudgeon v. The United Kingdom, App. 7525/76, Judgment of 22 October, 1981.*

⁴⁰ Žmogaus teisių svetainė „Mano teisės“ www.manoteises.lt

diskriminacijos lyginant su transseksualais (14 straipsnis). Nepaisant to, asmenų, pakeitusių lytį, skundai Europos Žmogaus Teisių Teisme aiškiai įrodė, kad pozityvios valstybės pareigos yra ypač plėtojamos ir valstybė privalo imtis reikiamų priemonių, kad jas įgyvendintų.

1.3. „Privataus gyvenimo“ samprata Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio kontekste

Privataus gyvenimo laisvė yra viena iš paskutiniųjų demokratinių laisvių, viena iš pačių trapiusių, tačiau tuo pačiu labiausiai spaudos stebima.⁴¹ Kaip pastebi Fr. Rigaux, XIX a. tik neabejotinos vertybės buvo saugomos konstitucinių normų, kurios apėmė dvi esmines privataus gyvenimo laisves bei teises – buto neliečiamybę ir korespondencijos slaptumą. Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje galima išvelgti tam tikrą giminystės ryšį tarp šių dviejų koncepcijų.⁴²

Privataus gyvenimo konkrečią sąvoką yra labai sunku įvardinti⁴³ Privataus gyvenimo turinio supratimas skiriasi priklausomai nuo vietovės, teisinės aplinkos ir netgi nuo pačios visuomenės. Netgi garsiausi autoriai pripažįsta, jog faktiškai neįmanoma pateikti konkrečios privataus gyvenimo sampratos.⁴⁴ Sritis, kuriose privatus gyvenimas pasireiškia, šiandieną kinta žaibo greičiu. Teisė į asmens privataus gyvenimo gerbimą priskiriama vadinamosioms antrosios kartos teisėms, kurios susiformavo po Antrojo pasaulinio karo siekiant geresnės kultūrinės (taip pat socialinės, ekonominės padėties). Įvairiuose nacionaliniuose ir ypač tarptautiniuose teisės aktuose ši teisė apibrėžiama gana abstrakčiai ir lakoniškai, paliekant jos turinį išplėtoti teismų praktikai. 1970 m. Europos Tarybos Generalinė Asamblėja yra pateikusi „privataus gyvenimo“ sampratą - tai „žmogaus teisė gyventi asmeninį gyvenimą, į kurį turi būti kuo mažiausiai kišamasi. Ši teisė apima privatų, šeimos ir namų gyvenimą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, garbę ir reputaciją, asmeninių faktų slaptumą, draudimą be leidimo publikuoti asmenines nuotraukas, draudimą skelbti gautą ar surinktą konfidencialią informaciją“⁴⁵. Teisė į privatų gyvenimą tapo itin aktuali pastaraisiais dešimtmečiais, kai valstybė ir visuomenė tarsi iš naujo atrado atskirą individą, atsigręžė į jį.⁴⁶ Visuotinis dėmesys, potencialios

⁴¹ Conference on freedom of expression and the right to privacy, Strasbourg, 23 September 1999. P. 13.

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Europos Tarybos Generalinės Asamblėjos Rezoliucija 428/1970 „Dėl masinės informacijos priemonių“

⁴⁶ Jočienė D., Čilinskas K. „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“. Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005 m. P.71.

medicininės, technologinės ir kitokios galimybės dangstyti, apsimesti kitu žmogumi (ir su tuo susijusios neigiamos pasekmės) gali padaryti žmogų labai pažeidžiamą, jeigu beatodairiška intervencija į asmeninį gyvenimą, apie kurią pašaliniais nėra reikalo ir būtinybės žinoti, ir toliau nebus tinkamai bei laiku pažabota. Tam pirmiausia pasitelkiamos *įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatos*, kurios numato individo privataus gyvenimo apsaugos atvejus, būdus bei priemones ir taip užkerta kelią įsibrauti, atskleisti ar panaudoti *informaciją* apie asmens privatą gyvenimą be jo sutikimo ar jam nežinant. Ypač svarbiu faktoriu privačiame gyvenime tampa informacinės technologijos. Intensyviai tobulėjant informacijos apdorojimo, saugojimo ir perdavimo priemonėms ir sistemoms, vis svarbiau ir sunkiau tampa užtikrinti jos apsaugą.⁴⁷ Naudojant kompiuterius ir duomenų perdavimo tinklus rinkti, kaupti milžinišką informacijos kiekį, jį apdoroti ir greitai paskleisti, taip pažeidžiant teisę į privatą gyvenimą.⁴⁸

Pagrindinė institucija, ginanti asmens teisę į privatą gyvenimą, be abejo, yra teismas nors atskiruose įstatymuose asmens teisės į privatą gyvenimą gynimas pirmiausia realizuojamas per įvairių inspektorių, komisijų instituciją. Kadangi nusikaltimų tyrimo ir prevencijos srityje akivaizdžiai kyla viešojo ir privataus interesų kolizija, tad suteikiant prioritetą viešajam interesui ir tuo pačiu siekiant apsaugoti asmens privatą gyvenimą yra nustatyti papildomi saugikliai, kaip antai, kai kurie veiksmai gali būti atliekami esant prokuroro arba teismo sankcijai.⁴⁹

Iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnyje įtvirtinto žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo išplaukia asmens teisė į privatumą. Teisės į privatumą pakylėjimas į konstitucinį lygmenį neabejotinai rodo jos išskirtinį pripažinimą ir ypatingą reikšmę tarp kitų teisės saugomų objektų.

Kaip jau minėta, asmens teisė į privatą gyvenimą savo turiniu ir esme be galo plati. Todėl apsiribosime tik kai kuriais pagrindiniais privataus gyvenimo sampratos aspektais. Antai, netgi Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas viename savo nutarimų yra pateikęs vos ne analogišką privataus gyvenimo sampratą, kaip ir Europos Tarybos Generalinė Asamblėja: „Privataus gyvenimo teisinė samprata yra siejama su asmens teisėtai privataus gyvenimo lūkesčiais. Nors aiškiai tai nėra įtvirtinta, tačiau galima numanyti esant prezumpciją, kad informacija apie asmenį yra privati, jeigu iš jos pobūdžio negalima daryti priešingos išvados arba kitaip nepasakyta įstatyme. Žmogaus

---

⁴⁷ Jastrianskas V. „Informacijos apsaugos pagrindai“, KTU, Kaunas, Technologija, 1999 m. P. 6.

⁴⁸ „Asmens duomenų apsauga“, 2001, Vilnius. P 4.

⁴⁹ Jočienė D., Čilinskas K. „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“. Lietuvos Respublikos Seimas Jungtinių Tautų vystymo programa, Vilnius 2004. P. 57

privatus gyvenimas - tai ta individo gyvenimo dalis, kuri susijusi su jo gyvenamąja aplinka, šeimynine padėtimi, tarpusavio santykiais, gyvenimo būdu, pažiūromis, įsitikinimais, įpročiais, įgūdžiais ir pan. Kitaip sakant, juridškai apgintas interesas į privatumą reiškia individualaus, šeimos (intymaus) ir namų gyvenimo apsaugą, asmens fizinę ir psichinę neliečiamybę, sveikatos būklę, orumą, garbę ir reputaciją, bendravimą, korespondenciją, asmeninių faktų prieinamumo suvaržymą, draudimą *savavališkai rinkti, kaupiti, išviešinti ne tik konfidencialią, bet ir bet kokią kitokią informaciją, su kuria nėra būtinybės supažindinti pašalinių, jeigu negautas atitinkamo asmens sutikimas*. Kiekvienas asmuo turi diskrecijos teisę nuspręsti, ar atskleisti informaciją, kuri sudaro privataus gyvenimo dalį, ir, jei taip, tai kokia apimtimi.⁵⁰

Privatumo pažeidimas negali būti pateisinamas jokiais priemonėmis, išskyrus tas, kurias sankcionavo įstatymas, laikydamasis teisės viršenybės principo, ir kurios neišvengiamai būtinos demokratinės visuomenės labui. Teisė į pagarbą privačiam gyvenimui turi garantuoti kiekvienam individui sferą, kurioje jis galėtų jaustis ir ugdyti save kaip asmenybę.⁵¹ Pažymėtina, jog anot Europos žmogaus teisių komisijos, asmens privatus gyvenimas negali būti suprastas vien kaip asmens teisė į privatumą, teisė gyventi taip kaip norisi ir būti apsaugotam nuo viešumo. Ši teisė apima ir teisę atitinkamu laipsniu sukurti ir plėtoti santykius su kitais asmenimis, ypač emocinėje srityje, siekiant ugdyti ir skatinti savo asmenybę⁵². Tokia nuostata buvo išplėtotą *Niemetz prieš Vokietiją* byloje. Bylos esmė buvo tokia, jog Advokatas Gottfriedas Niemietzas keletą metų vadovavo Bunte Liste (margaspalvė grupė) grupei - vietinei politinei partijai, o jo kolega, su kuriuo jie dalijasi advokato kabinetu, taip pat buvo šios partijos veikėjas. Kilo problemų su teisėsauga, dėl anonimiško laiško teisėjui, gauto Bunde Liste grupės vardu. To pasekoje Niemetzo kontoroje atlikta krata, siekiant atskleisti laiško siuntėjo tapatybę. Apžiūrėtos keturios spintos su klientų duomenimis ir šeši individualūs aplankai, bet nesurasta nė vieno svarbaus dokumento. Niemietzas kreipėsi į Komisiją, teigdamas, kad krata pažeidė konvencijos 8-ąjį straipsnį, nes ignoravo jo teisę į buto neliečiamybės ir susirašinėjimo slaptumo gerbimą. Šioje byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo, kad nėra nei galimybės, nei būtinybės išsamiai apibrėžti „asmeninio gyvenimo“ sąvoką. Viena aišku, kad būtų per daug siaura tai apriboti „intymiu būreliu“, kur kiekvienas gali elgtis kaip

---

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo 8 str. ir 14 str. 3 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2002-10-31, Nr. 104-4675.

⁵¹ Frowein Peuk „Europäische Menschenrechtskonvention“. Strasburg, 1996. P.339

⁵² „Jacobs & White „European Convention on Human Rights. Third Edition“. Oxford University Press. 2002. P.221

tinkamas ir visiškai atsiriboti nuo išorinio pasaulio. Asmeninio gyvenimo gerbimas tam tikra prasme yra individo *teisė užmegzti ir plėtoti santykius su į jį panašiais*. Atrodo, kad nėra jokio principinio pagrindo priimti šitokią „asmeninio gyvenimo“ sąvokos supratimą, atitrūkusį nuo komercinės ar profesinės veiklos; beje, kaip tik darbe dauguma žmonių turi daugiausia progų užmegzti ryšius su aplinkiniu pasauliu. Tą patvirtina toks faktas: žmogaus darbuose ne visada įmanoma atskirti tai, kas priklauso profesinei sričiai, o kas jai nepriklauso.⁵³

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų analizė, tarptautinių bei nacionalinių teisės aktų analizė, o konkrečiau Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai bei Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio analizė leidžia daryti išvadą, jog asmens teisės į privatumą turinį sudaro keturi savarankiški ir kartu tarpusavyje susiję elementai:

1. **informacinis privatumas**, kuris yra susijęs su duomenų apie asmenį tvarkymu ir vadinamas asmens duomenų apsauga: t.y. kai asmuo pats gali disponuoti savo asmens duomenimis, žinoti apie savo duomenų tvarkymą, susipažinti su savo asmens duomenimis ir panašiai;
2. **fizinis privatumas** (kūno neliečiamumas), t.y. žmogui nesutikus, jam negali būti atliekami jokie medicininiai ir moksliniai tyrimai (pvz. priverstinai atliekami narkotikų testai ir pan.);
3. **komunikacinis privatumas**, t.y. asmens susirašinėjimo, pokalbių telefonu, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo neliečiamumas;
4. **teritorinis privatumas**, t.y. asmens buto arba teritorinis neliečiamumas.⁵⁴

Kadangi dabartiniu metu privatus gyvenimas yra neatsiejamai aiškinamas kartu su saviraiškos laisve (Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnis), dalis sudedamųjų privataus gyvenimo dalių bus nagrinėjama būtent prie santykio su minėta laisve. Šioje magistro darbo dalyje atskleista privataus gyvenimo bendra samprata tam, kad būtų suvokti pamatiniai privataus gyvenimo aiškinimo principai, paliekant juos detalizuoti tolimesniame magistro darbo etape. Atsižvelgiant į duomenų apsaugos aktualumą privačiam gyvenimui ir ribotą darbo apimtį tolimesnėje darbo dalyje bus nagrinėjami tik du iš minėtų privataus gyvenimo elementų. Tai **Komunikacinis privatumas** (korespondencijos slaptumas) ir **Informacinis privatumas** (asmens duomenų apsauga). Tuo tarpu į likusius elementus atskirai nebus gilinamasi.

⁵³ Niemetz v. Germany App. 13710/88. Judgment 16 December, 1992. P. 33, para. 29.

⁵⁴ Kiškis M, et al. „Teisės informatika ir informatikos teisė“. Mykolo Riomerio Universitetas, Vilnius, 2006. P. 116.

2. SANTYKIS TARP ŠEIMOS IR PRIVATAUS GYVENIMO GERBIMO IR SAVIRAIŠKOS LAISVĖS PAGAL EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJĄ

2.1. Santykis tarp teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą bei teisės į saviraiškos laisvę pagal Europos žmogaus teisių konvenciją

Pagrindinis šio magistro darbo dalies tikslas yra apibrėžti santykį tarp 8 ir 10 straipsnių ir pabandyti nustatyti kaip minėti straipsniai siejasi tarpusavyje. Savotiškas santykis tarp šių dviejų straipsnių kyla jau vien dėl šios priežasties, jog 10 straipsnis turi būti vertinamas visos 1950 m. Europos žmogaus teisių konvencijos požiūriu, nes kai kuriuos šio straipsnio aspektus apima kiti straipsniai, kaip antai 8 straipsnis, kuris įtvirtina korespondencijos ir asmens privatumo pagarbą. Saviraiškos laisvė yra viena iš demokratinės visuomenės vystymosi pagrindų. Teisė laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus taip pat yra ir prielaida kitų Europos žmogaus teisių konvencijoje numatytų teisių ir laisvių realizavimui. Dėl jos ypatingos svarbos dauguma bylų, kurių nagrinėjimo metu buvo pateikti pagrindinių Europos žmogaus teisių konvencijos principų aiškinimai, yra susijusios su 10 straipsniu.⁵⁵ Konvencijos 10 straipsnis taikomas kiekvienam, tiek fiziniam, tiek ir juridiniam asmeniui.⁵⁶ Šis straipsnis apima ne tik spaudą, radiją ar televiziją, tačiau ir menininkus (dailininkus, aktorius, poetus, rašytojus), leidėjus, kino teatro savininkus ir pan.⁵⁷ Būtina pasakyti, jog saviraiškos laisvė susideda iš dviejų komponentų: tai *teisės gauti informaciją ir teisės ją perduoti*. Kaip matysime toliau, tai sąlygoja tam tikrą konfliktą, siejant su 8 straipsniu, o jei konkrečiau – teisę į šeimos ir privataus gyvenimo gerbimą. Byloje *Handyside prieš Jungtinę Karalystę*⁵⁸, kurioje buvo išplėsta minčių reiškimo sąvoka, atskleista, kaip saviraiškos laisvė gali daryti įtaką privačiam bei šeimos gyvenimui. Priimdamas sprendimus kitose bylose Europos Žmogaus Teisių Teismas ne kartą darė nuorodas būtent į šią bylą⁵⁹, kurios esmė tokia: 1971 m. Handysaidas, Londono leidyklos savininkas išspausdino moksleiviams skirtą „Mažąją raudonąją knygutę“, kurios viename iš skyrių „Seksualumas“ gana atvirai buvo nagrinėjami lytinio gyvenimo aspektai. Būtent šis skyrius ir užkliuvo visuomenės organizacijos „Viešais kaltintojas“ direktoriui. To rezultate byla atsidūrė nacionaliniuose

⁵⁵ „Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas“. Vilnius: Europos Tarybos ir dokumentacijos centras, 1995. P. 53

⁵⁶ „Žmogaus teisės ir laisvės“ Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 1995. P. 183

⁵⁷ „Žmogaus teisės ir laisvės“ Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 1995. P.183.

⁵⁸ *Handyside v. The United Kingdom*, App. 5493/72, Judgment of 7 December, 1976.

⁵⁹ Tapinas L. „Žiniasklaidos bylos Europos Žmogaus Teisių ir Lietuvos teismuose“. Vilnius: Danielius, 2002 m. P. 53

teismuose, o paskui ir Europos Žmogaus Teisių Teisme. Byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo, jog kai kuriuos knygos fragmentus vaikai ir paaugliai galėjo suprasti, kaip padrašinimą užsiimti ankstyvu seksualiniu gyvenimu, o taip pat kenksminga veikla, t.y. daryti baudžiamuosius nusižengimus, todėl pagrindinis saviraiškos laisvės apribojimo tikslas buvo žmonių moralės apsauga. Ir nors ši byla buvo išspręsta ieškovo nenaudai, Teismas suformavo tam tikrą koncepciją apie teisės į išraiškos laisvės vietą demokratinėje visuomenėje. Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžė, jog nuomonės reiškimo laisvė yra vienas iš esminių demokratinės visuomenės pagrindų, viena iš pagrindinių sąlygų jai ir kiekvienam individui vystytis. 10 straipsnio antrosios dalies nuostatos yra taikomos ne tik „informacijai“ ar „idėjoms“, kurios yra palankios ar nėra įžeidžiamos (nepavojingos), bet ir tai informacijai, kuri yra šokiruojanti, erzinti ar trukdanti visuomenę ar jos dalį. Tai padeda formuoti pliuralizmą, toleranciją ir plačias pažiūras, be kurių nėra „demokratinės visuomenės“. Vadinasi visi valstybės nustatyti „formalumai“, „sąlygos“ ar „apribojimai“ privalo būti proporcingi siekiamam teisėtam tikslui.⁶⁰

Kalbant apie nuomonės reiškimo laisvę spaudoje, reiktų pasakyti, jog šis straipsnis nėra skirtas vien patikrintiems faktiniams duomenims. 10 straipsnis apima nuomones, kritiką, netgi tam tikras spekuliacijas bei uždeda pozityvią pareigą valstybei nepažeisti individo teisės laisvai reikšti savo nuomonę. Todėl Europos Žmogaus Teisių Teismas turi itin atsargiai laviruoti tarp spaudos noro publikuoti informaciją ir valstybės suinteresuotumo riboti informacijos prieinamumą visuomenei. Svarbiausia byla, susijusi su 10 straipsnyje garantuojama spaudos laisve yra byla „*Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę*“.⁶¹ Joje Europos Žmogaus Teisių Teismas pirmą kartą priėmė sprendimą dėl bylos aplinkybių, garantuodamas, nuomonės reiškimo laisvę spaudoje bei įtvirtindamas aukštą spaudos apsaugos lygį. Bylos esmė: 1959-1962 metais Jungtinėje Karalystėje gimė keli šimtai vaikų su sunkiomis deformacijomis, kurios bus atsiradusios dėl to, kad motinos, būdamos nėščios, naudojo talidomidą kaip raminamuosius ar migdomuosius vaistus. Todėl daug tėvų padavė į teismą talidomido gamintoją ir pardavėją. Savaitraštis „The Sunday Times“ išspausdino straipsnį, antrašte „Mūsų vaikai - talidomido aukos: gėda šaliai“, ir anonsavo, kad netrukus savo skiltyse aprašys tragedijos istoriją, taip pat talidomido gamybą ir bandymus 1958-1961 metais⁶². Vaistų kompanija pareikalavo ir gavo sutikimą, kad minėta publikacija būtų uždrausta. Straipsnio tęsinio draudimą patvirtino aukščiausia teisminė instancija, remdamasi tuo, kad publikacijos tęsinys būtų

⁶⁰ Jočienė D. „Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika“. Vilnius: Teisė, 2001. P. 34.

⁶¹ *Sunday Times v. The United Kingdom, Series, App. 6538/74, Judgment of 26 April, 1979.*

⁶² Berger V. „Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija“. 1997. P.470.

kvalifikuojamas kaip „nepagarbos teismui aktas“, nes tuo būtų kišamasi į teisminį nagrinėjimą, pažeidžiant teisingumo vykdymą kompanijos byloje. Išnagrinėjęs bylą, Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžė, jog įsikišimas neatitiko socialinio poreikio, kad nusvertų viešąją nuomonę, prisirišusią prie minties reiškimo laisvės, kadangi įsikišimas neturėjo pakankamai motyvų, 10 straipsnio 2 dalies požiūriu. Visuotinai pripažinta, jog teismai dirba ne vakuume, jie yra vieta, kur sprendžiami nesutarimai, tačiau tai nereiškia, kad negalimas išankstinis ginčo aptarimas spaudoje ar visuomenėje. Be to, kadangi masinės informacijos priemonės negali peržengti ribų, nustatytų, siekiant tinkamai vykdyti teisingumą, jos yra atsakingos už informacijos teismuose skleidimą, o visuomenė turi teisę jas gauti⁶³. Priešingu atveju, kaip teigiama „*Observer ir Guardian prieš Didžiąją Britaniją*“⁶⁴ byloje, kurioje buvo panaudoti „*Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę*“ (1979 m.) argumentai, spauda negalėtų atlikti jai suteiktos ypač svarbios *public watchdog* (viešojo sargo) funkcijos. Europos Žmogaus Teisių Teismas „*Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę*“ (1979 m.) byloje reziumuodamas, jog visuomenės interesai geriausiai yra užtikrinami tada, kai visuomenė gali gauti kaip įmanoma daugiau informacijos, įtvirtino aukštą spaudos apsaugos lygį.

2.2. Santykis tarp 8 ir 10 Europos žmogaus teisių konvencijos straipsnių, esant viešajam aspektui

Privataus gyvenimo ir saviraiškos laisvės santykis bene labiausiai atsispindi kai kalbama apie viešuosius asmenis. Šis aspektas ypač aiškiai iškelia viešojo asmens ir privataus asmens apibrėžimo būtinumą, nes tarptautinėje teisėje laikomasi taisyklės, jog vadinamojo viešojo asmens (*public figure*) kritikos ribos yra platesnės nei paprasto individo atžvilgiu. O tai reiškia, jog spauda turi didesnes tokio asmens kritikos galimybes, įskaitant ir galimybę kritikuoti jo privatų gyvenimą ar tam tikrus jo aspektus. Suprantama, daugiausia dėmesio kritikos spaudoje išsakoma viešųjų asmenų – politikų, valstybės tarnautojų, teisėjų ir kitų žymių visuomenės atstovų atžvilgiu. Tokias nuostatas Europos Žmogaus Teisių Teismas yra išplėtojęs keliose itin svarbiose bylose, kurias ir panagrinėsime išsamiau. Pamokoma yra „*Lingens byla prieš Austriją*“ (1986m.)⁶⁵. Bylos fabula buvo tokia, jog žurnalo vyriausiasis redaktorius išspausdino du straipsnius,

⁶³ „Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas“. Vilnius: Europos Tarybos ir dokumentacijos centras, 1995. P. 58.

⁶⁴ *Observer and Guardian v. The United Kingdom*, App. 13585/88, Judgment of 26 November, 1991.

⁶⁵ „Žmogaus teisės ir laisvės“ Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 1995.P.185

kuriuose buvo kritikuojamas Austrijos Kancleris ir abejojama dėl jo tinkamumo vykdyti politines funkcijas. Austrijos kancleris Kreisky buvo apkaltintas artimais ryšiais su buvusiais SS tarnais. Taip pat nebuvo pagailėta aštresnių posakių: tokių kaip „bjauriausias oportunistas“, „amoralumo viršūnė“, „savigarbos neturėjimas“. B.Kreisky iškėlė bylą už šmeižtą ir Lingens buvo nuleistas. Įsitikinęs, jog Austrijos teismai pažeidė jo teises, Lingens kreipėsi į Europos žmogaus teisingumo teismą. Strasbūro Teismas atmetė Austrijos argumentą, kad Lingens pažeidė konvencijos 8 straipsnį (principas - politikas negali prašyti sau gynybos nuo kritikos, remdamasis privataus gyvenimo slaptumu jau vien dėl savo visuomeninio vaidmens svarbos), ir pripažino 10 straipsnio pažeidimą. Šiose bylose Komisija ir Teismas, remdamiesi konvencijos 10 straipsniu, pademonstravo puikų spaudos gynimą ir akcentavo jos svarbą skatinant politines ir kitokias diskusijas visuomenėje⁶⁶. Šioje byloje Teismas padarė tokias svarbias išvadas:

Spaudos laisvė duoda visuomenei vieną geriausių priemonių, padedančių atskleisti ir įvertinti politinių veikėjų idėjas bei veiksmus. Platesne prasme, politinių diskusijų laisvė yra demokratinės visuomenės koncepcijos, užimančios svarbiausią vietą Europos žmogaus teisių konvencijoje, pagrindas.

Atsižvelgiant į tai, priimtinos politinio veikėjo kritikos ribos yra platesnės, nei privataus asmens. Skirtingai nei privatus asmuo, politinis veikėjas neišvengiamai ir sąmoningai atiduoda save žurnalistų ir visuomenės teismui už kiekvieną savo žodį ar veiksma 10 straipsnio 2 punktas garantuoja, kad visų asmenų orumas bus apsaugotas, ir ši apsauga bus teikiama ir politikams, tačiau tokiais atvejais reikalavimas apginti turi būti derinamas su interesu viešai aptarinėti politinius klausimus.

Teismas sukritikavo Austrijos įstatymus dėl šmeižto, nes pagal juos įrodymo našta tenka kaltinamajam. Jau vien tai galima traktuoti kaip 10 straipsnio 2 punkto pažeidimą:

Būtina aiškiai išskirti faktus ir vertinimus. Jei faktai gali būti įrodyti, tai vertinimų negalima patvirtinti įrodymais [pagal Austrijos įstatymus] žurnalistai, tokiose kaip ši byla negali išvengti nuteisimo, jei negali įrodyti savo pareiškimų pagrįstumo. Vertinimų atveju šio reikalavimo neįmanoma patenkinti, ir todėl jis pažeidžia nuomonės laisvę, kuri yra svarbiausia konvencijos 10 straipsnyje garantuojamos teisės sudėtinė dalis. Teismas taip pat nurodė, kad sankcijos, paskirtos žurnalistui, kritikavusiam politinį veikėją prilygo tam tikrai cenzūros formai, kuri greičiausiai atims jam norą ką nors kritikuoti ateityje. Politinių debatų kontekste toks nuosprendis gali atbaidyti žurnalistus

---

⁶⁶ „Žmogaus teisės ir laisvės“ Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 1995. P. 185

nuo viešo su visuomenės gyvenimu susijusių klausimų aptarimo. Tokios sankcijos trukdo spaudai skleisti informaciją ir vykdyti visuomeninę kontrolę.⁶⁷

Taigi Europos Žmogaus Teisių Teismas daro aiškia išvadą, jog kai kalbant apie viešuosius asmenis būtina pabrėžti, jog politikų kritikos ribos yra daug platesnės lyginant su privataus individo kritikos ribomis. Ir tai negali būti laikoma privataus asmens gyvenimo pažeidimu pagal 8 Europos žmogaus teisių konvencijos straipsnį.

Visgi Europos Žmogaus Teisių Teismas minėtoje byloje pažymėjo, jog spauda negali peržengti tam tikrų apribojimų, reikalingų, kitų asmenų reputacijai garantuoti, tačiau iš kitos pusės, spauda privalo informuoti visuomenę apie politinius reiškinius, kurie svarbūs visuomenei. Dėl šios priežasties, siekiant sustiprinti teisę į pagarbą privačiam gyvenimui turi būti patikslintos viešojo ir privataus asmens sąvokos.⁶⁸ Teismas „*Oberschlick prieš Austriją*“ (1991 m.) byloje, kuri irgi susijusi su politikų kritikos ribomis, pastebėjo: „Politikas, žinoma irgi turi teisę į reputacijos apsaugą, net jeigu ir neveikia asmeniniu būdu, tokios apsaugos priešybė iškyla atviros diskusijos politiniais klausimais poreikis. Tokiais atvejais Teismas privalo įsitikinti, jog nacionaliniai teismai taikė standartus, kurie atitinka šiuos principus ir tai darydami jie rėmėsi priimtinu bylos faktų vertinimu.“⁶⁹

Atsakymas, kur yra asmens laisvės ribos laisvai reikšti savo nuomonę, apsaugant kito asmens privataus gyvenimo apsaugą, gali būti išvestas iš „*Barfold prieš Daniją*“ (1989 m.) bylos. Kaip buvo minėta, viešieji asmenys gali būti – politikai, valstybės tarnautojai, teisėjai ir kiti žymūs visuomenės atstovai. *Barfold prieš Daniją* (1989 m.) byloje Teismas pabrėžė, kad peticijos pateikėjui paskirta nuobauda už tai, kad jis apšmeižė du taikos (neprofesionalius; angl. *Lay judges*) teisėjus už jų priimtą sprendimą aktualioje mokesčių politikos byloje, nepažeidė pateikėjo teisės į nuomonės reiškimo laisvę pagal 10 straipsnį. Jo nuomone, teisėjai nebuvo „nešališki ir nepriklausomi“ šioje byloje, jie tik vykdė vietos valdžios funkcijas ir išreiškė šios valdžios nuomonę. Byloje nebuvo keliamas klausimas, ar įsikišimas į peticijos pateikėjo nuomonės reiškimo laisvę buvo „numatytas įstatymo“. Svarbiausias analizuojamas klausimas - ar šis įsikišimas buvo „būtinai demokratinėje visuomenėje“ proporcingumo principo požiūriu. Teismas, pabrėžęs „interesų balanso“ (*fair balance*) demokratinėje visuomenėje svarbą,

⁶⁷ Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas“. Vilnius: Europos Tarybos ir dokumentacijos centras, 1995. P. 59

⁶⁸ Jočienė D., Čilinskas K. „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“. Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005 m. P. 124.

⁶⁹ Tapinas L. „Žiniasklaidos bylos Europos Žmogaus Teisių ir Lietuvos teismuose“. Vilnius: Danielius, 2002 m. P. 38

akcentavo, kad „valstybės teisėtas interesas ginant taikos teisėjų reputaciją nesukėlė konflikto su peticijos pateikėjo interesais dalyvauti laisvuose debatuose, aptariant Aukščiausiojo teismo struktūrinį objektyvumą (nešališkumą)". Teismas taip pat pabrėžė, jog taikos teisėjai atliko teismines funkcijas. Ižeidžiami žodžiai buvo greičiau ne jų priimto sprendimo kritika, bet šmeižtas jų asmenybės atžvilgiu, kuriuo siekta sumenkinti teisėjų pagarbą visuomenėje ir kuris buvo pasakytas be jokių įrodymų. Esant tokioms aplinkybėms, politiniai aspektai byloje negali būti laikomi kaip atitinkantys proporcingumo principą".

Taigi Teismas nustatė, kad individas turi teisę išsakyti savo nuomonę visuomenei dėl svarbaus teismo priimto sprendimo ir netgi jį kritikuoti. Tačiau asmens, šiuo atveju, taikos teisėjų, kritikos ribos negali apriboti valstybės teisėto intereso „ginti kitų asmenų reputaciją", siekiant garantuoti *fair balance* principą demokratinėje visuomenėje.⁷⁰

Visgi kyla klausimas, o jei tokia kritika viešųjų asmenų atžvilgiu būtų pateikta ne spaudos atstovo, o tiesiog privataus asmens. Ar tuomet teisė į privataus gyvenimo gerbimą taip pat liktų nepažeista. Šį galimą santykį tarp 8 ir 10 straipsnių taip pat iliustruoja Europos žmogaus teisių teismo praktika savo byloje „*Janowsky prieš Lenkiją*“ (1999 m.) Asmuo buvo nubaustas už dviejų policijos pareigūnų įžeidinėjimą. Kilo klausimas, ar toks asmuo gali būti saugomas Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio rėmuose. Teismas konstatavo, jog asmuo veikė ne kaip žurnalistas, o kaip privatus asmuo, taigi šiuo atveju, jo žodžiai negali būti laikomi politinės diskusijos dalimi aktualiais klausimais ir tai negali patekti į spaudos laisvės apibrėžimą.

Bendra viešojo aspekto analizė rodo, jog kritikos ribos viešųjų asmenų atžvilgiu yra daug platesnės nei kad privačių. Tai grindžiama visuomenės poreikiu, kuris yra svarbesnis viešųjų asmenų atžvilgiu, poreikiu žinoti apie jai atstovaujančių asmenų poelgius bei mintis.

2.3. Korespondencijos slaptumas, kaip santykis tarp saviraiškos ir privataus gyvenimo gerbimo pagal Europos žmogaus teisių konvenciją

Kaip jau buvo minėta, Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnis gina keturis skirtingus interesus - asmeninį gyvenimą, šeimos gyvenimą, buto neliečiamybę ir

---

⁷⁰ Jočienė D. „Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika“. Vilnius: Teisė, 2001 39. P. 39.

korespondencijos slaptumą, - kuriuos galima apibūdinti kaip teisę į privatumą. Konvencijoje įtvirtinta, jog visi šie interesai turi būti ginami ir saugomi, kiekvienas asmuo turi teisę į jų pagarbą. Konvencijos 10 straipsnis, kuris skirtas saviraiškos laisvei, yra tam tikra specialioji 8 straipsnio norma, nes pastarasis straipsnis yra glaudžiai susijęs ir su kitais Europos žmogaus teisių konvencijos straipsniais. Kalbant korespondencijos, kaip saviraiškos teisės įgyvendino priemonės kontekstu, kyla pagrįstas klausimas – ar tas faktas, kad įkalinimo įstaigose yra tikrinama korespondencija, nepažeidžia teisės į šių asmenų korespondencijos laisvę. Daugumos peticijų, kuriose buvo keliamas klausimas dėl galimų teisės į korespondencijos slaptumą pažeidimų, autoriai – nuteistieji.⁷¹ Konvencijos 8 straipsnis interpretuojamas labai plačiai, todėl analizuojant jo turinį reikia atsižvelgti į pareiškimus, kuriuos tyrė Europos žmogaus teisių komisija arba Teismas. Gana dažni atvejai, kai pareiškimai siejami su įkalinimų asmenų teisių ribojimais: laiškų, pasimatymų su šeima ar gynėju draudimas, ribojimas; krata; apžiūra; laiškų cenzūra; pasimatymų kontrolė ir pan.

7-8 dešimtmečiais Komisija dažniausiai atmesdavo tokius pareiškimus, motyvuodama tuo, kad minėti ribojimai natūraliai išplaukia iš laisvės atėmimo bausmės turinio. Tačiau 9 dešimtmetyje priimti Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai rodo, kad tokiu atveju reikia vadovautis principu „pateisinami tik minimaliai būtini apribojimai“. Dažniausiai Teismas vertina ar toks ribojimas proporcingas siekiamam teisėtam tikslui. Visgi kartais kyla problemų dėl to ar absoliuti susirašinėjimo kontrolė nepažeidžia korespondencijos laisvės pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnį. Savo jurisprudencijoje teismas pateikė atsakymą į šį klausimą. Byloje „*Golder prieš Jungtinę Karalystę*“⁷² Teismas pasisakė, jog jokių atveju negali būti pažeista nuteistojo teisė į susirašinėjimo su advokatu ar teismine institucija slaptumą, nes tai vienintelė priemonė, kurios pagalba toks asmuo gali siekti savo teisių apsaugos. Kitais gi atvejais tai pateisinama. „*Silver ir kiti prieš Jungtinę Karalystę*“⁷³ teismas nurodė, jog valstybė remdamasi tuo, kad kalėjime bausmę atlieka pavojingi nusikaltėliai, užsiimama neteisėta komercine veikla ir pan., turi teisę tikrinti korespondenciją. Visgi Teismo praktikoje yra ir kitokių pavyzdžių. Pavyzdžiui *Messina prieš Italiją byla*.⁷⁴ 1985 m. Messina, davus sankciją, buvo areštuotas, pateikus kaltinimą dėl narkotikų laikymo. Sulaikymo metu pareiškėjui iškilo problemų dėl korespondencijos išsiuntimo ir gavimo.

⁷¹ „Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas“. Vilnius: Europos Tarybos ir dokumentacijos centras, 1995. P. 50

⁷² *Golder v. The United Kingdom*, App. 4451/70, Judgment of 21 February, 1975.

⁷³ *Silver and others v. The United Kingdom*, App. 5947/72, Judgment of 25 March, 1983.

⁷⁴ *Messina v. Italy (No. 2)*, App. 25498/94, Judgment of 28 September, 2000.

Žmogaus teisių teismas pripažino, kad pažeistas konvencijos 8 straipsnis. Teismas motyvavo tuo, kad esama įrodymų, jog sulaikymo metu pareiškėjas turėjo problemų išsiųsdamas ir gaudamas laiškus: ne visi jo laišškai pasiekė adresatus, ne visus laiškus jis gavo. Kitas praktikos pavyzdys sietinas ne su įkalintaisiais, tačiau su psichiniais ligoniais. *Herczegfalvy prieš Austriją*⁷⁵ byla, kurioje Teismas pripažino, kad „psichiatrinės ligoninės praktika persiūsti pacientų korespondenciją asmeniui, kuruojančiam jų gydymą, pažeidžia Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnį, kuris garantuoja individams jų privataus gyvenimo slaptumą.

Lietuvos atžvilgiu negalima būtų nepaminėti vieno iš naujausių Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo *Puzinas prieš Lietuvą (2007 m.)*⁷⁶ byloje, susijusioje su korespondencijos slaptumu, kuriame nebuvo pripažintas 8 straipsnio pažeidimas. Byloje pareiškėjas skundėsi dėl Europos žmogaus teisių konvencijos 8 ir 10, įskaitant ir kitus straipsnius teigdamas, kad drausminės nuobaudos jam paskyrimas už tai, kad pažeisdamas Pataisos darbų kodekso reikalavimus jis išsiuntė laišką su skundais dėl įkalinimo sąlygų bei tariamai neteisėtų pataisos įstaigos administracijos veiksmų dešimčiai adresatų, tarp jų ir žiniasklaidos atstovams, pažeidė minėtus konvencijos straipsnius. Teismas konstatavo, kad nors šios nuobaudos skyrimas ir apribojo konvencijos 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą teisę į susirašinėjimo slaptumą, tačiau atitiko minėto straipsnio 2 dalyje numatytą teisėtumo kriterijų bei būtinumo demokratinėje visuomenėje reikalavimą – kelio užkirtimą viešosios tvarkos pažeidimams ir nusikaltimams. Teismas konstatavo, kad pareiškėjo skundai buvo tinkamai nagrinėjami nacionaliniame teisme, be to, pareiškėjas neįrodė, jog tikėtina baimė, kad jo laiškas bus cenzūruojamas, buvo pagrįsta priežastis nesilaikyti nustatytos laiškų siuntimo tvarkos. Teismas pažymėjo, kad Lietuvos institucijos šioje byloje neperžengė valstybei suteiktos konvencijos aiškinimo laisvės ribų. Iš šio bei kitų Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo seka jau minėta išvada, jog yra ne tik įtvirtinta žmogaus teisė gauti ir skleisti informaciją, bet ir šios laisvės ribos.⁷⁷ Negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo įstatymais įtvirtinant informacijos laisvės įgyvendinimo garantijas būtų sudaromos prielaidos pažeisti kitas konstitucines vertybes, konstitucinių vertybių pusiausvyrą. Jei kalbėti konkrečiai apie Lietuvą, būtina paminėti Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimą, kuriame buvo išsakytos mintys, jog Konstitucijos saugomų vertybių sandūroje turi būti rasti sprendimai, užtikrinantys, kad nei viena tokių vertybių nebus paneigta ar

⁷⁵ *Herczegfalvy v. Austria*, App. 10533/83, Judgment of 24 September, 1992.

⁷⁶ *Puzinas v. Lithuania*, App. 63767/00, Judgment of January 7, 2007.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas.

apribota. Tačiau būtent Lietuvoje kyla vieną labai svarbi teisinė žmogaus privataus gyvenimo apsaugos problema, kurios sprendimas iki šiol dar nėra surastas, tai jau minėta kalinių korespondencija, tačiau visai kitu aspektu. Iki šiol Lietuvos Respublikos įstatymuose nėra detalios sureglamentuota dėl kalinių korespondencijos siuntimo ne advokatams ar teismui, tačiau privatiems asmenims, o konkrečiai „nusikaltimo aukoms“, kas gali pasireikšti grasinančių ar terorizuojančių laiškų siuntimu. Todėl įstatymo leidėjo pareiga ir kartu užduotis yra kuo greičiau spręsti šią itin aktualią problemą detalios sureglamentuojant atitinkamas taisykles dėl kalinių korespondencijos, kadangi pastaruoju metu, tokie laiškai iš įkalinimo vietos pažeidžia privatų gyvenimą ir kitas Konstitucines vertybes. Nors iki šiol Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje tokios praktikos nepasitaikė, neabejotina, jog per ateinančius kelerius metus jos žymiai padaugės.

2.4. Asmens duomenų apsauga, kaip santykis tarp 8 ir 10 straipsnių

Vienas iš svarbiausių Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio reikalavimų, susijusių su asmens privačiu gyvenimu – tai asmens duomenų apsauga.⁷⁸ Tarp asmens duomenų rinkimo, registracijos, kaupimo, publikavimo ir atskleidimo draudimo ir kišimosi į asmeninį gyvenimą yra labai glaudus ryšys. Žiūrint į šį ryšį teoriškai, galima užčiuopti dviejų principų „konfliktą“: viena vertus, normalus valstybės funkcionavimas (ekonominiai, saugumo interesai, viešoji tvarka, nusikalstamumo prevencija ir kontrolė) reikalauja, kad asmuo privalomai pateiktų tam tikrus duomenis apie save valstybės institucijoms, o kita vertus tai privatumo pažeidimas, kai valstybė surenka duomenis apie jos gyventojų asmeninį gyvenimą. Antai, *Amann prieš Šveicariją*⁷⁹ byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, jog nepateisinamai ilgas asmens duomenų saugojimas prieštarauja Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsniui, be to, pats duomenų kaupimas, nepriklausomai nuo to, ar jie panaudojami prieš atitinkamą asmenį, ar ne, yra laikomi kišimusi į asmens privatų gyvenimą. Taigi asmens duomenų apsaugą galima tapatinti su vienu iš keturių privatumo elementų – informaciniu privatumu. A. Saarempaa asmens duomenų apsauga laiko savarankišką privatumo dalį – informacinį privatumą, kuris reiškia fizinių asmenų privatumo ir jų sąmoningo

⁷⁸ „Žmogaus teisės ir laisvės“. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 1995.P.155.

⁷⁹ *Amann v. Switzerland*, App. 27798/95, Judgment of 16 February, 2000.

apispisprendimo teisių apsaugą kontroliuojant, ribojant ir reguliuojant asmens duomenų tvarkymą asmens duomenų teisinės apsaugos norminių aktų pagalba.⁸⁰

Reikia išskirti kelis svarbius dalykus – tai kas gali būti subjektu, renkančiu duomenis apie asmenį, ir kitas dalykas – pats informacijos rinkimo būdas, galintis remtis privalomumo ir savanoriškumo principais.⁸¹ Kalbant apie subjektą kaip toki, tradiciškai tai yra teismas ir kitos valstybinės institucijos bei privačios struktūros.

Strasbūro Komisijos ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai leidžia suformuoti tokius duomenų apie asmenį rinkimo principus:

1) duomenų apie asmenį rinkimas gali būti atviras (savanoriškas ir privalomas) bei slaptas (apie pastarąjį bus kalbama atskirai, nes jis turi tam tikrų ypatybių);

2) duomenų apie asmenį rinkimo pagrindą ir tikslus gali nustatyti tik įstatymas. Pažymėtina, kad duomenų apie asmenį bendriausias gyvenimo aplinkybes (pavyzdžiui, gimimo, mirties, išsilavinimo, pilietybės, santuokos, profesijos ir pan.) rinkimas iš principo nelaikomas Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio pažeidimu. O kriminalinės statistikos (ypač teistumo) duomenų panaudojimas Komisijos ir Teismo sprendimuose tik dažniausiai pripažįstamas teisėtu;

3) duomenys apie asmenį gali būti renkami, kaupiami, perduodami, naudojami tik įstatymo numatyta tvarka;

4) duomenis apie asmenį galima skelbti tik jam sutikus. Asmeniui nesutikus šie duomenys gali būti skelbiami tik nacionalinių įstatymų pagrindais, kurie atitinka konvencijos 8 straipsnio antrojoje dalyje numatytus atvejus;

5) nacionaliniai įstatymai turi numatyti asmens duomenų apsaugą (Čia kalbama apie ne valstybės renkamus asmens duomenis. Šis reikalavimas išplaukia iš Europos žmogaus teisių konvencijos 1 straipsnio)

6) surinktus duomenis panaudoti galima tik įstatyme numatytiems tikslams ir tvarka. Pažymėtina, kad konvencijos 18 straipsnis numato taisyklę, pagal kurią „Konvencijos leidžiami apribojimai joje skelbiamoms teisėms ir laisvėms negali būti taikomi jokiems kitiems tikslams, negu tie, kuriems jie įvesti“.

Ir dar vienas principas, susijęs su slaptu informacijos rinkimu:

7) slaptai gali būti renkama informacija apie asmens duomenis tik konvencijos 8 straipsnio antrojoje dalyje numatytais atvejais, t.y. „valstybės saugumo,

---

⁸⁰ Kiškis M., *et al.* „Teisės informatika ir informatikos teisė“. Mykolo Riomerio Universitetas, Vilnius, 2006. P. 116.

⁸¹ „Žmogaus teisės ir laisvės“. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 1995.P.157.

viešosios tvarkos siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams ir „kai tai būtina demokratinėje visuomenėje.“⁸²

Matyti, jog valstybinės institucijos informaciją apie asmenį gali rinkti ir slaptu būdu. Pastarasis būdas gali būti siejamas su visomis 8 straipsnio dispozicijoje numatytomis teisėmis. Būtent šioje plotmėje ir kyla didžiausios žmogaus teisių apsaugos problemos ir pažeidimai Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio požiūriu. Pavyzdžių toli ieškoti nereikia, antai gana informatyvi yra *A prieš Prancūziją*⁸³ byla.

1980 metų liepos-rugpjūčio mėnesį Paryžiuje, Mr. Gehrling informavo direktorių Aime-Blanc, Centrinės sunkių nusikaltimų prevencijos įstaigos vadovą, apie pareiškėjo įtariamą planą nužudyti Mr. De Vargą, kuris tuo metu buvo laikomas kalėjime. Mr. Aime-Blanc sutiko, kad Mr. Gehrling paskambintų iš jo įstaigos pareiškėjai į namus. Pokalbis buvo įrašytas į juostą, kuri buvo laikoma policijos duomenų įstaigoje.

1981 metų lapkritį pareiškėja padavė baudžiamąjį skundą, kartu su pareiškimu pradėti civilinį procesą prieš Mr. Gehrling ir Mr. Aime-Blanc. Ji teigė, kad pokalbio telefonu įrašas buvo padarytas privačioje vietoje be specialaus leidimo ir tuo buvo pažeisti BK 368 ir 369 straipsniai. Prancūzijos teisėsaugos institucijos skundą atmetė. 1993 m. lapkričio 23 d. Europos žmogaus teisių teismas priėmė sprendimą, kad pareiškėjos pokalbio telefonu įrašymas pažeidė jos korespondencijos neliečiamybės teisę (t.y. konvencijos 8 straipsnį). Teismas laikėsi tos nuomonės, kad telefono pokalbio įrašas - Mr. Gehrling ir Mr. Aime-Blanc bendradarbiavimo išdava. Mr. Aime-Blanc buvo pareigūnas - „valdžios atstovas“, prie įrašo plano prisidėjęs, leisdamas naudotis savo įstaiga, telefonu ir magnetofonu. Jis neinformavo savo vadovybės apie jų judviejų su Mr. Gehrling planą, veikė negavęs teisėjo sankcijos, tačiau dalyvavo pokalbio įrašyme kaip aukšto rango policijos pareigūnas. Taigi daroma išvada, kad valstybinės valdžios organai buvo įtraukti į šią operaciją ir todėl iškyla valstybės atsakomybė pagal konvencijos 8 straipsnį. A. turėjo teisę į korespondencijos neliečiamybę ir šiomis aplinkybėmis visai nesvarbu nustatyti, ar tai pažeidė jos privatų gyvenimą.

Svarbu pažymėti, jog pagal Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką privatumo apsauga taikoma visiems pokalbiams – nesvarbu, ar skambinama privačia, ar tarnybine linija.⁸⁴ Išlygą reikėtų padaryti dėl tų atvejų, kai yra aiškiai įspėjama⁸⁵, jog pokalbis gali būti įrašinėjamas. Tačiau tokiu atveju gali kilti problemų dėl trečiųjų asmenų privataus gyvenimo apaugos. Be to kalbant apie privatumo apsaugos taikymą konkreitiems

⁸² „Žmogaus teisės ir laisvės“. Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 1995.P.156.

⁸³ *A. v. France, App. 14838/89, Judgment of 23 November, 1993.*

⁸⁴ Jarukaitis I., *et al* „Elektroninių ryšių teisė“, Vilnius, Eugrimas, 2005.P. 367

⁸⁵ *Halford v. The United Kingdom, App. 20605/92, Judgment of 25 June, 1997. EHRR 523.*

subjektams, reikia pažymėti, kad teisę reikalauti laikytis nustatytų teisės normų turi ne tik asmuo, kuris perduoda turinio informaciją elektroninių ryšių tinklais (pvz. Telefoninio pokalbio metu – skambinantis asmuo), bet ir su tokia informacija susiję tretieji asmenys.⁸⁶ Tai reiškia, kad pavyzdžiui, telefoninio pokalbio pasiklausymo atveju dėl pažeistų teisės normų teisę kreiptis į teismą turėtų ne tik asmuo, kurio telefono linijos yra klausomasi, bet ir tretieji asmenys, kurių pokalbių buvo pasiklausyta.⁸⁷

Kitas gi pavyzdys yra *Malone prieš Jungtinę Karalystę (1984 m.)*⁸⁸ byla, kuri detaliau bus nagrinėjama tolimesnėse darbo dalyse, kurioje buvo nustatyta, jog „vykdomajai valdžiai suteikta neribota veikimo laisvė prieštarauja teisinės valstybės principui. Vadinasi, atsižvelgiant į taikomos priemonės teisėtą tikslą, turi būti aiškiai nustatyta kompetentingoms institucijoms suteikiamų įgaliojimų apimtis ir naudojimosi jais tvarka. Tai suteiktų adekvačią apsaugą nuo savavališko kišimosi“. Valstybės taip pat turi garantuoti, kad jų priimti įstatymai įtvirtintų garantijas, padedančias išvengti galimų piktnaudžiavimų, slapčia sekant asmenis. Vienoje savo svarbiausių bylų, *Klass and others*⁸⁹ byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo, jog „nėra būtina, jog pasiklausymą visada sankcionuotų teisėjas, kad pasiklausomas asmuo vėliau būtų informuojamas apie pasiklausymą, kad galėtų vėliau kreiptis į teismą dėl galimų savo teisės pažeidimų. Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatavo, jog pasiklausymo byloje yra būtina nustatyti ar yra efektyvios ir tinkamos garantijos prieš piktnaudžiavimus. Tačiau toks įvertinimas yra gana sąlyginis; jis priklauso nuo visų bylos aplinkybių, pavyzdžiui sekimo priemonių pobūdžio, galimų priemonių apimtys ir trukmės, nuo pagrindų, kuriais remiantis skirtos šios priemonės, nuo organų, kompetentingų jas skirti, vykdyti ir kontroliuoti, ir nuo teisinės gynybos prieš šias priemones galimybių. Taip pat įgaliojimai slapta sekti piliečius, kaip policinės valstybės požymis gali būti toleruojami pagal Europos žmogaus teisių konvenciją tik tiek, kiek jie griežtai būtini tam, kad apsaugotų demokratines institucijas⁹⁰. Iš teisinės valstybės reikalavimo seka, *inter alia*, kad vykdomosios valdžios kišimasis į individualias teises turi būti ribojamas griežtos kontrolės, kuria paprastai turi užtikrinti teismai, mažų mažiausiai paskutinėje stadijoje, nes tai sudaro geriausias nepriklausomybės, nešališkumo ir tinkamos garantijos sąlygas. Taigi, galima priėti prie išvados, jog pagrindinė problema ir esminis trūkumas yra

⁸⁶ *Lambert v. France*, App. 23618/94, Judgment of 24 August, 1998.

⁸⁷ Jarukaitis I., et al. „Elektroninių ryšių teisė“, Vilnius, Eugrimas, 2005. P. 367.

⁸⁸ *Malone v. The United Kingdom*, App. 8691/79, Judgment of 2 August, 1984.

⁸⁹ *Klass v. Germany*, App. 5029/71, Judgment of 6 September, 1978.

⁹⁰ Plačiau 58 psl. Kur kalbama apie privataus gyvenimo naujausias taikymo tendencijas.

pernelyg platus pagrindas slaptai informacijai rinkti. Taip pat yra reikalinga patikslinti tokiomis būdais gautos informacijos panaudojimo tvarką.

Asmens duomenų apsauga yra glaudžiai susijusi su konvencijos 8 straipsnyje numatyta teise į korespondencijos slaptumą. Kalbant apie duomenų apsaugą, būtina pabrėžti, kad valstybė privalo ne tik užtikrinti, kad šių duomenų neskelbs ir juos saugos valstybinės institucijos, bet ir garantuoti, kad šių reikalavimų nepažeis nevalstybinės institucijos ir privatūs asmenys.⁹¹ Asmens duomenų panaudojimo klausimas ypač jautrus, kai tai liečia asmens sveikatą. Tokios informacijos saugumo užtikrinimas svarbus ne vien asmens teisės į privatumą aspektu. Kartu jis lemia ir pasitikėjimu mediko profesija bei sveikatos apsaugos sistema. Nesugebėjimas užtikrinti konfidencialumo gali lemti, jog asmenys neatskleis informacijos, būtinos tinkamam gydymui ar net apskritai vengs medicininės pagalbos. Tai sukeltų ne vien pavojų individo sveikatai, bet ir grėsmę visuomenės interesams, pavyzdžiui užkrečiamų ligų srityje.⁹² Pavyzdys kaip nesilaikoma šių reikalavimų gali būti pailiustruotas *Z prieš Finland*⁹³ byloje, kurios esmė tokia:

Šioje byloje Teismas pasakė, jog informacijos apie asmenį, sergančiu ŽIV virusu, pavišėjimas gali turėti lemiamos įtakos tiek jo privačiam bei šeimos gyvenimui, tiek santykiams socialiniu bei profesiniu aspektu. Tokia pozicija buvo išreikšta tuo motyvu, kad minėta informacija apie Z asmenį buvo paskelbta teismo sprendime, nurodant jo tapatybę, t.y. vardą. O vėliau pateikta spaudai, kuri tai išspausdino⁹⁴ (santykis su saviraiškos laisve). Buvo pažeista teisė į asmens privataus gyvenimo gerbimą. Žvelgiant į Lietuvą, matyti, jog dabartiniuose Lietuvos Respublikos teismų sprendimuose bei nutartyse pamažu atsisakoma pilno asmens identifikavimo, jo gyvenamosios vietos tikslaus adreso nurodymo, kadangi tokia informacija neišvengiamai talpinama Internetu. Tai padeda išvengti asmens duomenų apsaugos problemų ir su tuo susijusių asmens privataus gyvenimo pažeidimų.

Kalbant apie korespondencijos slaptumo bei duomenų apsaugos santykį, daugiausia problemų vėlgi kyla su masinėmis informavimo priemonėmis, kuomet informacija yra renkama pasiklausymo būdu. Antai *Craxi prieš Italiją*⁹⁵ byloje Teismas sprendė slaptųjų telefono pokalbių pavišėjimo ir publikavimo spaudoje atitikimo 8 konvencijos straipsniui, kuris garantuoja teisę į privatumą. Pareiškėjas, kuris buvo

---

⁹¹ „Žmogaus teisės ir laisvės“ Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 1995.P.162.

⁹² Kilkelly U., A Guide to the Implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights. Handbook No. 1, Strasbourg, 2001. P.40.

⁹³ Z. v. Finland, App. 22009/93, Judgment of 25 February, 1997.

⁹⁴ Jočienė D. „Freedom of Expression and The Right to Privacy“. Vilnius: TEISĖ, 2001 38. P. 14.

⁹⁵ Craxi v. Italy, App. 25337/94, Judgment of October 17, 2003.

įtariamą korupciją, skundėsi slaptų pokalbių pavišimu spaudoje, kurie anot jo neturėjo jokios įrodomosios galios. Teismas pažymėjo, jog tam tikri spaudoje publikuoti pokalbiai buvo išimtinai privataus pobūdžio, kaip antai šeimyniniai pokalbiai su žmona, buvusiu kolega Berlusconi ir kt., ir tai turėjo mažai bendro su pateiktais kaltinimais. Teismas padarė išvadą, jog šių pokalbių publikavimas nebuvo būtinas visuomenės interesų užtikrinimui, todėl pareiškėjo teisių, numatytų Europos žmogaus teisių 8 straipsnio 1 dalyje apribojimas nebuvo proporcingas siekiamiems tikslams konvencijos 8 straipsnio 2 dalies prasme. Teismas taip pat pastebėjo, jog būtina nustatyti, ar valstybė yra atsakinga dėl tokio teisių pažeidimo, nes pokalbiai buvo pavišinti privačiuose laikraščiuose ir neatitiko oficialiai pavišintos operatyvinės medžiagos. Nustatęs pažeidimą, teismas pasakė, jog valstybė turi pozityvią pareigą imtis pozityvių priemonių, kad būtų užtikrintos teisės į privataus gyvenimo apsaugą. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra išaiškinęs, kad „įrašinėjimas ir kitos telefono pasiklausymo formos yra rimtas į asmens privatų gyvenimą“.⁹⁶

Kaip jau buvo kalbėta, informacija apie viešo asmens (valstybės politikų, valstybės tarnautojų, politinių partijų ir pan.) privatų gyvenimą gali būti skelbiama be jų sutikimo, jei ši informacija atskleidžia visuomeninę reikšmę turinčias šio asmens gyvenimo aplinkybes ar asmens savybes. Tuo tarpu privataus asmens atžvilgiu tai gali būti daroma tik jo sutikimu ar kai toks informacijos skelbimas nedaro jam žalos, išskyrus numatytas išimtis. Taigi, spauda negali peržengti jai numatytų apribojimų, kurių reikia kitų asmenų reputacijai garantuoti, tačiau iš kitos pusės spauda privalo informuoti apie politinius reiškinius, kurie svarbūs visuomenei. Kalbant apie valstybės pozityvius išsipareigojimus negalima būtų nepaminėti „*Guerra ir kt. prieš Italija*“⁹⁷ bylos. Šioje byloje pareiškėjų buvo keliamas klausimas dėl 8 ir 10 straipsnių pažeidimo tuo pagrindu, jog valstybė neinformavo visuomenės apie susidariusią riziką dėl netoliese esančių cheminių medžiagų gamykloje įvykusios avarijos. Europos Žmogaus Teisių Teismas paskelbė, jog Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnis „draudžia Vyriausybei imtis veiksmų, siekiant užkirsti kelią visuomenei gauti informaciją, kurią kiti asmenys nori ar gali norėti jai pateikti“⁹⁸ Tačiau minėtas straipsnis negali būti aiškinamas taip plačiai, kaip apimantis pozityvią valstybės pareigą rinkti informaciją visuomenei esant panašioms aplinkybėms. Teismas pabrėžė, jog skundžiamasi buvo ne dėl konkretaus

⁹⁶ Jočienė D., Čilinskas K. „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“. Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005 m. P. 121.

⁹⁷ *Guerra and others v. Italy*, App. 14967/89, Judgment of 19 February, 1998.

⁹⁸ Jočienė D., Čilinskas K. „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“. Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005 m. P. 128.

valstybės veikimo pareiškėjų atžvilgiu, tačiau dėl pačio neveikimo.⁹⁹ Todėl šiuo atveju Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnis iš viso nėra taikomas. Tačiau buvo nustatytas 8 straipsnio pažeidimas, tuo pagrindu, kad aplinkos užterštumas nepranešant apie tai pareiškėjams, galėjo paveikti individų sveikatą, taip užkertant kelią džiaugtis namų gerove ir pažeidžiant privatų ir šeimos gyvenimą pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnį. Valstybė pažeidė savo įsipareigojimą imtis pozityvių veiksmų Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio prasme.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, jog pozityvių įsipareigojimų kontekste, išvedant santykį tarp Europos žmogaus teisių konvencijos 8 ir 10 straipsnių, pastebėtina, kad pozityvūs įsipareigojimai turi platesnę veikimo sritį 8 straipsnio atžvilgiu nei, kad 10-ojo. Šio straipsnio 2 dalyje asmenų garbės ir teisių apsauga yra vienas iš šios teisės ribojimo pagrindų. Visgi Europos Žmogaus Teisių Teismas nėra linkęs pripažinti, jog 10 straipsnis galėtų sukelti valstybės pozityvias pareigas.¹⁰⁰ Vadinasi valstybės nesugebėjimas imtis tinkamų priemonių privataus gyvenimo apsaugai kelia Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio pažeidimo klausimą. Kalbant apie viešuosius ir privačius asmenis būtina pabrėžti, jog jų sąvokos turi būti tiksliai apibrėžtos, kad būtų geriau garantuota privataus gyvenimo apsauga siekiant, jog privatų gyvenimą liečianti informacija nebūtų skleidžiama. Taip pat būtina spręsti problemą dėl informacijos skelbimo be asmens sutikimo. Ne ką mažiau svarbi ir aktuali problema yra su kalinių korespondencija, ypač kuomet piktnaudžiaujama teise skleisti ir gauti informaciją. Įstatymų leidėjas turėtų imtis aktyvių veiksmų sprendžiant šią ir kitas problemas, kylančias iš Europos žmogaus teisių konvencijos 8 bei 10 straipsnio santykio.

---

⁹⁹ Jočienė D. „Freedom of Expression and The Right to Privacy“. Vilnius: TEISE, 2001 38. P. 14.

¹⁰⁰ Pavyzdžiui *Guerra ir kt. prieš Italija (1998 m.) byla*.

3. NEGATYVUSIS IR POZITYVUSIS ASPEKTAI BEI IŠ JŲ KYLANČIOS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS PROBLEMOS

3.1. Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintas negatyvus ir pozityvus įsipareigojimai ir iš to kylančios žmogaus teisių apsaugos problemos

Kiekvienas asmuo turi teisę į jo privataus, bei šeimos gyvenimo gerbimą, įskaitant ir susirašinėjimo laisvę. Kiekviena teisė yra skleidžiama, garantuojama, bei ginama. Tačiau tuo pat metu ji gali riboti kitas laisves bei teises bei gali būti pati jų ribojama. Pavyzdžiui Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnis gali prieštarauti ir nesutikti su kitais straipsniais, įskaitant ir 8 straipsnį. Vadinasi galima naudotis savo teisėmis, bet jos turi būti naudojamos taip, kad nepažeistų kitų teisių bei laisvių. Teisė į privatumą, įtvirtinta 8 straipsnyje apima individo apsaugą ne tik prieš viešųjų asmenų bei institucijų poveikį, tačiau ir prieš privačių asmenų, tokiu kaip masinės informacijos priemonės¹⁰¹. Taigi vientiso Europos žmogaus teisių konvencijos taikymo *problema* ir kartu užduotis yra surasti tą išganingą ribą, kuri neleistų suabsoliutinti vienu teisių taip, kad nebebūtų garantuojamos kitos. Europos teisės tradicija pripažįsta, kad Europos žmogaus teisių konvencija yra tiesiogiai taikomas aktas, tačiau dažnai viena Europos žmogaus teisių konvencijos norma, nustatanti vienokią ar kitokią teisę, kartu numato ir galimybę apriboti jos taikymą tam, kad nebūtų pažeistos kito asmens teisės ir demokratijos ar visuomenės saugumo principai. Taigi, tiek tiesiogiai taikant Europos žmogaus teisių konvencijos straipsnius iškyla „balanso“ *problema*. Ji taip pat svarbi ieškant pusiausvyros tarp skirtingas vertybes saugančių Konvencijos normų. Tokie „dvigubi“ yra daugelis Europos žmogaus teisių konvencijos straipsniai. Pvz. 8 ir 10 Konvencijos straipsniai ir daugelis kitų. Štai pavyzdžiui iš vienos pusės 2 ir 8 straipsniai saugo teisę į gyvybę ir buto neliečiamumą, o iš kitos pusės 5 ir 6 straipsniai nustato garantijas įtariamiesiems nusikaltimo padarymu.¹⁰²

Be abejonės, negalima būtų kalbėti bei atskleisti iš 8 straipsnio 2 dalies kylančių Europos žmogaus teisių apsaugos problemų, jei nesuvoktume pačio minėto straipsnio dalies turinio. Kadangi, kaip jau buvo minėta, Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio turinys yra bendresnis ir platesnis, apimantis ir kitų Europos

¹⁰¹ Jočienė D. „Freedom of Expression and The Right to Privacy“. Vilnius: TEISE, 2001 38. P. 8

¹⁰² Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija: skiriama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 50 – mečiui. Vilnius, 2000. P. 5.

žmogaus teisių konvencijos straipsnių nuostatas, tai būtų tikslingiausia kartu su Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsniu imti ir 10 straipsnį, kaip privataus gyvenimo sudėtinę dalį, aiškinant ribojimus, nustatytus jų antrosiose dalyse. Taip pat kokiu mastu ir kaip plačiai galima reikšti savo nuomonę, kad nebūtų pažeista kito žmogaus teisė į privataus gyvenimo apsaugą ir gerbimą. Todėl ši dalis darbo bus skirta būtent atskirų straipsnių antrųjų dalių apžvalgai tiek, kiek tai būtina santykiui tarp jų įvardyti antrųjų dalių kontekste, išvelgiant atitinkamas problemas. Anot Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjos Danutės Jočienės teisės *gauti* ar *skleisti* informaciją aspektas santykyje tarp Europos žmogaus teisių konvencijos 10 ir 8 straipsnių nėra iki galo išplėtotas ir Europos Žmogaus Teisių Teismas iki šiol nėra pateikęs vieningos nuomonės šiuo klausimu.

Taigi, privatus gyvenimas pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio 1 dalį turi būti aiškinamas atsižvelgiant į 8 straipsnio 2 dalies nuostatas, kurios nurodo, kad valdžios pareigūnai neturi teisės kištis į naudojamą šia teise. Tai yra *negatyvus* šios teisės supratimo aspektas, kuris reiškia, kad valstybės pareigūnai turi susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų. Tačiau 1950 m. Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio taikymo ir aiškinimo praktika, atsižvelgiant į dinamiško Europos žmogaus teisių konvencijos aiškinimo principą, aiškiai parodė, kad valstybė privalo ne tik susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų, bet ir tam tikrais atvejais imtis tam tikrų veiksmų, kad garantuotų 8 straipsnio 1 dalies nuostatas. Taigi galime kalbėti apie du elementus – *negatyvųjį* ir *pozityvųjį*. Svarbu pabrėžti, jog Europos 8 str. 2 dalyje nustatyti galimi teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą apribojimai yra taikytini, kai sprendžiamas valstybės *negatyviųjų* pareigų egzistavimo klausimas, tai išvedama iš tos pačios 8 straipsnio 2 dalies, jog valstybės institucijos negali riboti Europos žmogaus teisių konvencijos suteiktų teisių. Tačiau negalima teigti, kad *pozityviajam* elementui taikoma tik pirmoji 8 straipsnio dalis. Tokia išvada daroma remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimu *Rees prieš Jungtinę Karalystę*¹⁰³. Šioje byloje Teismas bandė nustatyti kada kyla pozityviosios pareigos. Buvo išaiškinta, jog sprendžiant ar egzistuoja pozityvioji pareiga, būtina atsižvelgti į teisingą santykį, tarp bendrųjų visuomenės poreikių ir asmeninių interesų. Nustatant šį santykį, gali būti *reikšmingi ir tikslai, nurodyti 8 straipsnio 2 dalyje*, nors ji liečia tik negatyviasias pareigas.¹⁰⁴ Kadangi šie du aspektai – *negatyvusis* ir *pozityvusis* egzistuoja šalia vienas kito, kartais yra ypač sunku nustatyti ar tam tikra pareiga yra negatyvi ar pozityvi. Dėl šios priežasties Europos Žmogaus Teisių Teismas nesiima spęsti, koks yra konkrečios pareigos pobūdis, nes abiem atvejais

¹⁰³ *Rees v. United Kingdom, App. 9532/81, Judgment of 17 October, 1984, para. 37.*

¹⁰⁴ *Ibid.*

taikomi labai panašūs kriterijai.¹⁰⁵ Būtent todėl negatyvusis ir pozityvusis aspektai bei jų teisinė analizė, išvelgiant iš šių dviejų aspektų kylančias žmogaus teisių apsaugos problemas, bus nagrinėjami kartu vienoje dalyje. Atsižvelgiant į tai, jog magistro darbo tikslas yra išnagrinėti žmogaus teisių apsaugos problemas Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio kontekste, 10 straipsnio ribojimai bus aiškinami tiek kiek jie atitinka 8 straipsnio 2 dalies dispozicijoje įvardytus kriterijus. Pastebėtina, jog minėti ribojimai gana dažnai yra analizuojami Europos Žmogaus Teisių Teisme, dėl šios priežasties aiškinant Europos žmogaus teisių konvencijos 8 ir 10 straipsnių apribojimus bus remiamasi Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija. Kadangi negatyvusis aspektas yra susiformavęs daug anksčiau nei kad pozityvusis, todėl būtent nuo pirmojo aspekto darbo autorius ir pradės Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio analizę.

Atkreiptinas dėmesys, jog apribojimų taikymas ne visuomet buvo vienalytis, vyko netgi istoriniai debatai. Šiuo metu įtvirtintas esminis principas, kad galimi tik tie apribojimai, kurie yra numatyti Europos žmogaus teisių konvencijoje vyravo ne visa laiką.¹⁰⁶ Antai, ankstesniais laikais Komisija laikėsi nuomonės, jog pavyzdžiui sulaikytiems ar įkalintiems asmenims apribojimai galėjo būti taikomi vadovaujantis ne griežtai Europos žmogaus teisių konvencija, o atsižvelgiant į atitinkamą iškilusią situaciją. Visgi, Europos Žmogaus Teisių Teismas suformavo kitokią praktiką vienoje iš savo bylų. Byloje *De Wilde, Ooms ir Versyp prieš Belgiją*¹⁰⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas pažymėjo: „Teismui turint informaciją, jog Belgijos kompetentingos institucijos esamose bylose neperžengė vertinimo įgaliojimų / laisvės (*margin of appreciation*) ribų, kuriuos Europos žmogaus teisių konvencija palieka susitariančioms valstybėms: netgi bylose, kuriose asmenys yra sulaikyti dėl valkatavimo, šie valdžios organai turi pakankamo pagrindo manyti, jog nebūtina buvo taikyti nuobaudas atsižvelgiant į siekį užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, gyventojų sveikatą ar dorovę ir kitų žmonių teisių ir laisvių apsaugą. Taigi, buvo atsižvelgta išimtinai į antrosios dalies nuostatas, nemandant to pateisinti numanomais apribojimais. Kita gi byla, kalbant apie nuteistųjų korespondenciją, tai *Golder prieš Jungtinę Karalystę*¹⁰⁸. Čia Europos Žmogaus Teisių Teismas vienareikšmiškai nustatė teisės į korespondencijos pagarbą pažeidimą. Jis griežtai atmetė pareiškimą, jog nebuvo būtina gilintis ir pateisinti apribojimų, remiantis antrojoje dalyje

---

¹⁰⁵ *Hatton and others v. United Kingdom*, App. 36022/97, Judgment of 2 October, 2001.

¹⁰⁶ Jacobs & White „European Convention on Human Rights. Third Edition“. Oxford University Press. 2002. P.198.

¹⁰⁷ *De Wilde Ooms and Versyp v Belgium*, Judgment of 18 June, 1971, Series A, No. 12; (1979-80) 1 EHR

¹⁰⁸ *Golder v. The United Kingdom*, App. 4451/70, Judgment of 21 February, 1975.

įtvirtintais galimais apribojimais ir pateikė tikslią savo nuomonę šiuo klausimu, pasakydamas, jog suvaržanti 8 straipsnio 2 dalies formuluotė nepalieka vietos numanomiems apribojimams. Tai yra – apribojimai turi būti aiškinami atsižvelgiant *išimtinai* į antrosios dalies nuostatas.

Žvelgiant į paskutinę Europos Žmogaus Teisių Teismo frazę galima suformuoti tam tikrus principus, dėl teisių suvaržymo ar apribojimo:

1. Galimi tik tie apribojimai, kurie specialiai, tiksliai bei aiškiai suformuoti pačioje Europos žmogaus teisių konvencijoje. Šis principas nėra tiesiogiai įtvirtintas pačioje Europos žmogaus teisių konvencijoje, tačiau išvedamas sistemiškai analizuojant visos konvencijos turinį.
2. Kitas principas yra tas, kad pagal Europos žmogaus teisių konvenciją, joje skelbiamų teisių ir laisvių apribojimai netaikomi jokiais kitais tikslais, išskyrus tuos, kurių siekiant šie apribojimai buvo nustatyti.¹⁰⁹

Iš viso to galima daryti išvadą, jog reikalavimas, kad teisės apribojimas visuomet būtų pagrįstas konkrečia Europos žmogaus teisių konvencijos nuostata yra labai svarbus. Toks reikalavimas Europos Žmogaus Teisių Teismui garantuoja galimybę kontroliuoti valstybių veiksmus remiantis aiškiomis normomis. Pabrėžtina, jog Europos Žmogaus Teisių Teismas, sprenddamas bet kurios teisės pažeidimo pateisinimo klausimą, Europos žmogaus teisių apsaugos konvencijoje nustatytus apribojimus interpretuoja *siaurai*.¹¹⁰ Kaip matysime toliau tai sąlygoja tam tikrą konfliktą su nacionaline teise. T.y. kyla nesuderinamumo *problema* su valstybėm suteikta *plataus apribojimų vertinimo* (*margin of appreciation*) laisve.

Dabar paanalizuokime kiekvieną iš apribojimų atskirai:

- ***Įstatymo numatyti apribojimai***

Teorijoje bei praktikoje yra pateikiami tam tikri aspektai, kuomet ribojimai galimi pasitelkiant įstatymo numatytas normas:

- ✓ Pirmiausia turi būti nustatyta, jog ribojimas yra numatytas ne tik Europos žmogaus teisių konvencijoje, tačiau ir nacionaliniuose įstatymuose.
- ✓ Antras aspektas yra tas, jog įstatymas turi būti prieinamas.
- ✓ Trečias, tačiau ne mažiau svarbus aspektas yra tas, jog įstatymas turi būti suformuotas tokiu būdu, kad asmuo galėtų suprasti ir numatyti pasekmes

---

¹⁰⁹ 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 18 straipsnis.

¹¹⁰ Jacobs & White „European Convention on Human Rights. Third Edition“. Oxford University Press. 2002. P.201.

esant tam tikrom aplinkybėm, kurias gali sukelti jo elgesys. Dar kitaip tai yra vadinama numatomumo testu.¹¹¹

Aukščiau pateiktos gairės buvo išplėtos Europos Žmogaus Teisių Teismo byloje „*Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę*“ (1979 m.), kurioje šie kriterijai buvo dar labiau detalizuoti, kaip antai, jog norma negali būti laikoma įstatymu, jei ji nėra suformuluota preciziškai, suprantamai ir aiškiai, kad asmuo galėtų kontroliuoti savo elgesį. Būtina pasakyti, jog paprastai nuorodos būna nukreiptos į nacionalinius įstatymus, o Europos Žmogaus Teisių Teismas priima nacionalinių teismų interpretaciją įstatymų atžvilgiu. Taip yra todėl, nes nacionaliniam teismui yra paprasčiau išspręsti faktinius klausimus. Be to, įstatymas kuriuo remiamasi, nebūtinai turi būti rašytinis. Galima ir nerašytinė teisė, kaip antai jau minėtoje „*Sunday Times prieš Jungtinę Karalystę*“¹¹² byloje, arba tam tikros profesinės taisyklės, kaip teismas pripažino *Barthold prieš Vokietiją*¹¹³ byloje bei kt.

Pateiksime keletą Europos Žmogaus Teisių Teismo bylų, kuriuose sprendė ar apribojimai galimi įstatymo numatytais atvejais.

Viena svarbiausių bylų, tai *Malone prieš Jungtinę Karalystę*¹¹⁴ Todėl ją panagrinėsime detaliau:

Antikvaras James Malone, yra Jungtinės Karalystės pilietis. 1977 m. kovo mėnesį apkaltintas nusikaltimo slėpimu, proceso metu išteisinamas. Tačiau paaiškėjo, kad vieno jo telefoninio pokalbio buvo klausomasi. 1978 m. spalio mėn. suinteresuotasis paduoda civilinį ieškinį Aukščiausiajam teismui prieš Grand-Londono policijos prefektą, norėdamas įrodyti, kad telefoninio pokalbio „pasiklausymas“ be jo sutikimo yra neteisėtas, net jeigu tai buvo daroma turint vidaus reikalų ministro leidimą. Teismo skyriaus viceprezidentas, 1979 m. vasario 28 d. ieškinį atmetė.

1979 m. liepos 19 d. peticijoje Komisijai James Malone skundžiasi dėl vieno jo telefoninio pokalbio pasiklausymo. Be to, jis teigia esąs įsitikinęs, kad policijos įsakymu jo ir jo žmonos korespondencija buvo tikrinama, o jų telefoninių pokalbių klausomasi ir jo telefonas prijungtas prie „apskaitos“ įtaiso, kuris registravo visus jo surenkamus numerius. Todėl jis save laiko konvencijos 8-ojo ir 13-ojo straipsnių

---

¹¹¹ Jacobs & White „European Convention on Human Rights. Third Edition“. Oxford University Press. 2002. P.202.

¹¹² *Sunday Times v. The United Kingdom*, App. 6538/74, Judgment of 26 April, 1979.

¹¹³ *Barthold v. Germany*, App. 8734/79, Judgment 25 March, 1985.

¹¹⁴ *Malone v. The United Kingdom*, App. 8691/79, Judgment of 2 August, 1984.

pažeidimo auka dėl tokių veiksmų, taip pat ir dėl Anglijos bei Velso teisės ir praktikos šioje srityje.

Teismas patikslina, kad byla susijusi tik su telekomunikacijos priemonių sekimu ir telefoninių įrengimų, įvestų policijos arba policijos nurodymu, bendrame baudžiamojo tardymo kontekste, „apskaita“, taip pat jų teisiniu ir administraciniu statusu.

Niekas neginčijo, kad James Malone telefoninio pokalbio buvo klausomasi policijai paprašius, turint vidaus reikalų ministro leidimą. Taigi buvo įsikišta į jo asmeninio gyvenimo ir susirašinėjimo gerbimo teisę. Beje, atsisakydama atskleisti, ar buvo klausomasi ir kitų telefoninių pokalbių ir ar tikrinama korespondencija šiuo konkrečiu atveju, Britanijos vyriausybė sutiko, kad ieškovas, įtartas slėpimu, priklauso tokiai asmenų kategorijai, kuriai turi būti taikomos tokios priemonės. Nuo tol Anglijos ir Velso įstatymai ir praktika, leidžiantys ir įtvirtinantys slapto ryšių sekimo sistemą, savaime yra toks kišimasis, net nekalbant apie jo efektyvų taikymą.

Ar šis įsikišimas buvo numatytas įstatymo? Primindamas bendruosius savo jurisprudencijos principus, Teismas pabrėžė, kad kaip tik pats įstatymas, priešingai įsigalėjusiai administracinei praktikai, privalėjo apibrėžti vykdymo organų nuožiūros galios mastą ir formas sekimo klausimu, ir tai turėjo daryti labai aiškiai tam, kad garantuotų **individui** adekvačią apsaugą nuo *savivalės*. Vyriausybė, ieškovas ir Komisija sutarė laikyti suderinama su Anglijos ir Velso teise praktiką pasiklausyti telefoninių pokalbių policijai prašant, turint vidaus reikalų ministro leidimą. Tačiau jie iš esmės nesutarė dėl to, kaip sužinoti, ar kai kurios įstatymų nuostatos gali nors kiek apriboti tikslus, dėl kurių ir bet koku būdu gali būti teisėtai klausomasi telefoninių pokalbių. Teismas konstatavo, kad Anglijos ir Velso teisė šiandien gana neaiški ir ją galima aiškinti prieštaringai. Dar sunkiau buvo pasakyti, kiek sekimo galia yra integruota į teisinės normas ir kuriais atžvilgiais priklauso nuo vykdytojo. Šiuo požiūriu trūko net minimalios teisinės apsaugos, kurią suponuoja teisės viršenybė demokratinėje visuomenėje. Taigi minimas įsikišimas nebuvo numatytas įstatymo.¹¹⁵ Sekant *Malone* byla prieiname prie išvados, jog viena dažniausiai kylančių problemų yra ta, jog įvairi institucijų taikoma praktika neatsispindi teisės aktų nuostatose. Kita gi byla, kuria remiantis galima daryti tą pačią išvadą tai byla *Khan* prieš Jungtinę Karalystę (2000 m.)¹¹⁶, kurioje slaptas telefono pokalbių pasiklausymas remiantis neprivalomomis Vidaus reikalų ministerijos gairėmis buvo pripažintas neatitinkančiu įstatymo sąvokos.

---

¹¹⁵ Berger V. „Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija“. 1997. P. 448.

¹¹⁶ Khan v. The United Kingdom, App. 35394/97, Judgment of 12 May, 2000.

- ***Ribojimai, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje***

Kalbant apie šį ribojimą ir taikant tam tikras poveikio priemones jam užtikrinti, būtina atsižvelgti, kad jis turi būti taikomas tik Europos žmogaus teisių numatytiems tikslams garantuoti. Poveikio priemonės neturi peržengti tam tikrų ribų, kurios būtinos socialinei gerovei užtikrinti. Būtent tam tikslui yra numatytas *proportionality* testas, juo remiantis nustatomas poveikio priemonės griežtumas ir ar ta poveikio priemonė išlaiko balansą tarp padaryto pažeidimo ir yra ne per griežta.¹¹⁷

Remiantis *Silver* byla, įvardinsime šio testo pagrindus:

1. Sąvokos „būtina“ negalima tapatinti su sąvoka „privaloma“
2. Nepaisant to, jog valstybės turi plačią aiškinimo laisvę (*margin of appreciation*) taikydamos Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatas ir nustatydamos „visuomenės poreikius“, toks nustatymas turi atitikti Europos žmogaus teisių teismo praktiką. Nes tik Teismas galutinai sprendžia, ar įvesti apribojimai atitinka nuomonės reiškimo teisės ribas.
3. Ribojimas turi atitikti Europos žmogaus teisių konvenciją ir būti proporcingas siekiamam tikslui.
4. Išimtyms iš numatytų teisių turi būti nuodugniai detalizuotos.¹¹⁸

Svarbu pabrėžti, jog *įstatymų nustatyti atvejai* ir *būtinumas demokratinėje visuomenėje* yra privalomi kriterijai siekiant pateisinti taikomus apribojimus. Jei nors vienas iš šių dviejų elementų nėra patenkinamas, apribojimas laikomas neteisėtu.¹¹⁹ Visgi Europos Žmogaus Teisių Teismui yra svarbesnis būtinybės demokratinėje visuomenėje kriterijus, juo remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismui suteikiamas itin platus pasirinkimas pateisinti ar pasmerkti valstybių veikas, kurias jos stengiasi pagrįsti vienu iš antrosios dalies tikslų. Kitą vertus, tai yra labai svarbi pareiga bei sunki užduotis, nes tenka atskirti tikruosius demokratijos interesus nuo paslėptų politinių tikslų.¹²⁰ Šis būtinumo ir teisėtumo demokratinėje visuomenėje testas Europos žmogaus teisių teisme kiekvienu konkrečiu atveju atliekamas gana griežtai.¹²¹

---

¹¹⁷ Jacobs & White „European Convention on Human Rights. Third Edition“. Oxford University Press. 2002. P.209

¹¹⁸ „Silver ir kiti prieš Jungtinę Karalystę“ (1983 m.) byla

¹¹⁹ Ruiz Bl. „Privacy in Telecommunications“. Kluwer Law International. The Hague 1997. P. 183-185.

¹²⁰ Greer S. „The exceptions to Articles 8 to 11 of the European Convention on Human Rights, Strasbourg, 1997. P 14.

¹²¹ Jočienė D., Čilinskas K. „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“. Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005 m. P. 106.

- ***Valstybės saugumo interesai***

Šiuo aspektu irgi pateiksime kelias Europos žmogaus Teismo bylas.

Klass (1978 m.) byla

Šioje byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas sutiko, jog Vokietijos panaudotos priemonės atitiko būtinumą valstybės saugumo interesams garantuoti. Remtasi buvo terorizmo ir persekiojimo grėsme valstybės saugumui, ir tuo požiūriu buvo būtina imtis slapto sekimo priemonių siekiant atremti tokias grėsmes.

Zana prieš Turkija (1991 m.) byloje Europos Žmogaus Teisių Teismui taip pat nekilo sunkumų pateisinant Turkijos priimtus veiksmus ryšium su situacija Pietryčių Turkijoje, siekiant garantuoti valstybės saugumo interesus.

- ***Viešosios tvarkos interesai***

Paminėtina *Buckley prieš Jungtinę Karalystę*¹²² byla, kurioje nebuvo suteiktas leidimas statyti karavanus, kaip būstą čigonų gentims. Motyvuota buvo greitkelio saugumu, aplinkos apsauga bei visuomenės sveikata. Šioje byloje rėmėsi ne išimtinai viešosios tvarkos kriterijumi, tačiau aiškino ribojimą, remiantis ir kitais pagrindais, kaip antai šalies ekonominės gerovės interesai bei kitų žmonių teisių ir laisvių apsauga.

- ***Šalies ekonominės gerovės interesai***

Šalies ekonominių interesų ribojimų kriterijus buvo atspindėtas jau aukščiau esančioje pastraipoje, kurioje minimi viešosios tvarkos interesai. Šalia to paminėsime dar vieną Europos Žmogaus Teisių Teismo bylą – tai *Funke prieš Prancūziją*¹²³. Šioje byloje teismas susidūrė su pareiškimu, anot kurio buvo pažeistos Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje įtvirtintos nuostatos, įtvirtinančios pareiškėjo buto neliečiamybę. Buvo vykdoma krata jo būste, siekiant išaiškinti finansinius sandorius su kitomis valstybėmis, kai pastarieji prieštaravo Prancūzijos teisei. Teismas pabrėžė, jog šiuo atveju buvo būtina imtis tam tikrų priemonių, būtinų šalies ekonominės gerovės interesams užtikrinti.

- ***Siekis užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams***

Otto – Preminger Institute (1994 m.) byla:

Europos Žmogaus Teisių Teismas sutiko su Australijos Baudžiamojo kodekso nuostatomis, leidžiančiomis konfiskuoti filmą, pažeidžiantį Romėnų katalikų

---

¹²² Buckley v. The United Kingdom, App. 20348/92, Judgment of 25 September 1996.

¹²³ Funke v. France, App. 10828/84 Judgment of 25 February, 1993, Series A, No. 256-A; (1993) 16 EHRR 297.

religinius įsitikinimus, kai pažeidimas pasireiškė elgesiu, nukreiptu prieš religinius garbinimo objektus, kas sukėlė pagrįstą pasipiktinimą. Konfiskuojant filmą buvo išvengta visuotinių teisės pažeidimų.

- **Gyventojų sveikata ar dorovė**

Klasikinis šio ribojimo pavyzdys *Handyside prieš Jungtinę Karalystę* (1976 m.), kurios pagrindinis nagrinėjimo objektas buvo „Maža raudona mokyklinė knygutė“. Bylos esmė buvo ta, jog buvo išleista knyga, skirta mokyklinio amžiaus vaikams, kurioje gana atvirai buvo nagrinėjami lytinio gyvenimo aspektai.¹²⁴

- **Kitų žmonių teisių ir laisvių apsauga**

Šis ribojimas Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje yra ganėtinai dažnas. Ir taikomas gana dideliame atvejų spektrui. Esant šiam ribojimui, išryškėja tam tikras 8 ir 10 straipsnio santykis. 8 straipsnio dispozicijoje minimos sąvokos *kitų asmenų teisių ir laisvių apsauga*, tuo tarpu 10 straipsnyje *kitų asmenų reputacijos ar teisių apsauga*. Atrodytų tai tik žodžių žaismas, tačiau *kitų asmenų reputacijos ar teisių apsaugos* nukreipimas į saviraiškos laisvę rodo tam tikrą specifinį šių teisių ryšį.¹²⁵ Šį ribojimą galima pailiustruoti jau aukščiau minėta Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos byla *Otto – Preminger Institute* (1994 m.), kur buvo konfiskuotas filmas, pažeidžiantis religinius įsitikinimus.

Aukščiau analizuotose bylose buvo nagrinėjamas valstybės negatyvios pareigos aspektas. Matyti, jog ne visuomet pateikti apribojimai gina, ne reti atvejai yra tie, kai užuot apginus tam tikrą gėrį yra suvaržomos ir pažeidžiamos įvairios žmogaus teisės. Tai jau minėtos bylos *Golder prieš Jungtinę Karalystę* (1975 m.), *Malone prieš Jungtinę Karalystę* (1984 m.) ir kitos bylos. Pagrindinė problema yra tame, jog valstybėms yra suteikta per daug didelė *margin of appreciation* laisvė. Kitaip tariant atveriamas tam tikra sfera savavaldžiavimui. Nors *Silver* byloje ir buvo suformuota *proporcingumo* taisyklė, ji neretai apeinama būtent vadovaujantis *margin of appreciation* laisve. Tokiu būdu nėra garantuojama apsauga nuo savivalės. Kalbant apie šią laisvę, pabrėžtina, jog ji taikoma tiek *negatyviam* tiek ir *pozityviam* aspektui, kuris bus nagrinėjamas tolimesnėje darbo dalyje. Dėl šios priežasties būtina detaliau išnagrinėti problemas, kylančias iš valstybėms suteiktos *margin of appreciation* laisvės. Primintina, jog naudojimasis veiksmų laisve (*margin of appreciation*) nėra valstybių teisė, ši laisvė yra daugiau Europos Žmogaus Teisių Teismo susilaikymas, t.y. tam tikros veiklos srities palikimas valstybės

---

¹²⁴ Plačiau 26 psl.

¹²⁵ Jacobs & White „European Convention on Human Rights. Third Edition“. Oxford University Press. 2002. P.207.

kompetencijai.¹²⁶ Paprastai nuorodos būna nukreiptos į nacionalinius įstatymus, o Europos Žmogaus Teisių Teismas priima nacionalinių teismų interpretaciją įstatymų atžvilgiu, taip atsisakydamas dalies kontrolės. Taip yra todėl, nes nacionaliniam teismui yra paprasčiau išspręsti faktinius klausimus. Teismas suteikia valstybėms šiek tiek lankstumo sprendžiant, ar žmogaus teisių apribojimas yra pateisinamas - tai yra vertinimo riba. Teismo leidžiama vertinimo riba priklauso nuo bylos, veiklos pobūdžio, teisių apribojimo poreikio bei tam nurodytų priežasčių.¹²⁷ Santykis tarp valstybės savarankiškumo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo priežiūros daugiausia priklauso nuo valstybių narių nacionalinių teisės sistemų bendrumo.¹²⁸ Kuo skirtumai didesni, tuo veiksmų laisvė yra platesnė ir atvirkščiai, kuo atitinkama sritis yra daugiau harmonizuota, tuo vertinimo teisės paliekama mažiau, kaip pavyzdį galime imti minėtas problemas su lyties pakeitimu, kur valstybėms paliekama siaura vertinimo laisvė. Tačiau problema yra ta, jog *margin of appreciation* riboja Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos plėtrą ir bendro Europos žmogaus teisių standarto vystymąsi. Antai byloje *Z prieš Suomiją* ši problema buvo geriausiai atskleista vieno iš teisėjų: „Manau, kad pats laikas Teismui atsisakyti šios argumentavimo praktikos. Jau ir taip per ilgai atidėliojama atmesti šią nuvalkiotą frazę. Kai sprendžiamas žmogaus teisių klausimas, veiksmų laisvei, leidžiančiai valstybei nutarti, kas tinkama, o kas ne, vietos nėra. Šioje srityje riba, kurią draudžiama peržengti, turi būti kiek įmanoma tikslesnė ir aiškesnė. Teismas, o ne kiekviena valstybė individualiai, turi priimti sprendimus, kurie būtų taikomi visiems, esantiems kiekvienos valstybės jurisdikcijoje“.¹²⁹ Nepaisant to, jog valstybės tam tikrais atvejais turi plačią aiškinimo laisvę (*margin of appreciation*) taikydamos Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatas ir nustatydamos „visuomenės poreikius“, toks nustatymas turi atitikti Strasbūro teismo praktiką, nes tik Teismas galutinai sprendžia, ar įvesti apribojimai atitinka nuomonės reiškimo teisės ribas. Lieka neaišku, ką daryti, jei vienu ar kitu klausimu tokios praktikos nėra arba ji yra suformuluota labai dviprasmiškai. Tuomet paprastai vadovaujamosi plačiu *margin of appreciation* laisvės taikymu. Kalbant apie „šeimos gyvenimo“ koncepciją ši problema iškilo labai ryškiai. Iš viso to seka jau

---

¹²⁶ *Cossey v. United Kingdom*, App. 10843/84, Judgment of 29 August, 1990, dissenting of Judge Martens, para. 3.6.3.

¹²⁷ Mokymo medžiaga teisininkams ir NVO apie Europos žmogaus teisių konvenciją ir žmonių, turinčių psichikos sveikatos problemų ir (ar) raidos sutrikimų, teises. Mokymo seminarai, 2002. P. 24.

¹²⁸ Van Dijk P., Van Hoof „Theory and practice of the European Convention on Human Rights“, Boston, 1990. P. 372.

¹²⁹ *Z v. Finland*, App. 22009/93, Judgment of 25 February, 1997, partly dissenting opinion of Judge de Mayer, para 3.

aukščiau minėta išvada – tai balanso problema, kaip surasti tą išganingą ribą, kuri neleistų suabsoliutinti vienu teisių taip, kad nebebūtų garantuojamos kitos.

Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio taikymo praktikos tendencijos Žmogaus Teisių Teisme liudija, kad valstybėms vis aštriau keliamas pozityvios pareigos, veikti pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnį. Teismo sprendimuose buvo pažymėta, jog pamatiniai 8 straipsnio principai *tam tikrais atvejais reikalauja pozityvių veiksmų iš valstybės pusės* (dar kitaip jie vadinami „pozityvūs valstybių įsipareigojimai“), garantuojančių tinkamą aptariamoms asmens teisėms įgyvendinimą. Pozityvi valstybės pareiga yra įteisinti tokį veiksmingą žmogaus teisių gynbos mechanizmą, kuriuo asmuo galėtų pasinaudoti kiekvienu pavojingo kėsinosi atveju. Apie pozityvius valstybių įsipareigojimus, kurie liečia ir kitus Konvencijos straipsnius kalbame dviem atvejais:

1. Valstybei taip pat turi būti keliamas pareiga apginti asmenis nuo kitų individų.
2. Valstybė privalo imtis tam tikrų veiksmų, kad užtikrintų pagarbą asmens teisei į privataus gyvenimo apsaugą, pavyzdžiui valstybė gali būti įpareigota priimti ar pakeisti įstatymus ar kt.¹³⁰

Atkreiptinas dėmesys, jog šioje magistro darbo dalyje, buvo nagrinėtini negatyvūs įsipareigojimai, todėl yra būtina ir tikslinga išanalizuoti pozityvių įsipareigojimų aspektą, kuris pasireiškia *tam tikrų veiksmų ėmimusi*, siekiant užtikrinti pagarbą į privatų ir šeimos gyvenimą. Kaip valstybė nesilaiko pareigos vykdyti savo pozityvius įsipareigojimus antruoju atveju, iliustruoja *Airey prieš Airiją*¹³¹ bylos pavyzdys: „Nors pagrindinis 8 straipsnio tikslas yra apsaugoti asmenį nuo savavališko valdžios pareigūnų kišimosi, šis straipsnis ne tik įpareigoja valstybę paprasčiausiai susilaikyti nuo tokio kišimosi: pareiga neveikti gali būti papildyta pareiga veikti, užtikrinančia, kad būtų realiai gerbiamas privatus ir šeimos gyvenimas“¹³². Tai yra tam tikri pozityvūs įsipareigojimai, kaip antai *tam tikrų įstatymų priėmimas*, siekiant geriau užtikrinti šių teisių įgyvendinimą arba tai gali būti valstybei keliamas pareiga apginti vienus individus nuo kitų. Pozityvi valstybės pareiga suteikė efektyvią pagarbą asmens privačiam ir šeimos gyvenimui įpareigojo Airiją sudaryti sąlygas, kad gynbos priemonės būtų efektyviai prieinamos, kai tai reikalinga, kiekvienam, kuris nori kreiptis pagalbos.

¹³⁰ Jočienė D., Čilinskas K. „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“. Lietuvos Respublikos Seimas Jungtinių Tautų vystymo programa, Vilnius 2004. P. 82.

¹³¹ Airey v. Ireland, App. 6289/73, Judgment of 9 October, 1979.

¹³² Jočienė D., Čilinskas K. „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“. Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005 m. P.110.

Tačiau tai nebuvo efektyviai prieinama pareiškėjai: jai nebuvo suteikta padėtis, pagal kurią ji būtų galėjusi kreiptis į Aukščiausią teismą, todėl negalėjo siekti separacijos nuo jos vyro fakto pripažinimo. Todėl jos atžvilgiu buvo pažeistas 8 straipsnis“.¹³³

Žvelgiant į pozityviusius išsipareigojimus per Lietuvos teisinę prizmę, dabartinė situacija yra ne ką geresnė. Antai LR Civilinio kodekso 2.27 straipsnio antroji dalis numato, jog lyties pakeitimo sąlygas ir tvarką nustato įstatymai, o iki šios tēra 2003 m. birželio 4 d. „Lyties pakeitimo įstatymo“ projektas.¹³⁴ Pats projektas turētū būti vertinamas teigiamai, kadangi jame, atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo naujausias tendencijas, reglamentuojama ir įrašų keitimo sistema. Kita vertus, teigiamas vertinimas negali pateisinti valstybės pozityvių išsipareigojimų nevykdymo. Jei žvelgiant privataus gyvenimo gerbimo kontekste, tai gali sąlygoti ir sąlygoja tam tikrus sunkumus atitinkamai daliai visuomenės. Kaip pavyzdį galima įvardyti pastaruoju metu iškeltą aktualią diskusiją šiuo klausimu. Tai transseksualo byla *L prieš Lietuvą*, kuri buvo pradėta spręsti iš esmės per viešą posėdį Strasbūre 2006 m. spalio 17 dieną. Tai pirma tokio pobūdžio byla ne tik iš Lietuvos, bet ir iš viso Rytų Europos regiono. Ši byla kelia visiškai naujus klausimus. – ar Lietuva privalo netrukdyti žmogui pasikeisti lyti, ar mūsų valstybė žmoniškai elgiasi su savo piliečiu, žadėdama priimti Lyties pakeitimo įstatymą ir galų gale jo nepriėmusi.“¹³⁵

2006 m. spalio 18 d. Europos žmogaus teisių teismas viešame posėdyje pradėjo nagrinėti transseksualo bylą prieš Lietuvą. Inicialu L. teisme pasivadinęs transseksualas gimė mergaite. Šis asmuo nuo 1997 metų siekia pakeisti lytį, jau šešerius metus gyvena kaip vyras, bet niekaip negali susitvarkyti asmens tapatybę patvirtinančių dokumentų. Septynių teisėjų kolegija svarstė, ar valstybė pažeidė L. teises pagal keturis Europos žmogaus teisių konvencijos straipsnius: kankinimo *ir žeminančio elgesio draudimo (3)*, *teisės į privatų gyvenimą (8)*, *teisės į santuoką (12)* ir *diskriminavimo uždraudimo (14)*. Anot pareiškėjo atstovo valstybė matė, kad žmonės kankinasi, bet apsimetė, jog nieko nemato, nežino ir nesiėmė jokių *pozityvių priemonių* tiems žmonėms padėti. L. devynerius metus vartojo hormonus, tikėdamasis, kad netrukus ateis laikas, kai galės būti atlikta operacija. Teismas taip pat klausė, kodėl lyties keitimo procedūrą asmuo nutarė pradėti dar 1998-aisiais, nors Lietuvoje tuo metu tai nebuvo leidžiama, ir ar jis buvo gavęs medikų sutikimą operacijai. Bylos nagrinėjimo metu taip pat rūpėjo geriau išsiaiškinti, ar L. teises galėjo apginti Lietuvos įstatymai bei kiti klausimai.

¹³³ Airey prieš Airiją (1979 m.) byla

¹³⁴ 2003 m. birželio 4 d. „Lyties pakeitimo įstatymo“ projektas. Numeris: IXP-2627.

¹³⁵ Dienraštis „Lietuvos rytas“. 2006 m.rugpjūčio 5 d., Nr. 177 (4744).

Ši problema, susijusi su lyties keitimu, buvo plėtojama ankstesnėse magistro darbo dalyse. Visgi, darbo autoriaus nuomone, šis delsimas yra racionaliai pagrįstas, kadangi mūsų visuomenėje tai yra gana naujas dalykas ir būtina vertinti įvykusius pasikeitimus per tam tikrą laikotarpį. Kitas dalykas yra tas, jog šiuo bei kitais atvejais norima per daug stipriai sudemokratinti visuomenę, keliant į viešumą ir propaguojant tokius dalykus, apie kuriuos anksčiau buvo nutylima arba kalbama labai atsargiai. Šis vengimas gali būti pateisinamas *moralinėmis nuostatomis* ir iš dalies tai yra pagrįstas sprendimas neskubėti. Visgi Europos Žmogaus Teisių Teismo nuomonė bei jurisprudencija šiais klausimais skiriasi. Kitas dalykas, toks delsimas galėtų būti pateisinamas ir kompetencijos atlikti tokias operacijas stoka. Be abejo, jei žvelgiant grynai per teisinę prizmę ir žiūrint grynai iš formaliosios pusės, tai yra pozityvių įsipareigojimų nevykdymas. Bet iš kitos pusės, negalima projekto prilyginti įstatymo galią turinčiam aktui, nors piliečiui ir kyla problemų dėl asmens kodo pase atrodančio kaip vyras, kituose dokumentuose nurodant kaip moterišką lytį. Jis negali ieškotis darbo, mokėti socialinių įmokų, kreiptis į medicinos įstaigas, kirsti valstybės sienos, bendrauti su valdžios institucijomis, neatskleisdamas savo tapatybės jis beveik nieko negali daryti. Ši byla turi labai daug panašumų su jau minėta *Christine Goodwin prieš Jungtinę Karalystę byla*¹³⁶, galbūt prieš priimdamas galutinį sprendimą *L prieš Lietuvą* byloje, Europos Žmogaus Teisių Teismas iš dalies remsis Goodwin byloje palikta *margin of appreciation* laisve lyties pakeitimui įgyvendinti, tai gali tapti itin svariu argumentu, galinčiu įtakoti bylos baigtį.

Taigi, pozityvūs įsipareigojimai, kaip ir negatyvūs įsipareigojimai gali kelti tam tikrų problemų. Probleminis aspektas būtų tas, jog anot skeptikų, nepagrįstai plečiamas garantuojamos teisės turinys, t.y. valstybėms primetamos pareigos, kurių jos neprisiėmė tapdamos Europos žmogaus teisių konvencijos dalyvėmis. Tačiau kaip rašo Pettiti: iš kitos pusės tai vertinama teigiamai, kaip plėtojant žmogaus teisių apsaugos standartą, kuris leidžia Europos žmogaus teisių konvencija sukurtą žmogaus teisių apsaugos sistemą išlaikyti efektyvią bei pritaikytą prie besikeičiančių aplinkybių bei visuomenės pokyčių.¹³⁷ Atkreiptinas dėmesys, jog įsipareigojimai tarptautinių sutarčių teisėje kyla iš valstybių valios. Todėl pozityvių pareigų „primestinumas“ atrodo nesuderinamas su tuo, jog valstybei yra suteikiama plati savo pozityvios pareigos vertinimo nuožiūra (*margin of appreciation*). Be to, pozityvios pareigos valstybei taip pat

---

¹³⁶ Christine Goodwin v. The United Kingdom. App 28957/95, Judgment of 11 July, 2002.

¹³⁷ Pettiti L., Decaux E „La Convention Europeenne des droits de l’Homme, Paris, 1999, p. 308.

nėra beribės. *Botta v. Italija*¹³⁸ skundas, yra pats geriausias pavyzdys, pagrindžiantis šį teiginį. Situacija buvo tokia, jog fiziškai neįgalus pareiškėjas kaltino valdžios institucijas nesiėmus įgyvendinti teisės aktų, kuriais remiantis verslininkai paplūdimiuose turėjo įrengti priemones neįgaliesiems. Europos Žmogaus Teisių Teismas vienbalsiai atmetė tokį pareiškimą ir išaiškino, jog teisė pasiekti paplūdimius pajūrio kurorte, tolimame nuo pareiškėjo gyvenamosios vietos, susijusi su santykiais tarp individų, kurie yra tokio plataus ir neapibrėžto pobūdžio, kad negalima nustatyti ryšio tarp jų ir priemonių, kurių turėjo imtis valstybė.¹³⁹

Taigi išanalizavus 8 straipsnio 1 dalį bei 2 d. apribojimus, galima padaryti išvadą, jog Europos žmogaus teisės gali būti pažeistos tiek įgyvendinant negatyviusius įsipareigojimus, tiek vengiant imtis pozityviųjų. Taip pat būtina spręsti *margin of appreciation* problemą, kuri yra susijusi su proporcingumo bei teisingo balanso principais. Geriausias sprendimas galėtų būti tam tikrų orientacinių ar rekomendacinių gairių nustatymas, tačiau atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo kompetenciją vargu ar tai yra įmanoma, nors atsižvelgiant į tai, kad tik Teismas galutinai sprendžia, ar įvesti apribojimai atitinka nuomonės reiškimo teisės ribas tai galėtų būti įmanomas dalykas. Taip pat pastebėtina, jog valstybės pozityvi pareiga nesibaigia teisinių normų priėmimu. Ne mažiau svarbu, ar tų normų laikomasi ir kaip jas įgyvendina įvairios valstybės institucijos ir teismai.

---

¹³⁸ *Botta v. Italy, App. 21439/98, Judgment of 4 December, 2003.*

¹³⁹ *Ibid.* Para. 35.

4. NAUJAUSIOS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJOS 8 STRAIPSNIO TAIKYMO TENDENCIJOS IR KYLANČIOS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS PROBLEMOS PRIVATAUS GYVENIMO PLOTMĖJE

Paskutinės kelios praeito šimtmečio dekados pasaulį sudrebino informacijos ir su ja susijusių procesų banga, kuri iššaukė informacinės visuomenės formavimąsi. Toks globalus reiškinys, kuomet beveik visos pasaulio valstybės vysto savo visuomenės transformavimo į naujo tipo visuomenę politiką, gali būti vadinamas *pasauliniu informacinės visuomenės kūrimu*. XX – XXI amžiuje informacijai yra skiriamas ypatingas dėmesys, gal todėl šis laikotarpis dar yra vadinamas “informacijos arba informacinių technologijų amžiumi”. Šį procesą lemia naujos technologijos ir jų sukeltos globalinės inovacijos, kurios tiesiogiai įtakoja tiek individų, tiek pačios visuomenės ir galiausiai pačios valstybės ateities perspektyvas. Informacija, susijusi su asmens privačiu gyvenimu, naujosios ekonomikos kontekste tampa preke, turinčia didelę komercinę vertę. Suvokiant tokios asmeninės informacijos vertę, nenuostabu, kodėl dauguma komercinių subjektų linkę nepaisyti reikalavimo gerbti žmogaus teisės į privatumą.¹⁴⁰ Šiuolaikinė visuomenė tampa nebeįsivaizduojama be modernių informacijos apdorojimo, kaupimo ir perdavimo priemonių. Štai Žurnalas "Time" 2006 Metų žmogumi paskelbė kiekvieną kuris naudojasi Internetu, už įtaką vartotojų kuriamam turiniui. "Time" teigimu, ne atskiro asmens, o visuomenės įvardijimas atspindi būdą, kuriuo Internetas pakeitė galios balansą žiniasklaidoje video ir socialinius tinklus. Kitaip tariant *The Person of the Year is You*.¹⁴¹

Žmogaus suprantamas privatumas kaip užsidarymas savo erdvėje ir bijojimas išorinio pasaulio dabartiniu metu ima kisti, nors ir toliau tam tikra dalimi išlieka svarbus, tačiau vieta yra užleidžiama kitai dimensijai. Europai bei visam pasauliui jau nebetinka Jungtinių Amerikos Valstijų teisininkų Louis Brandeis ir Samuel Warren 1890 m. suformuota privataus gyvenimo koncepcija – *right to be left alone*.¹⁴² Dėka informacinės bei technologinės pažangos, privatus gyvenimas yra suprantamas jau daug plačiau, ne vien tik kaip atsiribojimas ar izoliacija nuo viso pasaulio išlaikant išimtinai fizinį privatumą. Atsisakoma tradicinės bei klasikinės privataus gyvenimo sampratos, tam tikra prasme asmeniui privatumas nebetapo toks svarbus, koks jis buvo prieš 10 ar 20 metų, kaip antai, kad žmogus negali jaustis visiškai saugus, jeigu jam nebus pripažinta ir

¹⁴⁰ *Civilka M.* Asmens duomenų apsaugos teisinis reguliavimas Interneto kontekste. <<http://www.itc.tf.vu.lt/mokslas/mokslas.html>>.

¹⁴¹ <http://www.blogas.lt/info/201000/ar-zinojai-kad-esi-metu-zmogus.html>

¹⁴² Kiškis M., *et al* „Teisės informatika ir informatikos teisė“. Mykolo Riomerio Universitetas, Vilnius, 2006. P. 114.

garantuota teisė į tam tikrą neliečiamumo zoną¹⁴³. Šiuolaikinės sparčiai augančios ir besivystančios privataus gyvenimo koncepcijos kaitos esmė yra ta, jog asmeniui dabar yra svarbiausia žinoti ir kontroliuoti, *kaip ta informacija apie jį yra tvarkoma, o ne tai ar galima tą informaciją liesti*. Be abejonės, negalima pamiršti, jog 1950 m. priėmus Europos žmogaus teisių konvenciją ir 8 straipsniu įtvirtinus asmens teisę į privatumą, buvo padėti pagrindai asmens duomenų apsaugai, tačiau siekiant įgyvendinant 8 straipsnį turi būti imamasi papildomų instrumentų asmens duomenų apsaugai užtikrinti, kadangi asmens duomenų apsaugos, kaip pagrindinės teisės, koncepcija buvo išplėta daug vėliau.¹⁴⁴ Tuo tikslu yra priimamos įvairios direktyvos dėl asmens duomenų apsaugos. Antai Direktyvą 97/66/EB dėl asmenų privatumo apsaugos telekomunikacijų sektoriuje, nuo 2003 m. spalio 31 d. pakeitė Direktyva 2002/58/EB dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje (direktyva dėl privatumo ir elektroninių ryšių), taip pat nuo 1981 m. yra Europos Tarybos Konvencija dėl asmenų apsaugos, susijusios su automatizuotu asmens duomenų apdorojimu¹⁴⁵. Pagrindinis Konvencijos tikslas yra ginti žmogaus asmeninį gyvenimą, ypač teisę į privatumą. Šia Konvencija siekiama užtikrinti, kad, automatizuotai tvarkant asmens duomenis, visų šalių teritorijose būtų gerbiamos kiekvieno asmens, nepaisant jo tautybės ir gyvenamosios vietos, teisės ir pagrindinės laisvės. Pabrėžiama būtinybė garantuoti žmogaus teisę į privatų gyvenimą, įvertinant vis didėjančius asmens duomenų srautus, kurie kerta valstybių sienas¹⁴⁶.

Akivaizdu, jog kartu su privataus gyvenimo sampratos kaita pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 8 str. bei technologijų pokyčiais kyla ir nauji pažeidimai bei žmogaus teisių apsaugos problemos asmens duomenų apsaugos kontekste. Todėl pagrindinė teisės aktų reguliuojančių asmens duomenų apsaugą prielaida - siekti, kad, kuriant duomenų tvarkymo sistemas, būtų tarnaujama žmogui, gerbiamos jo pagrindinės teisės ir laisvės. Toliau šiame magistro darbe bus nagrinėjamos teisinės problemos, kylančios dėl informacinio privatumo pažeidimo Interneto bei kitų informacinių technologijų kontekste.

Asmens duomenų apsaugos esmė - apsaugoti žmonių teises. Pagrindinis jos tikslas yra užtikrinti, kad asmens duomenys būtų apdorojami taip, kad būtų užtikrinamas

---

¹⁴³ Mikelėnas V. Teisė į privatų gyvenimą ir jos gynimas // Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas: mokslinės konferencijos medžiaga. - Vilnius: Justitia, 2001, P. 113.

¹⁴⁴ Jarukaitis I., et al. „Elektroninių ryšių teisė“. Vilnius, Eugrimas, 2005. P. 333.

¹⁴⁵ 2000 m. vasario 11 d. Lietuva pasirašė 1981 m. Konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu.

¹⁴⁶ Antroji įžanginė konvencijos citata. // Pagrindinės Europos Tarybos sutartys. - Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 2000.

žmogaus privatumas ir kitos su tuo susijusios žmogaus teisės.¹⁴⁷ Prieš pradėdant kalbėti apie teisine problemas, kylančias iš asmens duomenų apsaugos, būtina išskirti dvi kategorijas, kuomet galima kalbėti apie tokius pažeidimus:

1. Duomenys yra renkami ir tvarkomi turint asmens sutikimą.

2. Duomenys yra renkami neturint asmens sutikimo ir jam nežinant.

Informacija ir duomenys yra renkami pačiais įvairiausiai būdais: anketavimo, apklausų, socialinių tyrimų procedūrų realizavimo metu ir t.t.. Kita asmens duomenų teikimo bei rinkimo procedūra – kai veiksmas vyksta tiesiogiai tarp asmens duomenų subjekto ir duomenų rinkėjo – tai pirkimo elektroninėse parduotuvėse procedūros, bilietų ir viešbučių rezervavimas, elektroniniai atsiskaitymai, bankinės paslaugos Internetu.¹⁴⁸ Asmens duomenys, kurie tiesiogiai ir vienareikšmiškai nurodo konkretų asmenį, yra asmens kodas, paso numeris ir pan. Su tokiais duomenimis susieti kiti duomenys tampa asmens duomenimis.¹⁴⁹ Tuo pat metu šie asmenys susiduria su rizika. Kadangi Internetas yra atviras viešas tinklas, orientuotais daugiau į pasidalinimą informacija, o ne į jos konfidencialumo ar saugumo užtikrinimą, yra gana nesudėtinga bet kam, kas turi bent kiek techninių žinių, surasti tam tikrus programinės įrangos instrumentus, leidžiančius perimti ir atskleisti Internetu persiunčiamus duomenis. Taip pat yra įmanoma apsimesti kita kompanija, pasitelkti įvairius apgaulės būdus siekiant gauti informacijos, kuri vėliau galėtų būti panaudota kokiems nors nusikalstamais tikslais.¹⁵⁰ Taip pat kyla begalė klausimų ir nerimavimų dėl kompiuterio klaidingų duomenų pateikimo bei trečiojo asmens galimybės jais pasinaudoti be asmens žinios. Kita problema – duomenų praradimo galimybė, kuri panaikins asmens duomenų kontrolę. Nors 1995 / 46 / EB Direktyva ir pateikia tam tikrus saugiklius, kaip antai, jog duomenys turi būti vertinami ne tik automatų, bet ir gyvų asmenų, tai nepanaikina asmens duomenų apsaugos pažeidimo galimybių. Matyti, jog asmens privatumas kuo toliau, tuo labiau tampa socialine, nei kad aiškiai apibrėžta teisine kategorija, XXI amžiuje tradicinė privataus gyvenimo koncepcija ima nykti. Vykstant technologinei ir ekonominei plėtrai tampa vis sunkiau garantuoti, jog tokios socialinės vertybės kaip *privatus gyvenimas, saviraiškos laisvė* ir toliau bus ginamos remiantis archaiskais metodais. Tuo pagrindu tampa vis sudėtingiau užtikrinti teises įtvirtintas Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje, išvelgiant visas

---

¹⁴⁷ Blume P. The Citizen's Data Protection// The Journal of Information Law and Technology. No1. 1998.

¹⁴⁸ Sabaliauskas G. Informacijos saugumas internete: teisininkų ir informatikų problema // Justitia 2001 Nr. 1, psl. 28 – 30.)

¹⁴⁹ Kiškis M., *et al* „Teisės informatika ir informatikos teisė“. Mykolo Riomerio Universitetas, Vilnius, 2006. P. 117.

¹⁵⁰ *Civilka M.* Asmens duomenų apsaugos teisinis reguliavimas interneto kontekste. <<http://www.itc.tf.vu.lt/mokslas/mokslas.html>>.

įmanomas jų variacijas, kurios gali kilti ateityje, kaip technologinės plėtros išdava. Taigi, asmens duomenų apsauga, kaip vienas svarbiausių privataus gyvenimo elementų pasireiškia teisės į jo asmeninės informacijos naudojimo kontrolę, o ne į tai, kad tokių duomenų tvarkymui ar naudojimui visais atvejais yra reikalingas asmens sutikimas. Ginti žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisę ryšium su asmens duomenų tvarkymu ir sudaryti sąlygas laisvam asmens duomenų judėjimui – tai dvi pagrindinės asmens duomenų teisinės apsaugos funkcijos. Galima daryti išvadą, jog privatumo kaip po tokio yra atsisakoma, dominuoja teisė į informaciją – *teisė žinoti*. Tai yra vertybė, kurią įgyja ir kuria pasinaudoti siekia teisinio santykio dalyviai, įgyvendindami savo teises.¹⁵¹ Be abejonės būtent dėl šios priežasties yra atveriamas kelias žmogaus teisių pažeidimams šioje srityje, o būtent asmens duomenų apsaugos srityje. Jau buvo minėta, kokios problemos gali iškilti asmeniniais duomenimis yra disponuojama asmens sutikimu. Dar didesnis pavojus kyla, kai tokie duomenys yra renkami paslapčia nežinant asmeniui arba jei jis prieštarauja tokių duomenų rinkimui. Besivystančios technologijos, socialiniai bei politiniai pokyčiai iškelia naują balanso koncepcijos poreikį – balanso tarp didesnes privatumo apsaugos ir saugumo bei viešo intereso apsaugos. Įsijungia jau ne kartą minėta 8 str. 2 dalis, kuria remiantis turi būti atliekamas proporcingumo testas. Bet ar visą laiką rėmimasis 8 str. 2 dalimi yra teisėtas? Kaip buvo analizuota ir ne kartą minėta nagrinėjant pozityviusius įsipareigojimus dažniausiai juo piktnaudžiaujama dėl per didelės *margin of appreciation* teisės. Slaptas stebėjimas priklauso tai sričiai, kur ypač juntamas technologijos vystymais, vis labiau keliantis grėsmę privačiam gyvenimui. Kaip pavyzdį galima pateikti daugelio Europos valstybių praktiką gatvėse kiekviename kampe montuoti stebėjimo kameras siekiant užtikrinti viešąją tvarką. Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Klass and others*¹⁵² suformulavo tokią išvadą, jog įgaliojimai slaptai sekti piliečius, kaip policinės valstybės požymis gali būti toleruojami pagal Europos žmogaus teisių konvenciją tik tiek, kiek jie griežtai būtini tam, kad apsaugotų demokratines institucijas. Europos Žmogaus Teisių Teismas kitoje savo jurisprudencijos byloje *Friedl prieš Austriją* įtvirtino tokią poziciją, jog policijos viešųjų renginių daromos nuotraukos nėra 8 straipsnio pažeidimas, jei jos susijusios su viešaisiais dalykais bei skirtos ribotam naudojimui t.y. netampa prieinamos visuomenei.¹⁵³ Tačiau bene didžiausios asmens duomenų apsaugos problemos kyla, kuomet tokia informacija yra renkama privačių asmenų, *neturint sutikimo tokiai informacijai rinkti*. Pradėjus versti informaciją į

¹⁵¹ Vaišvila A. Teisės teorija: vadovėlis.- Vilnius:Justitia, 2000, P. 324

¹⁵² *Klass v. Germany, App. 5029/71, Judgment of 6 September, 1978.*

¹⁵³ *Friedl v. Austria, App. 15225/89, Judgment of 31 January, 1995.*

skaitmeninius duomenis, kuriuos vis paprasčiau gali apdoroti kompiuteriai kyla vis daugiau problemų dėl asmens duomenų apsaugos, kas sąlygoja privataus gyvenimo pažeidimą. Mobilūs telefonai su integruotomis fotokameromis ir vaizdo kameromis yra viena iš naujausių technologijų, kuri kelia nemažai privataus gyvenimo apsaugos problemų. Skaitmeninėmis technologijomis galima perduoti vaizdus realiu laiku daugeliui numatytų ar nenumatytų gavėjų arba per trumpą laiką įdėti vaizdus Interneto tinklalapiuose.¹⁵⁴ Neseniai Lietuvoje buvo vienas toks atvejis, kai viešajame transporte buvo fotografuojamos jaunos merginos ir net joms pareikalavus liautis tai ir toliau buvo daroma. Maža to, vėliau nuotraukos buvo patalpintos Internete. Paminėtina, jog pagal ankstesnę Europos Žmogus Teisių Teismo praktiką tokie ir panašūs atvejai nebuvo laikomi asmens į privatų gyvenimą pažeidimu. Byloje *X prieš Jungtinę Karalystę*¹⁵⁵ pareiškėja be jos sutikimo buvo fotografuojama politinės demonstracijos metu, tačiau privataus gyvenimo pažeidimas šioje byloje nebuvo pripažintas, kadangi fotografavimas buvo susijęs su dalyvavimu viešuosiuose veiksmuose, nors ir nebuvo užtikrintas tokių nuotraukų anonimiškumas. Vadinas galima pakartoti išvadą, jog Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio formuluotės negalima vertinti atskirai nuo jos interpretacijos Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje. Europos žmogaus teisių konvencija yra gyvas dokumentas, kuris aiškinamas atsižvelgiant į nūdienos sąlygas.¹⁵⁶ Neapsiribojama sąvokų sampratomis tuo metu, kai buvo kuriamos Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatos, tačiau kreipiamas dėmesys į tai, kokios sąvokos įtvirtintos ir kaip šios nuostatos suvokiamos šiuolaikinėje Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje, reglamentuojančioje asmens duomenų apsaugą. Taigi, nepaisant skaitmeninių technologijų teikiamų privalumų, tokių kaip paprastesnis bei intensyvesnis bendravimas, būtina kalbėti ir apie privačiam gyvenimui kylančią grėsmę, nes naujausiomis fotokamerų technologijomis gali būti piktnaudžiaujama arba netinkamai naudojamosi, taip pažeidžiant privatumą, ypač, jei tuo naudojamosi slapčia. Šią problemą yra bandoma spręsti įvairių teisės aktų pagalba. Pvz. Valstybinės asmens duomenų apsaugos inspekcijos patvirtintoje Rekomendacijoje dėl „Asmens privatumo apsaugos naudojantis mobiliaisiais telefonais su integruotomis vaizdo ir fotokameromis“ siūlomos tokios prevencinės priemonės, kaip kad tokių mobilių telefonų pirkėjų informavimas apie

---

¹⁵⁴ Rekomendacija „Asmens privatumo apsauga naudojantis mobiliaisiais telefonais su integruotomis vaizdo ir fotokameromis“ . <http://www.ada.lt/index.php?lng=lt&action=page&id=55>.

¹⁵⁵ X v. The United Kingdom (1973), App. 5877/72, 16 Yearbook of the European Convention on Human Rights. P. 328.

¹⁵⁶ *Tyrer v. The United Kingdom (1978 m.) Series A of the Publications of the European Court of Human Rights, No. 26, para.31.*

galimą grėsmę asmens privatumui bei privačiam gyvenimui bei apie tokios nufilmuotos ar fotografuotos medžiagos panaudojimą ar platinimą¹⁵⁷ Taip pat tam tikrų skiriamųjų požymių apie atliekamą veiksmą įvedimas. Pavyzdžiui, mobilus telefonas su kamera galėtų duoti signalą (blyksnį, raudoną šviesą, ar girdimą toną), kai vaizdai įrašomi, kad žmonės būtų budrūs, kai šalia esantis mobilus telefonas fotografuoja ir siunčia vaizdą. Rekomendacijoje pat įtvirtintas informavimas ir sutikimas būti fotografuojamam ar filmuojamam elementas. Kyla neaiškumų, kokių būdu tai turėtų būti išreikšta. Galvos linktelėjimas jau gali skaitytis sutikimu, pvz. sutikimas gali būti išreikštas konkludentiniais veiksmais. Tačiau sutikimas būti nupaveiksluotam dar nereiškia sutikimo tokius asmens duomenis talpinti į Internetą. Be to, mobilieji telefonai tampa patyčių bei prievartos objektu. Su šiomis ir kitomis asmens duomenų apsaugos problemomis susiduria ne tik Lietuva, tačiau ir kitos Europos valstybės. Štai pavyzdžiui naudojant mobiliuosius telefonus firmos bei įstaigos gali susekti jų personalo buvimo vietą ir panašiai. Kyla klausimas, kur yra skiriamoji linija tarp privataus gyvenimo ir darbo. Reikia prisiminti Europos Žmogaus Teisių Teismo bylą *Niemetz prieš Vokietiją*, pagal kurią privataus gyvenimo gerbimas tam tikra prasme yra individo *teisė užmegzti ir plėtoti santykius su į jį panašiais asmenimis, todėl privataus gyvenimo sąvokos negalima suprasti, neįtraukus profesinės ir biznio veiklos*. Žmogaus darbuose ne visada įmanoma atskirti tai, kas priklauso profesinei sričiai, o kas jai nepriklauso. Ypač laisvųjų profesijų srityje: laisvosios profesijos nario pareigos gali būti toks svarbus jo gyvenimo elementas, jog net negalima pasakyti, koks yra to asmens statusas, kai jis veikia vienu ar kiliu momentu. Sąvokos „Privatus gyvenimas ir „gyvenamoji vieta - buveinė“ platesne prasme, apima kai kurias patalpas arba profesinę bei komercinę veiklą, tai atitinka pagrindinį 8-ojo straipsnio tikslą ir objektą - apsaugoti individą nuo savavališko kišimosi į jo privatų gyvenimą.¹⁵⁸

Dar didesni pavojai asmens duomenų apsaugai, kaip vienam svarbiausių privataus gyvenimo elementui kyla Interneto erdvėje. Šioje aplinkoje kyla konfliktas tarp Interneto atviro pobūdžio ir Interneto vartotojų privatumo apsaugos. Interneto kontekste labai plačiai paplitęs slaptas asmens duomenų rinkimas. Tie patys elektroninio pašto adresai gali būti renkami asmeniui apie tai nieko nežinant. Štai pavyzdžiui darbdavys turi teisę bet kada savo nuožiūra tikrinti darbuotojų elektroninius laiškus¹⁵⁹, kitas dalykas yra tas, kad naudojant kompiuterius ir duomenų perdavimo tinklus, sudaroma galimybė rinkti ir kaupti milžinišką informacijos kiekį, jį apdoroti ir greitai paskleisti. Antai ne taip seniai

---

¹⁵⁷ Ten pat kur ir ⁸².

¹⁵⁸ *Niemetz v. Germany*, App. 13710/88, Judgment of 16 December, 1992.

¹⁵⁹ Kiškis M., *et al* „Teisės informatika ir informatikos teisė“. Mykolo Riomerio Universitetas, Vilnius, 2006. P. 141.

buvo labai susirūpinta dėl kompiuterinės programos „Guardian Monitor“, keliamos problemos. Minėta programa gebėdavo rinkti informaciją apie Internetu lankomus puslapius ir netgi tų pačių elektroninių laiškų turinį. Galima daryti išvadą, jog viena iš svarbiausių nepakankamo asmens duomenų apsaugos Interneto erdvėje priežasčių, tai *menkas žmonių suvokimas apie šias problemas*. Dauguma žmonių labai susirūpinę savo privatumu ir saugumu Internetu, tačiau tik nedaugelis žino, kaip jų informacija yra renkama, kaip panaudojama, ir kaip nuo to apsisaugoti. Galima pateikti ir daugiau pavyzdžių: štai pavyzdžiui cookies (slapukai), jie identifikuoja tik tam tikrą kompiuterį, iš kitos pusės juose gali būti įvairi informacija, surinkta Interneto paslaugų vartotojui peržiūrinėjant internetinius puslapius, atliekant kitus veiksmus Interneto aplinkoje. Šie duomenys gali būti pakankami asmens identifikacijai. Didžiausia problema yra tame, jog tokie duomenys yra renkami be sutikimo. Problema yra dar ir ta, jog įrenginio naudotojas gali net nenuotukti, kad su jo galiniame įrenginyje esančia informacija atliekami tokio pobūdžio veiksmai.¹⁶⁰ Taip pat ir *spam*¹⁶¹, kuris renka elektroninio pašto adresus, bei siunčia į juos nepageidaujamus duomenis, kas gaišina vartotojo laiką, kuris kainuoja pinigus. Negalima pamiršti, jog Interneto plotmėje iškyla dar didesnė asmens duomenų apsaugos problema – tai balansas tarp privatumo ir intelektinės nuosavybės apsaugos. Šios dvi teisės egzistuoja šalia viena kitos, todėl yra labai svarbu saugoti tiek vieną, tiek kitą. Tuo tikslu yra išleista 2004 / 48 / EB direktyva dėl intelektinės nuosavybės teisių apsaugos, kuri pasižymi informacijos laisvo judėjimo bei asmens duomenų apsaugos neribojimu Internetu. Magistro darbo uždaviniuose buvo minėta, jog bus gilinamasi išimtinai į Europos žmogaus teisių apsaugos problemas Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio požiūriu, bet kadangi Internetas yra viso pasaulio globalus reiškinys, tai neabejotina, tokios problemos gali kilti ir kils ne tik už Europos ribų, bet ir pačioje Europoje. Todėl neabejotinai svarbus teisiniu požiūriu yra 2007 sausio mėnesį įvykęs skandalas, dėl to, kad internetinis tinklapis *You Tube* pavišino populiaraus pasaulyje, įskaitant ir Europą, serialo *Simpsonai* premjerines serijas, kurios turėjo pasirodyti tik po kurio laiko. Buvo pažeistos kino kompanijos *Twentieth Century Fox* intelektinės teisės, ko pasekoje *You Tube* buvo paduotas į teismą.. Ši byla gali suformuoti precedentą, jei *You Tube* atskleis duomenis į Internetą įdėjusio asmens tapatybę.¹⁶² Kilo klausimas kas yra atsakingas už tokį pažeidimą. Kadangi *Twentieth Century Fox* negali

---

¹⁶⁰ Jarukaitis I., *et al* „Elektroninių ryšių teisė“. Vilnius, Eugrimas, 2005. P. 341.

¹⁶¹ Nepageidaujamas el. paštas.

¹⁶² Tai galima padaryti atskleidus IP adresą (Internetas yra pasaulinis kompiuterių tinklas, kuriame kompiuteriai tarpusavyje bendrauja *TCP/IP* protokolo (*Transmission Control Protocol/Internet Protocol*) pagalba) ir el. pašto adresą.

nustatyti pažeidėjo be *You Tube* pagalbos, kas pasireikštų IP atskleidimu, kyla pavojus asmens duomenų apsaugai, kadangi šiuo atveju asmens veikla Interneto tinklapiuose yra stebima ir tinklapiai yra pasiruošę atskleisti identifikuojančią informaciją. Pagrindinis klausimas ir kartu problema yra ta, kas yra aukščiau – asmens duomenų apsauga ar intelektinės nuosavybės teisės? Būtinai tik pakartoti anksčiau išsakytas mintis ir konstatuoti, jog asmens duomenų apsauga ir intelektinės nuosavybės teisės egzistuoja greta viena kitos ir abi gali būti pažeistos. Todėl turi būti kaip įmanoma labiau išlaikyti balansą tarp šių dviejų teisių.

Taigi nelegalūs duomenis Internete gali sąlygoti įvairius pažeidimus, pradedant intelektine nuosavybe, o baigiant kriminaliniais nusikaltimais, vaikų pornografija ir panašiai. Asmens duomenų apsaugos problemoms spręsti gali būti naudojami teisės aktai, savireguliacija. Tačiau vien to nepakanka, būtina imtis ne tik formalių teisinių priemonių, įtvirtinančias nuostatas dėl asmens privataus gyvenimo ir duomenų teisinės apsaugos, bet ir nustatyti pareigas elektroninių ryšių paslaugų teikėjams bei tinklų operatoriams imtis techninių priemonių, užkertančių neteisėtai prieigai prie elektroninių ryšių tinklų ir šitaip užtikrinti ryšio privatumą bei asmens duomenų apsaugą. Tačiau šios pareigos turi būti proporcingos, t.y. negali būti reikalaujama rizikos lygiui neproporcingų investicijų.¹⁶³

Apibendrinant šią dalį galima teigti, jog asmens privatumo duomenų apsauga informacinių technologijų plotmėje yra viena tų sričių, kuriose reguliavimas laikui bėgant gana ženkliai keitėsi ir kai kuriais atvejais jis dar formuojasi. Užtikrinti tinkamą reguliavimą šioje srityje yra itin svarbu ne tik dėl ekonominių tokio normų taikymo padarinių, bet ir dėl to, kad kalbama apie pagrindinių žmogaus teisių užtikrinimą, o konkrečiau teisės į privataus gyvenimo gerbimą užtikrinimą. Pastarųjų metų įvykiai ir technologijų plėtra, bei jų ateities tendencijos ne tik Europoje, bet ir visame pasaulyje rodo, kad svarbiausia bus užtikrinti tinkamą pusiausvyrą tarp individo teisės į privatumą bei informacijos apsaugos ir visuomeninio intereso nukrypti nuo šios teisės. Vis didėjantis srautas elektroninių ryšių tinkluose reiškia, kad tinkamai jo apsaugai turės būti skiriama vis daugiau dėmesio.

---

¹⁶³ Jarukaitis I., *et al* „Elektroninių ryšių teisė“. Vilnius, Eugrimas, 2005. P. 337.

Išvados

1. Poreikis apsisaugoti ir būti apsaugotam nuo nepageidaujamo išorinio kišimosi kiekvienam žmogui yra įgimtas. Pagrindinis Europos regioninės žmogaus teisių apsaugos sistemos ramstis – 1950 m. Europos Žmogaus teisių konvencija įtvirtina nuostatas tokiam siekiui garantuoti. Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnis, kuris skirtas asmens teisei į šeimos bei privataus gyvenimo gerbimą užtikrina keturių savarankiškų, tačiau neatsiejamai tarpusavyje susijusių vertybių bei laisvių apsaugą: šeimos gyvenimo, privataus gyvenimo, buto neliečiamybės bei susirašinėjimo slaptumo. Magistro darbe nagrinėtos trys šios teisės, nuošalyje paliekant buto neliečiamybę. Tačiau nors ir apsiribojama šiais trim komponentais, tai nesumažina iš detalios šių laisvių analizės kylančių Europos žmogaus teisių apsaugos problemų masto. Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje įtvirtinta teisė į šeimos ir privataus gyvenimo gerbimą yra svarbi ir kitoms Europos žmogaus teisių konvencijoje numatytoms teisėms įgyvendinti, kurios turi būti įgyvendinamos tokiu būdu, jog nepažeistų kitų Europos žmogaus teisių konvencijoje įtvirtintų teisių.

2. Šeimos gyvenimas yra tam tikra privataus gyvenimo sudėtinė dalis. Šeimos gyvenimo konkrečios koncepcijos Europos Žmogaus Teisių Teismas nėra nustatęs bei suformavęs. Šiai teisei taikomas plečiamasis aiškinimas, kuris atsižvelgiant į Europos žmogaus teisių konvenciją, kaip gyvą organizmą, nuolatos evoliucionuoja. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra linkęs į faktiškai tarp asmenų susiklosčiusių ryšių akcentavimą, nei kad į įrėmintą teisinę būseną. Vaikai, Europos Žmogaus Teisių Teismo akimis, yra vienas svarbiausių pamatų šeimos gyvenimo egzistencijai. Todėl darytina išvada, jog tai implikuoja valstybei išipareigojimą veikti taip, kad būtų leidžiama normaliai vystytis šiems santykiams, ypač teisei į šeimos gyvenimo gerbimą. Akcentuotinos nuteistųjų santuokos ir kylančios problemos dėl pagarbos šeimos gyvenimui. Nors Europos Žmogaus Teisių Teismas ir yra išaiškinęs, jog nuteistiesiems yra taikoma siauresnė šeimos gyvenimo koncepcija, tačiau skundai, kurie pasiekia Europos Žmogaus Teisių Teismą rodo, jog netenka abejoti šios problemos aktualumu. Šiai problemai spręsti siūloma kalėjimų administracijoms sudaryti palankesnes sąlygas santykiams su šeima palaikyti, ypač, jei tai liečia vaikus. Europos Žmogaus Teisių Teismo yra nuolat pabrėžiama, jog yra būtina išlaikyti pusiausvyrą tarp vaiko apsaugos ir tėvų teisių užtikrinimo. Dažniausiai minėta balanso problema kyla, kuomet sprendžiamas klausimas dėl vaikų paėmimo valstybės globon, tėvų teisių ribojimo, tėvystės teisų bei

pareigų vykdymo po skyrybų, įvaikinimo ir panašiai. Dar didesnę rūpestį kelia vaikų diskriminacija, suteikiant platesnes garantijas santuokoje gimusiems vaikams arba mažesnes teises įvaikintiems vaikams. Problemai spręsti būtina naikinti atitinkamas teisės normas, darančias įtaką ir poveikį šeimos gyvenimo gerbimui. Valstybė neturi būti abejinga žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimui. Bene fundamentaliausia Teismo praktika šeimos gyvenimo aspektu yra tai, jog jis atsisakė remtis vien biologiniais požymiais, apibūdinančiais lytį, bet išaiškino, jog turi būti atsižvelgta į naujausius medicinos ir mokslo pažangos aspektus, psichologinius faktorius, kurie gali turėti lemiamą reikšmę lyties identifikavimui, t.y. Europos Žmogaus Teisių Teismas pripažino teisę tuoktis transseksualams. Tačiau šiuo aspektu kyla konfliktas su kita asmenų kategorija – homoseksualais, kuriems Europos Žmogaus Teisių Teismas iki šiol nėra pripažinęs teisės tuoktis ir sukurti šeimos gyvenimą.

3. Kalbant apie asmens privatą gyvenimą, pastebėtina, jog Europos Žmogaus Teisių Teismas nėra nustatęs konkrečių privataus gyvenimo apsaugos ribų; t. y. kiekvienu konkrečiu atveju turi būti atsižvelgiama į esamą situaciją ir šios situacijos aplinkybes. Asmens teisė į privatumą savo turiniu ir esme be galo plati ir neapibrėžta sąvoka. Vargu ar įmanomas išsamus sampratos „privatus gyvenimas“ pateikimas. Privatus gyvenimas neapsiriboja atitinkamu vidiniu ratu, Europos Žmogaus Teisių Teismas yra išaiškinęs, jog privatus gyvenimas apima teisę plėtoti santykius su kitais asmenimis, įskaitant ir profesinę veiklą.

Pastaruoju metu asmens teisė į privatą gyvenimą yra neatsiejamai tapatinama su asmens duomenų apsauga, kas sąlygoja daugybę privataus gyvenimo apsaugos problemų. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra konstatavęs, jog nepateisinamai ilgas asmens duomenų saugojimas prieštarauja Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsniui, be to, pats duomenų kaupimas, nepriklausomai nuo to, ar jie panaudojami prieš atitinkamą asmenį, ar ne, yra laikomi kišimusi į asmens privatą gyvenimą. Būtent šioje plotmėje ir kyla didžiausios žmogaus teisių apsaugos problemos ir pažeidimai Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio požiūriu. Vienas iš aspektų – tai ryšio slaptumas. Pagrindinė to priežastis tai nepakankamai užtikrinta teisės aktų kokybė, veiksmingumas ir stabilumas. Atsižvelgiant į taikomos priemonės teisėtą tikslą, siūloma aiškiai apibrėžti kompetentingoms institucijoms suteikiamų įgaliojimų apimtį ir naudojimosi jais tvarką, kas suteiktų adekvačią apsaugą nuo savavališko kišimosi. Taip pat turi būti garantuota, jog valstybių priimti įstatymai įtvirtintų efektyvias garantijas, padedančias išvengti galimų piktnaudžiavimų slapčia sekant asmenis. Taip pat siūloma

valstybėms privalomai užtikrinti ne tik, kad šių duomenų neskelbs ir juos saugos valstybinės institucijos, bet ir garantuoti, jog šių reikalavimų nepažeis nevalstybinės institucijos ir privatūs asmenys. Apibendrintai galima teigti, jog pagrindinė problema ir esminis trūkumas yra pernelyg platus pagrindas slaptai informacijai rinkti. Taip pat turi būti patikslinta, tokiais būdais gautos informacijos panaudojimo tvarka, siekiant užtikrinti teisės į privataus gyvenimą gerbimą.

4. Teismo praktikoje aiškiai įtvirtinta pozicija, kad žymių politikų ar kitų visuomenės veikėjų – *viešųjų asmenų* atžvilgiu nuomonės reiškimo laisvė ir šių asmenų kritika turi platesnes ribas nei privačių individų kritika, tačiau negalima teigti, kad galima platesnę kritika atima iš minėtų asmenų teisę į jų privataus gyvenimo apsaugą pagal konvencijos 8 straipsnį. Dėl šios priežasties, kalbant apie *viešuosius* ir *privačius* asmenis, būtina pabrėžti, jog jų sąvokos turi būti tiksliai apibrėžtos, kad būtų geriau garantuota privataus gyvenimo apsauga siekiant, jog privatų gyvenimą liečianti informacija nebūtų skleidžiama.

5. Saviraiškos laisvė, neatsiejamai susijusi ir su kitu privataus gyvenimo elementu – asmens duomenų apsauga. Svarbus informacijos apie privatų žmogaus gyvenimą teisėto rinkimo kriterijus yra asmens duotas sutikimas arba viešas jo konfidencialios informacijos paskelbimas. Toks sutikimas arba paties žmogaus asmeninio ir šeimyninio gyvenimo detalių viešinimas nereiškia teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą atsisakymo. Atvirkščiai – žmogus turi išskirtinę teisę spręsti, kokio pobūdžio, turinio ir apimties informaciją apie savo privatų gyvenimą jis leidžia skelbti. Apibendrintai galima teigti, jog būtina spręsti problemą dėl informacijos skelbimo be asmens sutikimo, kadangi nesugebėjimas užtikrinti konfidencialumo gali lemti, jog asmenys neatskleis informacijos, būtinos tinkamam gydymui ar net apskritai vengs medicininės pagalbos. Tai sukeltų ne vien pavojų individo sveikatai, bet ir grėsmę visuomenės interesams, pavyzdžiui užkrečiamų ligų srityje. Šią problemą iš dalies jau bandoma spręsti Lietuvoje, palaipsniui atsisakant pilno asmens identifikavimo teismo sprendimuose bei nutartyse.

6. Asmens privataus gyvenimo gerbimo problemos, susijusios su korespondencijos slaptumu įkalinimo įstaigose yra ne mažiau aktualios. Lietuvoje iki šiol nėra detalaus reglamentavimo dėl korespondencijos siuntimo iš įkalinimo vietos privatiems asmenims, pavyzdžiui „nusikaltimo aukoms“. Kas gali įtakoti pastarųjų teisės į privatų gyvenimą pažeidimą, todėl įstatymo leidėjo pareiga ir kartu užduotis yra kuo

greičiau spręsti šią itin aktualią problemą, detaliai sureglamentuojant atitinkamas taisykles dėl kalinių korespondencijos siuntimo bei gavimo.

7. Vienas svarbiausių klausimų, kylančių analizuojant teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio turinį – tai valstybių išsipareigojimų pobūdis. Nors 8 straipsnio formuluotė saugo individus tik nuo neteisėto kišimosi į privatų ir šeimos gyvenimą (negatyvusis aspektas), teismas savo jurisprudencijoje yra pripažinęs, jog tinkamai teisių apsaugai gali būti keliami ir pozityvūs valstybių išsipareigojimai. Darytina išvada, jog tokiu atveju Europos žmogaus teisių konvencija gali būti taikoma ir santykiams tarp individų, nes valstybė yra įpareigota imtis atitinkamų priemonių visuomenės santykiams reguliuoti.

8. Nagrinėjant negatyvųjį aspektą, kyla tam tikri probleminiai klausimai. Pirmiausia, problemų kelia per daug didelė valstybėms suteikta *margin of appreciation* laisvė. Kas pasireiškia neproporcingų veiksmų ėmimusi taip pažeidžiant kitas teises. Kitas dalykas dėl šios laisvės yra tas, jog ji riboja Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos plėtrą ir bendro Europos žmogaus teisių standarto vystymąsi. Darbo autorius yra linkęs pritarti Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjo Mayer keliamai pozicijai, jog šios valstybės vertinimo laisvės (*margin of appreciation*) būtina palaiapsniui atsisakyti, visą kompetenciją perduodant į Europos Žmogaus Teisių Teismo rankas. Tai padėtų išspręsti ir kitą neatsiejamai susijusią problemą – Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos nebuvimą, kuria būtina privalomai remtis esant vienai ar kitai situacijai, kuomet iškyla teisių apribojimo poreikis, taip eliminuojant valstybės galimybę piktnaudžiauti *margin of appreciation* laisve.

9. Analizuojant pozityviuosius išsipareigojimus ir probleminius jų taikymo aspektus, atkreiptinas dėmesys į Lietuvą, kurioje iki šiol nėra priimta „Lyties pakeitimo įstatymo“, turint tik 2003 m. birželio 4 d. „Lyties pakeitimo įstatymo“ projektą. Įstatymų leidybos lygmenyje turi būti apsvarstyta, ar pagrįstai yra atidėliojamas tokio įstatymo priėmimas. Tačiau prieš imantis veiksmų siūloma sulaukti Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo *L prieš Lietuvą* byloje. Be to, svarbus yra klausimas dėl pozityvių išsipareigojimų primestimumo valstybėms, todėl pačio Europos Žmogaus Teisių Teismo pareiga yra savo kompetencijos ribose pateikti konkrečius metodinius nurodymus dėl konkrečių pozityvių išsipareigojimų vykdymo, tam kad užtikrinti efektyvų teisinį reguliavimą bei efektyvų Europos žmogaus teisių konvencijos taikymą.

10. Privataus gyvenimo supratimas XXI amžiuje ima kisti, dėka informacinės bei technologinės pažangos, privatus gyvenimas yra suprantamas jau daug

plačiau, ne vien tik kaip atsiribojimas ar izoliacija nuo viso pasaulio, išlaikant išimtinai fizinį privatumą. Asmeniui dabar yra svarbiausia žinoti ir kontroliuoti, kaip ta informacija apie jį yra tvarkoma, o ne tai ar galima ta informaciją liesti. Asmens privatumas kuo toliau, tuo labiau tampa socialine, nei kad aiškiai apibrėžta teisine kategorija, tuo pagrindu tampa vis sudėtingiau užtikrinti teises įtvirtintas Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnyje, išvelgiant visas įmanomas jų variacijas, kurios gali kilti ateityje, kaip technologinės plėtros išdava. Iš to kyla daugybė problemų, kaip antai intelektinė nuosavybė, asmens duomenų apsauga. Lietuvoje didelį nerimą kelia slaptas asmenų stebėjimas bei filmavimas viešosiose vietose, pasitelkiant videokameras, kas sudaro labai didelę grėsmę asmens privačiam gyvenimui. Kyla pagrįstos abejonės, ar slaptas asmenų stebėjimas viešose vietose, apie tai nepranešus, o vėliau filmuotą medžiagą rodant viešai, nepažeidžia Europos žmogaus teisių teismo suformuotos praktikos Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio požiūriu šiais klausimais. Tokios abejonės kyla, kadangi minėtomis priemonėmis užfiksuoti asmenys rodomi viešai, tinkamai nepaslėpus jų tapatybės. Nors giminingose srityse, kaip antai, vaizdų fiksavimo naudojant mobiliuosius telefonus, jau imtasi atitinkamų prevencinių teisės aktų teisėkūros, pvz. Valstybinės asmens duomenų inspekcijos parengta rekomendacija dėl „Asmens privatumo apsaugos naudojantis mobiliaisiais telefonais su integruotomis vaizdo ir fotokameromis“, minėtoje probleminėje srityje teisėkūros progreso nematyti. Todėl, atsižvelgiant į esamą situaciją, įtakančią asmens privatų gyvenimą, siūlytina norminių teisės aktų kūrėjams imtis aktyvių veiksmų šios itin aktualios problemos pašalinimui, detalai sureglamentuojant asmenų stebėjimo viešosiose vietose taisykles. Interneto kontekste – bene daugiausia su asmens duomenų apsauga kylančios problemos yra susijusios su elektroniniu paštu, paieška bei naršymu. Viena svarbiausių priežasčių, sąlygojančių asmens duomenų apsaugos problemas informacinių technologijų plotmėje yra pakankamai žemas žmonių sąmoningumo lygis, ignoravimas perspėjimų apie galimus pavojus asmens duomenų atžvilgiu. Tikėtina, kad didėjant naujų technologijų plėtrai bei raidai, žmonės galiausiai įvertins ne tik privalumus, bet ir gresiančius pavojus. Tai yra todėl, nes asmeniui privatumas nebetapo toks svarbus, svarbiausia tapo skleisti ir gauti informaciją. Galima numanyti, jog ateityje pagrindinės Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio vystymosi kryptys bus susijusios su asmens duomenų apsauga, kadangi sparčiai besivystančios informacinės technologijos jau dabar žmonių sąmonėje iš esmės ima keisti privataus gyvenimo suvokimą, po truputi atsisakant tokių fundamentalių vertybių kaip asmens privatumas, visą dėmesį sutelkiant į *teisę žinoti*.

Santrauka:

„Europos žmogaus teisių apsaugos problemos Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio požiūriu“

Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnis yra skirtas šeimos ir privataus gyvenimo gerbimo apsaugai. Kalbant šeimos gyvenimo kontekste, svarbu pabrėžti, jog pastaroji teisė plėtojosi labai ilgai, keldama vis daugiau teisinių ginčų. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra konstatavęs, jog šeimą bei šeimos gyvenimą sudaro vyras ir žmona bei vaikai, nepriklausomai nuo to ar jie teisėti ar yra įvaikinti. Pasitenkinimo jausmas, kurį jaučia tėvai dėl tarpusavio ryšio bei bendravimo, yra fundamentalus šeimos gyvenimo elementas. Šeimos gyvenimas taip pat egzistuoja kai yra gyvenama nesusituokus ir esant tokiai teisei padėčiai gimsta vaikai. Šeimos gyvenimas pripažįstamas netgi tada, kai vaikai gimsta jų tėvams netgi negyvenant ir nebūnat kartu. Tačiau negalima teigti, jog šeimos gyvenimui užtenka vien tik santuokos. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra pripažinęs, jog tik teisėta ir abipusių partnerių noru sudaryta santuoka sudaro šeimos gyvenimą, tuo tarpu fiktyvi santuoka nepatenka į šeimos gyvenimo apibrėžimo ratą. Tuo tarpu nuteistųjų santuokos patenka į šeimos gyvenimo sampratą. Remiantis naujausia Europos Žmogaus Teisių praktika matyti, jog tokia teisė yra suteikta ir transseksualams, kas sąlygoja daugybe problemų valstybėse. Problemų gali kelti tai, jog teisė į šeimos gyvenimą Europos Žmogaus Teisių Teismo nėra pripažinta homoseksualams, taip pat ne visuose valstybėse tokios santuokos leidžiamos. Lieka neaišku, kaip tokiose situacijose garantuoti vaikų teisinę apsaugą.

Svarbu pabrėžti, jog gyvendinant vieną iš šių teisių gali kilti kitų teisių, įtvirtintų Europos žmogaus teisių konvencijoje pažeidimas. Svarbu pažymėti, jog 8 straipsnis, įtvirtinantis privataus gyvenimo gerbimą, yra neatsiejamai susijęs su kitais Europos žmogaus teisių konvencijos straipsniais, todėl jis turi būti aiškinamas remiantis sisteminiu metodu. Konfliktas dažniausiai kyla tarp 8 ir 10 straipsnių. Nuomonės reiškimo laisvė yra vienas iš esminių demokratinės visuomenės pagrindų, viena iš pagrindinių sąlygų jai ir kiekvienam individui vystytis. Kaip paminėjo Europos Žmogaus Teisių Teismas spaudai yra suteiktos ypač svarbios *public watchdog* (viešojo sargo) funkcijos. 10 straipsnio antrosios dalies nuostatos yra taikomos ne tik „informacijai“ ar „idėjoms“, kurios yra palankios ar nėra įžeidžiamos (nepavojingos), bet ir tai informacijai, kuri yra šokiruojanti, erzinti ar trukdanti visuomenę ar jos dalį. Tuo tarpu visuomenė turi teisę gauti informaciją apie politinius įvykius ar informaciją, liečiančią viešąjį interesą. Ši

laisvė apima dvi teises – skleisti ir gauti informaciją. Tokiomis teisėmis turi būti naudojamos taip, kad būtų išlaikyta pagarba privačiam gyvenimui.

Nors valstybė turi susilaikyti nuo kišimosi į šias teises, remiantis Europos žmogaus teisių konvencija teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą nėra absoliuti, ji gali būti ribojama. Ribojimas yra pateisinamas, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje, valstybės saugumo interesais, viešos tvarkos ar nusikaltimų prevencija ir panašiai. Tai vadinama negatyviuoju šios teisės aspektu. Tačiau valstybė yra įpareigota ne tik susilaikyti nuo kišimosi į privatų ir šeimos gyvenimą, tačiau ir pati imtis veiksmų šių teisių užtikrinimui, taip vadinamųjų pozityvių įsipareigojimų. Problemos kyla kai valstybė nesiima šių veiksmų, pavyzdžiui nepriima konkrečių įstatymų, tačiau ir tada, kai yra peržengiamos leistinos nustatytos ribos įgyvendinant negatyvius įsipareigojimus. Viena pagrindinių problemų tai balanso problema. Proporcingumas yra reikalingas kiekvienu atveju tiek ribojant nustatytas teises, tiek ir jas įgyvendinant. Iš to seka, jog žmogaus teisių pažeidimai gali kilti abiem atvejais - tiek pozityviuoju, tiek ir negatyviuoju ir pagrindinė to priežastis per plati valstybėms suteikta vertinimo laisvė kas yra blogai, o kas gerai.

Problemos dėl privataus gyvenimo gerbimo kyla iš labai plačios ir nuolat kintančios jo sampratos. Ypač tai aktualu XXI amžiuje, kai naujosios technologijos apėmė visą visuomenę. Naujos technologijos veda link to, jog atsisakoma klasikinio privataus gyvenimo supratimo, o dominuoja nauja kryptis – teisė žinoti. Šiuo aspektu privataus gyvenimo sąvoka tampa sunkiai apibrėžiama teisine kategorija, daugiau įgaunanti socialinės kategorijos rėmus. Dėl šios priežasties privataus gyvenimo koncepcijos faktiškai neįmanoma apibūdinti. Asmens duomenų apsauga, kaip vienas svarbiausių privataus gyvenimo elementų, tampa vienu svarbiausių problemų šaltiniu dabartiniame technologijų pasaulyje. Šiais laikais galimybė kontroliuoti savo asmens duomenis tampa vis mažesnė bei mažiau svarbi, nei tai buvo anksčiau. Privatus gyvenimas tampa sąlygine sąvoka. Daug svarbiau tapo tokią informaciją skleisti ir gauti, būtent todėl bene didžiausios problemos su kuriomis susiduria Europa ir visas pasaulis yra asmens duomenų apsauga, kaip svarbiausias privataus gyvenimo elementas. Pagrindinė problema – tai menkas žmonių suvokimas apie tykančius pavojus tokioje milžiniškoje technologijų erdvėje. Problemos sprendimo variantas – pačio subjekto suvokimas apie tokią grėsmę privačiam gyvenimui. Taigi, neabejotina, jog jei ne pats subjektas, tai besiplėtojanti Europos Žmogaus Teismo praktika laikui bėgant suformuos toki supratimą.

Summary:

“The Problems of Protection of European Human Rights According to the Article 8 of the European Convention on Human Rights“

Article 8 of the European Convention for the Protection of Human Rights is devoted for the protection and respect of family and private life. Talking about family life, it is important to say that the definition of it have evolved for years creating more and more legal issues. The right to respect for family life, as guaranteed by Article 8 of the Convention, has as its principal element the protection of the integrity of the family. The Court has considered the family to include husband and wife and children who are dependent on them, including illegitimate and adopted children. Indeed, the Court has said that 'the mutual enjoyment by parent and child of each other's company constitutes a fundamental element of family life. Relationships between brothers and sisters, taken together with those between parents and children are also covered. It seems that de facto family ties can arise where parties are living together outside marriage and children born out of such relationships form part of the family unit from the moment of birth and by the very fact of it. The family ties exist even where the parents are not living together at the time of the child's birth. It is a violation of Article 8 to deny a mother the opportunity to enable recognition of the biological father of her child, as where a legal presumption that the husband is the father of a child born in wedlock exists which cannot be denied by the mother. In some circumstances, relations with grandparents may be protected under Article 8. More remote relationships are generally not close enough to constitute family relationships protected by Article 8. There is, however, some slender evidence to suggest that a broader view is being taken of what constitutes the family. Engagement does not in itself constitute family life, but the relationship between a prisoner and his fiancée falls within private life. The same is true of transsexuals couples. The core of the problem is that not in all countries homosexual engagement is allowed; besides there is a confrontation with interest of the child. Furthermore, it is not clear how legally implement protection of the children protection in such situations, etc.

Implementing one of those rights, arise a violation of other rights, embodied in the European Convention for the Protection of Human Rights. The conflict usually is between articles 8 and 10. It is important to emphasize that Article 8 has a close link and a connection with many articles of the Convention of Human Rights, including Article 10, that's why it must be commented systematically. The freedom of expression is called as

the essential foundations of democratic society. The media has a „public watch dog“ function, as it mentioned in the case law of the European Court of Human Rights. Media has a task to import not only information which is favourably received or regarded as inoffensive, but also offend, chocked or disturbed information. Society has a right to obtain information about political matters or about matters of public interest. This freedom includes two components: freedom to receive information and freedom to impart them. These rights must be used in a such way that they do not constitute the violation of private life.

Under the Convention, right to respect family or private life embodied in the article 8 and freedom of expression embodied in the Article 10 are not absolute. They state some restrictions and limitations. The interference is legitimate when it is necessary in a democratic society, interest of national security, prevention or disorder of crime and other. This is so called negative obligations. The problems of the protection of human rights can arise when the state fails to take such the obligations, for instance to enact some particular law – so called positive obligations. Thus it could the violation not only when the state fails to take positive obligations, but also when such the law trespasses the limit of the proportionality taking negative obligations. The main problem is the balance. The balance is likely to be needed if any interference is to be regarded as being necessary in democratic society. So human rights could be violated in both above mentioned examples and the main reason of it is too big *margin of appreciation* allowed for countries.

The problems about private life are coming out of its changing concept in XXI century. New technologies have vested the society with new instruments and made individuals' lives more convenient. Evolution of technologies and social life enhanced individuals to access to information and knowledge; thus it inevitably may lead to a situation when members of society recognize the right to know, right to communicate, right to express views and contribute to the society as a more vital and valuable than traditional and straightforward “right to be left alone”. The concept of privacy is overwhelmingly becoming a sociological rather than a clearly-cut legal concept. Legally speaking, of all the European human rights in the international catalogue, privacy is perhaps the most difficult to define and circumscribe. Thus, regimes of data protection are constantly moving apart from the general concept of privacy if not replacing the latter it in terms of law. Nowadays, a person has less control on his personal information, because private life and privacy has become less important as to receive information and freedom to impart it. What's why Europe and all the world confronts with big problems of

violation of human rights in context of the protection of personal data and others problems such as intellectual property, criminal offences, child pornography, etc. The solution of these problems could be self regulation and legislation of various legal acts to fight with these problems. Cases under the article also show the operation of the Convention as a living instrument able to reflect the changing and developing attitudes and values of the Contracting Parties. It is certain that new lines of case law will emerge from the rights, protected under Article 8.

Literatūra

Norminė medžiaga

1. 1950 m. Europos žmogus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“ (Valstybės žinios, 1995 05 16, Nr. 40-987).
2. 1981 m. Strasbūro konvencija dėl asmenų apsaugos ryšium su asmens duomenų automatizuotu tvarkymu. Pagrindinės Europos Tarybos sutartys. - Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 2000.
3. Europos Tarybos direktyva 2004 / 48 dėl intelektinės nuosavybės teisių apsaugos. 2004 04 30, OJ L 157.
4. Europos parlamento ir tarybos direktyva 97/66/EB dėl asmenų privatumo apsaugos telekomunikacijų sektoriuje.
[sigaliojo 1998 02 18, Nr. 31997L0066. www.lrs.lt
5. Europos parlamento ir tarybos direktyva 2002/58/EB 2002 m. liepos 12 d. dėl asmens duomenų tvarkymo ir privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje (Direktyva dėl privatumo ir elektroninių ryšių).
[sigaliojo 2002 07 31, Nr. 32002L0058. www.lrs.lt
6. Lietuvos Respublikos Civilinis kodeksas. (Valstybės Žinios, 2000 09 06, Nr. 74, Publ. Nr. 2262).
7. Lietuvos Respublikos Konstitucija. (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014).
8. Rekomendacija dėl „Asmens privatumo apsaugos naudojantis mobiliaisiais telefonais su integruotomis vaizdo ir fotokameromis“ (Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija www.ada.lt/index.php?action=page&lng=lt&id=55).
9. Europos Tarybos Generalinės Asamblėjos Rezoliucija 428/1970 „Dėl masinės informacijos priemonių“.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Visuomenės informavimo įstatymo 8 str. ir 14 str. 3 d. atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. (Valstybės žinios, 2002 10 31, Nr. 104-4675).
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 16 d. nutarimas „Dėl Muziejų įstatymo“. (Valstybės žinios, 1999 03 19, Nr. 26-740).

Specialioji literatūra

1. „Asmens duomenų apsauga,, 2001, Vilnius.
2. „Privacy in Telecommunications“. Kluwer Law International. The Hague 1997.
3. „Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas“. Vilnius: Europos Tarybos ir dokumentacijos centras, 1995.
4. „Žmogaus teisės ir laisvės“ Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, 1995.
5. Antroji įžanginė konvencijos citata. // Pagrindinės Europos Tarybos sutartys. - Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 2000.
6. Berger V. „Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija“. 1997.
7. Blume P. „The Citizen’s Data Protection// The Journal of Information Law and Technology“. No 1. 1998.
8. Civilka M. „Asmens duomenų apsaugos teisinis reguliavimas Interneto kontekste“. <http://www.itc.tf.vu.lt/mokslas/mokslas.html>
9. Cohen – Jonathan „The Respect for Private And Family Life“. Dordrecht, 1993.
10. Conference on freedom of expression and the right to privacy, Strasbourg, 23 September 1999.
11. Frowein Peuk „Europäische Menschenrechtskonvention“. Strasbourg, 1996.
12. Greer S. „The Exceptions to Articles 8 to 11 of the European Convention on Human Rights“. Strasbourg, 1997.
13. Jacobs & White „European Convention on Human Rights. Third Edition“. Oxford University Press. 2002.
14. Jarukaitis I., et al „Elektroninių ryšių teisė“. Vilnius, Eugrimas, 2005.
15. Jastrianskas V. „Informacijos apsaugos pagrindai“, KTU, Kaunas, Technologija, 1999.
16. Jočienė D. „Europos žmogaus teisių konvencijos 10 straipsnio taikymo praktika“ . Vilnius: Teisė, 2001 39.
17. Jočienė D. „Europos žmogaus tiesių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje“. Vilnius: Eugrimas, 2000 m.
18. Jočienė D. „Freedom of Expression and The Right to Privacy“. Vilnius: TEISE, 2001 38.
19. Jočienė D., Čilinskas K. „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“. Teisės projektų ir tyrimų centras, 2005 m.

20. Jočienė D., Čilinskas K. „Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje“. Lietuvos Respublikos Seimas Jungtinių Tautų vystymo programa, Vilnius 2004.
21. Kilkelly U „A Guide to the Implementation of Article 8 of the European Convention on Human Rights. Human Rights Handbook, No.1“, Srasbourg, 2001.
22. Kiškis M., et al „Teisės informatika ir informatikos teisė“. Mykolo Riomerio Universitetas, Vilnius, 2006.
23. Mikelėnas V. Teisė į privatų gyvenimą ir jos gynimas // Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas: mokslinės konferencijos medžiaga. - Vilnius: Justitia, 2001.
24. Mokymo medžiaga teisininkams ir NVO apie Europos žmogaus teisių konvenciją ir žmonių, turinčių psichikos sveikatos problemų ir (ar) raidos sutrikimų, teises. Mokymo seminarai, 2002.
25. Mowbray A., Harris D. „Cases and Materials on the European Convention on Human Rights“. London, Edinburgh, Dublin, 2001.
26. N. Dženis, R. Keij, E. Bredli. Evropejskaja kovencija v oblasti prav čeloveka. Moskva, 1997.
27. Pettiti L., Decaux E „La Convention Europeenne des droits de l'Homme, Paris, 1999.
28. Stanislav Frankowsky and Dinah Shelton „Preventive defention. A Comparative and International Law Perspective“. N.Y., 1992.
29. Tapinas L. „Žiniasklaidos bylos Europos Žmogus Teisių ir Lietuvos teismuose“. Vilnius: Danielius, 2002.
30. Vadapalas V. „Tarptautinė teisė. Bendroji dalis“ Vilnius: Eugrimas, 1998.
31. Vaišvila A. „Teisės teorija: vadovėlis“. Vilnius: Justitia, 2000.
32. Van Dijk P., Van Hoof „Theory and practice of the European Convention on Human Rights“, Boston, 1990.
33. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija: skiriama Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 50 – mečiui. Vilnius, 2000.

Praktinė medžiaga (Europos Žmogus Teisių Teismo bylos)

1. *A. v. France*, App. 14838/89, Judgment of 23 November, 1993.
2. *Amman v. Switzerland*, App. 27798/95, Judgment of 16 February, 2000.
3. *Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. The United Kingdom*, App. 9214/80; 9473/81; 9474/81, Judgment of 28 May, 1985.
4. *Airey v. Ireland*, App. 6289/73, Judgment of 9 October, 1979.
5. *Barfold v. Denmark*, Judgment of 22 February 1989.
6. *Barthold v. Germany*, App. 8734/79, Judgment 25 March, 1985.
7. *Berrehab v.. The Netherlands*, App. 10730/84, 21 June, 1988.
8. *Botta v. Italy*, App. 21439/98, Judgment of 4 December, 2003.
9. *Buckley v. The United Kingdom*, App. 20348/92, Judgment of 25 September 1996.
10. *Chapman v. The United Kingdom*, App. 27238/95. Judgment of 18 January, 2001.
11. *Christine Goodwin v. The United Kingdom*. App 28957/95, Judgment of 11 July, 2002.
12. *Cossey v. The United Kingdom*, App 10843/84, Judgment of 29 August, 1990.
13. *Craxi v. Italy*, App. 25337/94, Judgment of October 17, 2003.
14. *Cremieux v. France*, App. 11471/85, Judgment February 25, 1993.
15. *De Wilde Ooms and Versyp v Belgium*, Judgment of 18 June, 1971.
16. *Dudgeon v. The United Kingdom*, App. 7525/76, Judgment of 22 October, 1981.
17. *Eriksson v. Sweden*, App. 11373/85, Judgment of 22 June, 1989.
18. *Earl Spencer and Countess Spencer v. the United Kingdom*. App. 28851/95 and 28852/95, Decision of 16 January 1998.
19. *F v. Switzerland*. Judgment of 18 December, 1987.
20. *Friedl v. Austria*, App. 15225/89, Judgment of 31 January, 1995.
21. *Funke v. France*, App. 10828/84 Judgment of 25 February, 1993.
22. *Gaskin v. The United Kingdom*. App. 10454/83, Judgment of 7 July, 1989.
23. *Gillow v. United Kingdom*, Judgment of 24 November, 1986.
24. *Golder v. The United Kingdom*, App. 4451/70, Judgment of 21 February, 1975.
25. *Guerra and others v. Italy*, App. 14967/89, Judgment of 19 February, 1998.
26. *Halford v. The United Kingdom*, App. 20605/92, Judgment of 25 June, 1997.
27. *Handyside v. The United Kingdom*, App. 5493/72, Judgment of 7 December, 1976.
28. *Hashman and Haruo v. United Kingdom* App. 206/92, Judgment of 25 November, 1999 (2000).
29. *Hatton and others v. United Kingdom*, App. 36022/97, Judgment of 2 October, 2001
30. *Herczegfalvy v. Austria*, App. 10533/83, Judgment of 24 September, 1992.

31. *I v. The United Kingdom*, App 25680/94, Judgment of 11 July, 2002.
32. *Janowsky v. Poland*, Judgment of 21 January, 1999.
33. *Johansen v. Norway*, App. 17383/90, Judgment of 7 August 1996 (1997).
34. *Johnston v Ireland*, App. 9697/82, Judgment of 18 December, 1986.
35. *Klass v. Germany*, App. 5029/71, Judgment of 6 September, 1978.
36. *Kroon and others v. The Netherlands*, App. 18535/91, Judgment of 27 October, 1994.
37. *L v Lithuania*. 2007 m.
38. *Lambert v. France*, App. 23618/94, Judgment of 24 August.
39. *Lingens v. Austria*, App. 9815/82, Judgment of 8 July, 1986.
40. *Malone v. The United Kingdom*, App. 8691/79, Judgment of 2 August, 1984.
41. *Marckx v. Belgium*, App. 6833/74, Judgment of 13 June, 1979.
42. *Messina v. Italy (No. 2)*, App. 25498/94, Judgment of 28 September, 2000.
43. *Niemietz v. Germany*, App. 13710/88, Judgment of 16 December, 1992.
44. *Norris v. Ireland*, App. 10581/83, Judgment of 26 October, 1988.
45. *Oberschlicht v. Austria*, Judgment of 1991.
46. *Observer and Guardian v. United Kingdom*, Judgment of 26 November, 1991.
47. *Olsson v. Sweden*, App. 10465/83, Judgment of 24 March, 1988.
48. *Otto – Preminger Institute v. Germany*, Judgment of 20 September, 1994.
49. *Puzinas v. Lithuania*, App. 63767/00, Judgment of January 7, 2007.
50. *Rees v. The United Kingdom*, App. 9532/81, Judgment of, October 17, 1984.
51. *Silver and others v. The United Kingdom*, App. 5947/72, Judgment of 25 March, 1983.
52. *Sunday Times v. The United Kingdom*, App. 6538/74, Judgment of 26 April, 1979.
53. *Tyrer v. The United Kingdom*, App. 5856/72, Judgment of 25 April, 1978.
54. *Van Kuck v. Germany*, App. 35968/97, Judgment of 12 June, 2003.
55. *X, Y and Z v. The United Kingdom*, App. 21830/93, Judgment of 22 April, 1997.
56. *Z. v. Finland*, App. 22009/93, Judgment of 25 February, 1997.
57. *Zana v. Turkey*, App. 18954/91, Judgment of 25 November, 1997.